

સુદર અને રસિક.

અત્યુત્તમ નવલકથા.

આવૃત્તિ ચોથી પ્રત ૨૦૦૨

લખનાર,

ગોવિંદલાલ જાલાભાઈ, ચોકશી

કે હાલની પાળમાં જગાભાઈની પાળ.

અમદાવાદ.

જગાપા પ્રસિદ્ધ કરનાર.

બુકસેલર-મહાદેવ રામચંદ્ર જગુપટે.

કે. બ્રાજુ હરવાળા-અમદાવાદ.

(પ્રસિદ્ધતાએ સર્વ લોક સ્વાધીન નાખ્યા હતા.)

મહાવાદ-પૌરમસાના રોજ પાસે—શ્રી સત્યસાગર પ્રિન્ટીંગ
પ્રેસમાં પટેલ, પોચાભાઈ ચક્રબાઈએ છાપી.

સને ૧૯૧૭.

કીમત આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

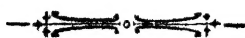
અનુક્રમાંક ૭૨૮૧

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ સુ. ૬૨ અને ૨૨૫૬

વિષય ૬-૩

સુંદર અને રસિક.

અત્યુત્તમ નાવેલ.

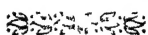
આવૃત્તિ ચોથી પ્રત ૨૦૦૦ ✓

લખનાર,

ગોવિંદલાલ બાલાભાઈ ચૌકશી.

૬ લાગની પાળમાં જગાલાઈની પાળ.

અમદાવાદ.

હપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

બુકસેલર-મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે.

૬ વ્રહ્મ દરવાજા—અમદાવાદ.

(પ્રસિદ્ધ કર્તાએ સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

અમદાવાદ—પીરમસાના રોજપાસે—શ્રી સત્ય સાગર પ્રિન્ટીંગ

પ્રેસમાં પટેલ. પોચાભાઈ ચકુભાઈએ છાપ્યું.

સને ૧૯૧૭.

કીંમત આઠ આના.

મહેતાવના.

—૧૦—

પ્રિય વાંચકવૃંદ અનિ છાંય સાથે આ કલ્પિત સંસારિક વારતા સરળ અને સહેલી ભાષામાં લખી બાહાર પાડવાને હું આજ રોજ નસિબવાન નીવડ્યો છું કે જેથી સાધારણ જ્ઞાનવાળા અને સ્ત્રી વર્ગ વીગેરે સધળા મનુષ્યોને સમજવાને હંકત આવે નહિં વળી આ પુસ્તકમાં એક ગૃહસ્થ કુટુંબનો આબેહુલ ચિતાર દર્શાવી લખ્યો છે જેમાં ગૃહસ્થ મનુષ્ય ગુણકાની સંગત કરવાથી તેનું પરીણામ અને ગુણકાની ચાલ અને તેના પ્રેમથી આખર શું ફાયદા અને તેવા ધંધા કરનાર સ્ત્રીઓને આખર પરિણામ શું થાય છે તે અને સ્ત્રીઓનો પતિ ઉપર કેવો ભાવ અને તેની નીતિની ચાલ અને તેની દ્રઢતા વળી નીચ સંગતના પરીણામ વ્યસન કરનારને તેના પરિણામ વિગેરે અત્યંત વિષયોથી ભરપુરની આ એક આબેહુલ રસ ઉપજાવનારી અને નિતિ વિગેરેની સળંગ છાપ ખેસાડનારી આ નોવેલ ભરપુર રસથી અને ભરપુર મોઢથી લખી બાહાર પાડવામાં આવી છે માટે સુઝ વાંચકવૃંદો આ નોવેલમાં કાનોમાત્ર વિગેરે ફટલીક ભુલ્યો થઈ ગયેલી હશે વળી ભાષાની પણ ફટલીક અગૃહિત હશે. માટે તેમાંનો સાર ગૃહજી કરી લઈ જેમ રેતી બેગી ખાંડ લળી ગયેલી હોય છે અને તેમાંથી ફાડીઓ જેમ ખાંડ ખાંડ ગ્રહણ કરી લે છે અને રેતી રેતી પડતી મુંડ છે તેમ તેના જેવા ઝીણા થઈ જઈ બારીકી રાખી ફાડીઓની માફક થઈ જઈ દુરાચાર દુર કરી એટલે સારનું ગ્રહણ કરશે અને સેવકને આજારી કરશે અને વાંચ્યા પછી વાંચકવૃંદને યોગ્ય લાગે તેવા સર્ટીફિકેટ આ દાસને મોકલાવી આપશે વળી આ નોવેલનો પુર્ણ સાર “ મણી અને મેના ” નામની નોવેલ વાંચનાથી પુરણ સમજાશે માટે તે પણ વાંચવા કૃપા કરશે એજ.

લી૦

દાસનો દાસ.

શેવક,

ગોવિંદલાલ બાલાભાઈ ચાકરી,
૬. દાળની પોળ-જગાભાઈની પોળ.

અમદાવાદ.

સુંદર અને રસિક.

પ્રકરણ ૧ લું.

કાંતીલાલનો રંભાથી પ્યાર.

ધણા વર્ષ ઉપર મણીપુરમાં એક કાંતીલાલ નામના શેઠ હતા. તે પુર મહાન સુખ સંપત્તીમાં એક રાગ્ય તરીકે શુર વૈભવમાં હતા તેમને એક છોકરી અને બે છોકરા હતા. પરંતુ શેઠની ઉંમર ૨૫ વર્ષની હતી તે સમયે શેઠને તે ગામમાં રહેનારી એક રંભા નામની ગુણકા સાથે પ્રેમ બંધાણો હતો. આદ્ય એક દીવસને સમયે તે ગુણકા રંભાને ત્યાં શેઠ તેની તારીફ સાંભળી મુલાકાત લેવા ગયા. કાંતીલાલ પોતાના મકાનેથી નીકળી વીકટોરીઆમાં બેસી તાબડ-તોબ રંભાને ત્યાં વીકટોરીઆ ઉભી રખાવી. તાબડતોબ માળ ઉપર ચઢી ગયા. શેઠના આવ્યા પછી રંભાના મનમાં એક મોટા ભારે વીચાર થઇ પડવા લાગ્યો અને મનમાં વીચાર કરવા લાગી કે આ અક્લહીજીને ખીસ્સાનો તર ધણા દીવસ થયાં મારી પાસે આવે છે અને એક પાછ સરખી પણ ખરચતો નથી. વળી મુરખના સરદાર પાસે અખુટ પધસાનો ભંડાર છે, અને શોખની લાલચ વધારે છે. માટે હઠિયાનો પુટયો મારી જાળમાં જરૂર ફસાસે વળી આ ફોકડીઆ લાલ આવે છે તે હવે ખાખી થઇ જવાની વકીમાં છે હવે આ ખાખી ખોખામાં કાંઈ રચું નથી. પરંતુ આ લીલો સાસ હાથ લાગ્યો છે તેને કવી રીતે પલાળવો તેનો તેના મન વીશે એક મોટા વીચાર થઇ પડ્યો હતો. આ રંભાની તેહેનાતમાં બે દાસીઓ હતી તેમાંની એકનું નામ ચંપા અને એકનું નામ શમા હતું આ બે દાસીઓ બણી ડાહી હુશીઆર ચતુર અને વીવેશમાં પધસા કઠાવનારી ધણી ચાલાક હતી. શેઠના આવ્યા પછી રંભાએ પોતાની બંને દાસીઓને સાંનમાં સમજાવી શેઠને ફાલો ખાવા માટે મોટી ભારે યુક્તી રચી હતી. તે ઉપરથી ચંપાએ પોતાની શેઠાણીને અંદરના રૂપમાં જવાનું કહી શેઠને જારી રીતે માન આપી આદર સત્કાર કરી મોટાપ્રમાણે

મોટામોટા કુતાવી લીલો સાસ જોઈ સારું માન આપ્યું હતું અને
 બંને દાસીઓએ મળી બંને બાળુથી ચમર ઢાળવા માંડ્યા હતા તેથી
 શેઠ પોતાના મનમાં કુલજીજીની પેઠે કુલાઈ પોતાના મનમાં વીચાર
 કરવા લાગ્યા કે આ મુશુકાને ત્યાં ગમે તેવો મોટો માણસ આવે છે
 પરંતુ ઇચ્છને આ પ્રમાણે માન મળતું નથી. તે ઉપરથી શેઠ દાસી-
 ઝો પ્રત્યે ઉત્સાહથી પુછ્યું કે તમારા શેઠાણી ક્યાં છે મારે તેમને
 મળવું છે આ પ્રમાણેના શેઠના વાક્યો સાંભળી ચંપા વીચાર કરી
 શેઠને ઉડાવવાની ખાતર બોલી શેઠજી અમારા શેઠાણી તમોને ફાક-
 ટમાં મળવા નારાજ છે પરંતુ જો કદાચ આપને તેમને મળવુંજ
 હોય તો ફક્ત અમારી શેઠાણીનું મુખારવીંદ જોવા સારું એક હજાર
 રૂપીઆ મંડશે તે આપવાની જો આપની ખુશી હોય તો તે પ્રમાણે
 વરતવા અમારા શેઠાણી કમુલ થવાને ખુશી છે આ પ્રમાણે ચંપાના
 વાક્યો સાંભળી શેઠના મનને એક મોટો વિચાર થઈ પડવા લાગ્યો
 પરંતુ શેઠના મન વીધે અસલથી એજ નીશ્ચય હતું કે ગમે તે ઉપાય
 યોજી રંભાની સાથે પ્યાર બાંધવો અને જીન્દગી સફળ કરવી. એ
 વીચાર શેઠનો અસલથીજ હતો, તેથી ચંપાને પોતાની પાસે બોલાવી
 મુખ જોવાના એક હજાર રૂપીયા કમુલ કરી રંભાને અંદરની રમ-
 માંથી બહાર બોલાવી રંભા સાથે ઘણા પ્રેમથી મુલાકાત લઈ તે
 દીવસે ફક્ત એક કલાક રોકાઈ પોતાના ઘર તરફ પોતાની નીચે
 ઉભેલી વીકટોરીઆમાં બેસાં તાપડતોય રવાના થઈ ગયાં,

કામાન્ધ કાન્તીલાલ પોતાના બંગલે આવી ઠરાવેલી એક હ-
 જારની નોટો અને બીજા મોજ શોકમાં વાપરવાની ખાતર રૂપીઆ
 એક હજારની નોટો મળી કુલ જો હજારની નોટોનું પડીકું પોતાની
 તીજેરીમાંથી કાઢી ગળવામાં લઈ કામથી વસ થએલો કાન્તીલાલ
 ઘુરતાઘુરત એકદમ વીકટોરીયામાં બેસી દગાહીજી રંભાના મકાન
 પાસે વીકટોરીયા હોતી રાખી એને નીચેથી સાંજળ ઠોકવી શરૂ કરી.
 તેથી શેઠને આવ્યા તરફી એકદમ ચંપા દાદરની સાંજળ બોલી શેઠને
 ઘણા માન પુરક મકાનમાં દાખલ કર્યો આ પ્રમાણે શેઠનું રંભા ઉપર
 અત્યંત દીલ જોત રંભા શેઠ આગળ એક દાસીની માફક થઈ ઉભી
 રહી અને પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે આ મુશબ્બો સર-
 દાર સાદાકથી પલળે તેમ વાગતું નથી એમ ધારી શેઠને કપટ લાડ
 લડાવી જીવ્ય બનાવી દાંધા તેથી બોળો અને બલો કાન્તીલાલ એક
 દમ તેની કપટ જળમાં ફસાઈ ગયો અને પોતાના ગળવામાંથી બે

હજારનું મોટાનું પડી કુંકાદી એકદમ રંભાના હાથમાં મુજી દીધા
સમયે રંભાનો પોશાક આખેહુલ માહાન પટાણી માફક હતો.
સાચા ઝીકનો ભરેલો ચણીયો પોતાના અંગ ઉપર બલકદાર શોભી
રહ્યો હતો કેમરના ટુકડા જેવી ભરેલી કાંચળી પોતાના અંગ ઉપર
ચુસ્ત પેહેરી લીધી હતી ઝરીઆતની કીમતી સડી પોતાના અંગ
ઉપર ઝમકી નહી હતી માથામાં કીમતી અતરો નાંખી લીધાં હતાં
અંગોડાપર મણીની તુલ્ય જેવો અમુલ્ય ચાક લગાવી લીધો હતો નાકમાં
ખરા મોતીની અમુલ્ય વાળી પેહેરી લીધી હતી હસ્તને વિષે કીમતી
બંગડીઓ હોરાજડીત ધારણ કરી હતી જમણા હાથે કીમતી વીંટીઓ
શોભી રહી હતી ગળામાં અમુલ્ય હારો શોભી રહ્યા હતાં. પગમાં
નવીન ઘાટના અમુલ્ય સાંકળા ઝળડી રહ્યાં હતાં. આ વખતે આ
ગુણીકાનો પોશાક ઓછામાં ઓછો એક લાખ ૧૧ પણ વધારે હતો.
આ વખતનો તેનો દેખાવ ચંદ્રમાના તુલ્ય હતો આ વખતે કા-
ન્તીલાલનો પોશાક રંભાના મોં આગળ એક આની પણ નહતો,
તેથી શેઠ પોતાના મનમાં હરદમ લજવાઈ જતા હતા અને પોતાના
મનમાં તરફવિતરક આવ્યા કરતા હતા કે મારી પાસે અસંખ્ય પછસો
છતાં મારે આનો દુરદશામાં રહી જીન્દગી ગાળવી તેના કરતાં આ
રશીદી ગુણુકાથી મોજ માણીએ તોજ જીન્દગી સફળ થાય. પરંતુ
કરવું કેમ ? મોં જોવાના જોણે મારી પાસે હજાર રૂપિયા લીધાં તો
હજી આગળ કોણ જાણે શું આપવું પડશે પણ કાંઈ નહિ જે મા-
ગશે તે આપીશ પરંતુ તેની સાથે મારે કીડા કરવી એતો ખચીત.
પરંતુ આ ગુણીકા મને શું પ્રસન્ન કરશે. શું વાત કરશે શું મોજ
કરશે આ વખતે માહરામાં અને તેનામાં લાખ દરજનો તફાવત
છે, આ પ્રમાણે સેક વિચાર કરે છે એટલામાં ગુણુકા કાન્તીલાલનું
ચોકસ નામ ઠામ ઠોકાણું પુછી વાકેફ થઈ અને પોતાના હાથે પાન
સોપારી બીડી તૃપ્ત્યાર કરી શેઠને આપી શેઠે રંભાના હાથની બીડી
પેહેલ વેહેલી ફક્ત આજેજ ખાધી હતી આ બીડીમાં એટલો તો
ચમત્કાર હતો કે તેના હાથની ગમે તે માણસ એક બીડી ખાય કે
પછી તેના હાથની બીડી ફરી બીજીવાર ખાવાને મન થયા વિના
રહેજ નહિ. આ બીડી કાન્તીલાલે ખાધી કે બીડીમાંને બીડીમાંજ
દંબ બની ગયા હતા. અને વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ ગુણીકાની
સાથે સંબંધ કરવો એ ભવિષ્યમાં મારાની બનવું મુશ્કેલ છે કારણ
તેના માથવા કરતાં બમણા રૂપિયા તો આપી ચુક્યો છતાં હજી

મોહો દેખાડી ફક્ત પાન પટીજ આપી છે હજુ સુધી મારે તેની
 સાથે બીજો કોઈ પ્રસંગ કે બનાવ બન્યો નથી અને આગળ મા-
 રાથી રૂપીઆ ખરચી શકવાના નથી તેમ આ કામ કાંઈ બનવાનું
 નથી તેમ ફરીથી પછસા નહિં ખરચું તો ફરીથી તેનું મોહો દેખાવ
 પણ પામવાના નથી આ પ્રમાણે શેઠ પોતાના મનમાં વિચાર કરે છે
 એટલે પાસે ઉભેલી રંભાએ શેઠને લાલચમાં નાંખવાનો વિચાર ધારી
 કહ્યું કે શેઠ તમારી લાયકી મેં એક સ્વાલમાં પ્રવક્તા જોઈ લીધી,
 મેં આપને ફક્ત મોહો જોવાના એક હજાર રૂપિઆ કહ્યા તો એક
 હજારને બદલે બે હજાર રૂપિઆ લાવી રજુ કર્યા તેથી આપની
 લાયકીની મને ખરખર ખાતરી થઈ ચુકી છે. હું કાંઈ પછસાની લુખી
 નથી. હું તો ફક્ત માણસના મન અને ભાવ જોઈ છું આ પ્રમાણેના
 રંભાના વાક્યો સાંભળી શેઠ પોતાના મનમાં ઘણા ખુશી થયા અને
 વિચાર કર્યો કે હવે આપણી પાસે આ ગુણુકા કોઈ વખત રૂપીઆ
 માગવાની નથી અને તેને બીલકુલ રૂપીયાની દરકાર નથી. એટલે
 ફક્ત માણસના મનની લુખી છે માટે આની સાથે પ્રેમ બાંધવાથી
 આગળ બીજામાં સુખની પ્રાપ્તિ થશે, આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે
 એટલામાં ગુણુકાએ શેઠનું આપેલું નોટાતું પડીકું લઈ શેઠના હાથમાં
 મુકી શેઠને કહેવાં લાગી શેઠ આ રૂપીઆ ફક્ત મેં આપના પા-
 રખાને માટેજ મંગાવ્યા હતા, કે આ માણસ સાથે લાંબા વખત
 સુધી ખ્યાર નભે તેમ છે કે નહિ ફક્ત તે જોવા ખાતરજ આપની
 પાસે રૂપીઆ મંગાવી આપને તરફી દેવી પડી હતી. પરંતુ હવે
 મને આપના વિષેની પુરી ખાતરી થાય છે કે આપના જેવા શાખીન
 ઉમરાવ માણસો પાસેથી મેં જોવાના રૂપીઆ લેવા એ મને તદ્દન
 ગેરબ્યાજખી લાગે છે માટે આપનું આપેલું નોટાતું પડીકું જેવું ને
 તેવું આખાદ સાંભળી લેશે. અને આપ દરરોજ આવી આ દાક્ષીને
 આપનું મુખારખીંદ દેખાડી જરૂર મળજો નહિં તો મને આપ વિના
 બીલકુલ ચેત નહિ પડે. આ શબ્દો સાંભળી શેઠ પોતાના મનમાં
 આનંદ પામતા લાંબા અને વિચાર કરવા લાગ્યા કે દુનિયામાં
 મોટામાં મોટી ગુણુકા બીન પૈસે મારી સાથે પ્રેમ જોડવા તૈયાર થઈ
 છે અને મારી સાથે બંધાય છે તો હવે મને તેની સાથે પ્રેમ બાંધ-
 વામાં કાંઈ વાંધો નથી. એમ વિચાર કરે છે એટલામાં રંભા હર્ષથી
 બોલી પ્રાણુ વલલ કેમ વિચાર કરો છો શું મારી પરીક્ષા લેવા પધાર્યા
 છો જો મને આપ દિવસમાં એક વખત નહિ મળે છે માહાર

આપને મળવા આવવું પડશે. માટે હું આપને સોગન આપીને કહું છું કે જો આપ મને દીવસમાં એક વખત મોહો ના દેખાડ્યું તો તમને માહરા પોતાના સોગન છે. આ પ્રમાણેના કાલાવાલાના વચનો સાંભળી શેઠ રંભાને દરરોજ એક વખત મળવું એમ કહી સામાસામી કોલકરાર નક્કી કર્યા વચન આપ્યા બાદ શેઠ વીકટોરીયામાં બેઠી પોતાના ઘર તરફ રવાના થયા.

પ્રકરણ ૨ બીજું.

રંભાની પ્રેમજાળની ગાંઠવણ.

કાંતીલાલના ગયા પછી રંભાએ પોતાની દાસીઓને બોલાવી કહ્યું કે આ શેઠ ઘણા પૈસાદાર છે હવે આપણે બીજા કોઈને મકાનમાં દાખલ કરવો એ ઘણું જોડું છે, કારણ દરરોજ શેઠ માહારી પાસે હવે આવ્યા વિના રહે તેમ નથી, મેં તેને મોહ લાગ્યો મોટી આપો છે માટે મારો હવે એ વીચાર થાય છે તે આ કમનશીબ અને હાથના કુટલને છ માસ સુધી ખાનપાન અને ફક્ત લેહેરજ કરાવતી અને પછી આસ્તેથી તેને વપસનને આધીન કરી નાખવો કારણ શેઠ ઘણા કંજુસ છે માટે મધુપાન શીવાય તેનો પતો લાગવો મુશ્કેલ છે માટે તમોને આજથી સખત વરંધી આપી મુકુ છુ કે શેઠ આવે એટલે તમારે બંનેએ મળી બંને બાજુથી પંખા અને ચમર ડારવા અને ગેલ કરી તેને મોહજાળમાં ફસે તેરીતે કરવું જો કદાચ આપણે મારા ધારવા પ્રમાણે કરીશું તો આગળ એજ કંજુસ પોતાની મેળે આપણને ઘણા પડસા આપશે અને બીન કહે લાવી ખડા થઈ જશે. મુરખાએ એક વખત સુંકેનો સ્વાદ ચાખ્યો કે પછી તેને બીજા વખત કહેવાની જરૂર પડશેજ નહીં માટે ગમે તે પ્રયત્ન કરી ધીરે ધીરે અને આસ્તે આસ્તે આવેલા ભરમને બરોબર નીચોવી સુકા કરી નાખવો. અને આજથી કોઈ પણ માણસ આપણાં મકાન ઉપર શેઠ શીવાય બીજા આવે નહીં તેવો બરાબર મદોઅસ્ત રાખવો જો કદાચ બીજા કોઈ પણ માણસ આવશે અને શેઠ નજરો નજર બેશે તો આપણી જાળમાં ફસાવવો મુશ્કેલ થઈ પડશે. માટે હવે આ બાબતને માટે પુરતી તજવીજ રાખી બીજાઓને દાખલ કરવા દેવા બીજાકુલ બંધ કરવા, કે જોયી ભરીબમાં આગળ સારી પ્રાપ્તિ થાય વળી મારા જેનો ફાસલાવનાર પટાનાર અને ચલાવનાર આપણા શહેરમાં બીજા કોઈ સ્ત્રી નથી વળી તેના રૂપીઆ તેને પાછા

સોપી દીધા છે વળી છ માસ સુધી આપણી પાસેથી પધસા ખસ્યી તેને પલાળીશુ એટલે લાલચનો માર્યો જરૂર સપડાશે; ચંપા ને આ પ્રમાણે કરીશું તો આપણા ઉપર પુણ્ય વીશવાસ જેસસે અને તેના હૃદયને ખાત્રી થશે કે આ ગુણકા તો પધસાની લાલચુ નથી. ફક્ત એ તો પ્રેમનીજ સુખી છે એી તેના મનને પુરી ખાત્રી થશે માટે મારું કહ્યું માની તમારે આજથી દરાવેલા દરાવ પ્રમાણે કે જેવી પધસાની વૃદ્ધી થાય.

પ્રકરણ ૩ જી.

કાંતીલાલ અને તેના છોકરાં.

રંભાને આપેલા વચન પ્રમાણે કાંતીલાલના રંભાને ત્યાં લગ-લગ છ માસ સુધી લાગલગત જન્મ માંડ્યું હતું એક દીવસ શેઠ પ્રાતઃકાળના સમયમાં પોતાને ઘેર લીંચોળા ખાટ ઉપર ખેરી પોતાના મનમાં રંભાનાજ તરંગો કર્યા કરે છે હરદમ એના એજ વિચાર આવ્યા કરે છે નફ્ટ ગુણકાને લેજો કાંતીલાલ એક પળ પણ ખીલ-કુલ વીસરતો નથી અને આખો દીવસ એજ યાદ લાપી એજ તરંગો કર્યા કરે છે કાંતીલાલનું ખાવા પીવામાં કે કાંઈપણ ચીજમાં ખીલકુલ ધ્યાન રહેતુ નથી અને રંભા શેઠને એક મોહની માફક થઈ પડી છે કાંતીલાલને રંભા શીવાય પોતાના મકાનમાં એક પળ પણ ગમતું નહોતું અને તેમનું ચીત પ્રેમના ચીત ભ્રમવાયાની માફ થયા કરતુ આ પ્રમાણે શેઠને તેમની સ્ત્રી માણેકગાંધએ જોયું તેથી ખીચારી અસ્તેથી જઈ પુછવા લાગી પ્રાણનાથ આજ આપનું હૃદય કેમ ઉદાસ લાગે છે શું કાંઈ વેળેપારમાં ખોટ ગઈ છે ? શું કાંઈની સાથે તકરાર થઈ છે ? કાંઈ કાંઈની સાથે બોલવું પડ્યું છે ? શું માહારે વાંકતો નથી પડ્યો ? પ્રાણનાથ મને કહો કે આપ આજ કેમ ઉદાસમાં દેખાઓ છો આપને દીલગીર જેઠ માહારજીશ્વરનાં ઉર્લા થઈ જાય છે પ્રાણનાથ આપને ઉદાસ રહેવાનું શું કારણ છે અત્યાર સુધીમાં મેં કાંઈ દિવસ આપને ઉદાસ ચહેરે જોયા નથી અને હાલ સુધી કાંઈ સુખમાં ખાંખી આવી નથી. પૈસો ટોઠો છેકરાં છેયાં વાડી વસ્તાર વિગેરે અથાગ વૈભવ આપના હાથ નીચે થયા કરે છે દાસ દાસીઓ નોકરો ચાકરો સીપાઈઓ અને બાગબગીચા બંગલા વાડીઓ વસ્ત્ર ધરાણું હીં. માણેક મોતી જવાહીર વીગેરે કાંઈ ચીજની પ્રભુએ આપણને ખાંખી આપી નથી. તમારા પિતાજીએ ધણું ધન એકઠું કરી તમારે માટે રાખ્યું છે વળી પરમેશ્વરે આપણને પૈસાની

માથે બાળબચ્ચાનું સુખ પણ સારું આપ્યું છે છતાં પ્રાણનાથ આપને કંઈ તરફનું દુખ છે ? શાથી ચીનતામાં બેઠા છો] પ્રાણનાથ જરા તો કહેા, આ પ્રમાણે માણેકબાઈએ આજીજી કર્યા છતાં પણ શેઠ તો મોઢોમથી એક શબ્દ કાઢ્યા વિના જોમના તેમ વિચારમતે વિચારમાં હિચોળાખાટ પર બેસી રહ્યા કાન્તીલાલ શેઠની આ પ્રમાણે ચીનતાતુર આકૃતિ જોઈ શેઠના નાના નાના ત્રણ છોકરાં શેઠ પાસે હિચોળાખાટ પર દોડી આવ્યા આ ત્રણ છોકરામાં એક છોકરી અને બે છોકરા હતા છોકરા સૌથી મોટી હતી અને તેની ઉંમર આસરે પાંચ વરસની હતી અને તેનું નામ મચ્છી હતું અને બીજા બે છોકરા હતા તેમાં મોઢોટો ચાર વરસનો હતો અને નાનો અઢી વરસનો હતો મોઢોટનું નામ સુંદર હતું અને નાનાનું નામ રસીક હતું આ ત્રણ છોકરાઓ લાગ્યશાળી હતાં અને નાનાનું નામ ધણું નિશાળી હતું ત્રણે બચ્ચાંઓના નાક અણીદાર અને મોઢો થોળા હતાં તેઓના હાથ લાંબાં અને હીંચણ સુધી અડે તેમાં હતા. આ ત્રણે બચ્ચાંઓનું રૂપ ચંદ્રગાનાં અજવાળા જેવું હતું. તેઓના માથે સેફળ સેફળ જુરા વાળો હતા. તેઓના ચેહેરા એટલો તો આબેહુત દેખાવડો હતો કે ત્રણે છોકરાઓ ધણા શોભીતા અને સુંદર તેજળ રળીઆચળા હતા ત્રણે છોકરાઓ નાનપણથીજ ધણા હુશીઆર અને અકારતેમજ ચાલાક હતાં આ ત્રણે બચ્ચાં ઉપર શેઠનો ભાવધણો સારો હતો કાન્તીલાલ આ બચ્ચાંઓને જોઈ ધણો હર્ષ પામતો આ બચ્ચાંઓને કાંઈ પણ દુખ થાય કે કાન્તીલાલનો જીવ ઉડી જતો આ ત્રણે બચ્ચાંઓ પોતાના આપ પાસે દોડી આવી કાંઈ ગળે તો કાંઈ ખોળામાં તો કાંઈ હાથ ઉપર એમ વીંટાઈગયાં હતાંતેમાં મણી અને સુંદર સેજ સેજ સમજતાં હતા. અને રસીક છેક નાહાનો હતો મણીએ પોતાના પીતાજીને ગળે વળગીને પુછ્યું કે પીતાજી તમારું મન આજ કેમ ઉદાસ લાગે છે તમે કેમ ગલ-રાયેલા લાગો છો કેમ તમને શું વીપત પડી છે. આ પ્રમાણે મણીના વાક્યો સાંભળી કાન્તીલાલ મણીને ધીરેથી સમ નવી કહેવા લાગ્યો બેટા કાંઈ નહીં એવો હું વેપાર ન બેઠો બેઠો વીચાર કરજી બેગ બરાસો નહીં તમે સર્વે આપણા બાગમાં ફરવા જાઓ એમ કહી નોકરોને બેલાવી ગાડી નેડાવવાનો હુકમ કરી છોકરાંઓને બાગમાં ફરવા મોકલી દીધાં આ પ્રમાણે કાન્તીલાલનો ચેહેરો જોઈ તેમની સ્ત્રીતો વીચાર કરવા લાગી કે જો આ વખતે તેમને હું વધારે કહીશ તો તે માહારાં ઉપર વધારે ગુસ્સે થશે માટે

આ સમયે આ વાત ગળત કરી જરી એજ વધારે સાડ છે એમ
વીચાર ધારી પોતાના પતીને કહેવા લાગી પ્રાણુનાથ રસોઇ તૈયાર
થવા આવી છે આકરે પાણી કાઢી તપ્પાર કર્યું છે માટે સ્નાનકરી
તૈયાર થાઓ ત્યાં સુધીમાં છોકરાઓ પણ ફરી પાછાં આવી જશે
માટે પ્રાણુનાથ સ્નાન કરવા પધારો આ પ્રમાણે પોતાની સ્ત્રીના વ-
ચનો સાંભળી શેઠ હીચોળાખાટ ઉપરથી ઉઠી કપડા બદલી સમન
કરી ખટ કર્મ કરી ભોજનગૃહ તરફ જવા લાગ્યા. એટલામાં ત્રણે
છોકરાઓ ફરી આવી પાછાં આવ્યાં શેઠ છોકરાઓને સાથે લઇ ભો-
જન કરવા બેઠા શેઠાણીએ જાત જાતના શાક તેમજ ભાત ભાતના
ભજ્યાં બનાવી તૈયાર કર્યા હતાં દાળ પણ અગરત સમાન તયાર
વળી જુદી જુદી જાતના પકવાનો પીરસી દીધાં હતાં આ પ્રમાણે શેઠ
અને તેમના ત્રણે છોકરાઓ ભોજન કરી સમન જીવન તરફ ચાલ્યા
નોકરોએ પાન સોપારી ઇલાયચી રીઝેરે તપ્પાર રાખ્યાં હતાં પાન
સોપારી મુખવાસ કર્યા પછી બપોરના વખત હોવાથી બચ્ચાઓને સુ-
વાડવાનો હુકમ કરી ત્રણે બચ્ચાંઓ સાડ મરાઈની તળાઈઓ નંખાવી
છોકરાઓને સુવાડી દીધાં બાદ કાન્તીલાલ શેઠ શયનગ્રહમાં પલંગપર
બેસી ગુણકાના તુરંગો કરવા લાગ્યા તેનો જીવ ગુણકામાંજ ગુથાઇ
રહ્યો હતો અને હરદમ એજ વીચાર કરતો.

આઠા દા દા દા આ કમબખત શેઠની કેવી દુર દશા થવા
બેઠી છે જેમ માંછલાની જળમાં માંછીઓ માંછલાને ફસાવી દે છે
તેમ આ અભાગણી ગુણકા આ ભોળા અને મોજલા સેઠને મોહ-
જળની ફાંસમાં ફસાવવાથી વધીમાં છે આ વખતે કાન્તીલાલ શેઠની
દોલત કમમાંકમ દશ લાખની છે કાન્તીલાલની સ્ત્રી ગાય કરતાં પણ
ભોળી અને રૂપમાં ઇંદ્રની અપસરાની માફકની છે તે છતાં પણ ગ્રાંડો
અને અભાગીયો કાન્તીલાલ આ ફાંસની શુળીપર ચઢવાની તપ્પારી-
ઓના વીચાર હરદમ લાલ્યા કરે છે સુવા જાય છે પરંતુ ઉંઘ જરા
પણ આવતી નથી અને એના એજ તર્કવીતર્ક થયા કરે છે એને
ઘેર જઇ ક્યારે મળું ક્યારે એ રસીલીના હાથનું પાન મુખવાસકરે
આના આ વીચારમાં શામંકાળનો સમય લગ લગ થવા આવ્યો છે
સૂર્ય અસ્ત થઇ ગયો છે અજવાળી રાતના ઝગોળ અજવાળાનો
થોડો થોડો નીકળવા લાગ્યો તે આકાશના તારા એકદમ ખીલી ઊંની
કળ્યા છે ચંદ્રમાનું પુરતું અજવાળું નીકળતું જાય છે એટલામાં દર-
રોજના નીયમ પ્રમાણે પોતાની વાહાલી અને રસીલી રંભાને મળ-
વાને જવા સાડ માડી વાળાને વીકટોરીયા બેઠી લાવવા હુકમ

કર્યો. પેહેલા કરતાં કાન્તીલાલે પોતાના કાઠમાં ફેરફાર કરવા સાર પોતાનું કમાટ બોલી અંદરથી બીજો પોશાક કાઢી પોતાના અંગ ઉપર ધારણ કરે છે શેઠને આ વખતનો પોશાક અને પેહેલાનો પોશાક સરખાવતાં હજારો દરમનો તફાવત પડી રહ્યો છે શેઠ તદ્દન કાઠમાં ઠંધી તપ્યાર થઇ ગાડીની રાહ જોઇ ઉભા હતા એટલામાં ગાડીવાલો વીક્ટોરીયા લાવી શેઠ આગળ ખડો થઇ ગયો એટલે કાન્તીલાલ ગાડીમાં બેસી ગુણકાના ઘર તરફ હંકાવવા ગાડીવાળાને હુકમ કરી તાપડતોય રંભાના મકાન આગળ ઉભી રખાવી.

પ્રકરણ ૪ થું રંભાની પ્રેમજાળ.

સાંકળનો સમય થઇ ગયો છે. ચંદરમાનું પુરતું અજવાળું નીકળી ગયું છે, ચાંદણીઓ ખીલી નીકળી છે એટલામાં રંભા પોતાની દાસીઓને બોલાવીને તેને ક્વી રીતે અને ક્યારે અને કયે દીવસે અને શી રીતે મીઝાવી માત્ર કડાવેલા તે વીચાર કરે છે એટલામાં એક તરણુ પુરૂષ નીચેની સાંકળ ઠોકી સાંકળોના અવાજ કરી રહ્યો છે પ્રીય વાચકો આ તરણુ પુરૂષ બીજો કોઇ નહીં પરંતુ અભાગીયો કાન્તીલાલજી હતો રંભાએ આ પ્રમાણે સાંકળ ખખડાની સાંભળી પોતાની દાસીને એકદમ તાપડતોય નીચે મોકલી સાંકળ એકદમ ઉપડાવી એટલે કાન્તાલાલ ધમડ ધમડ માળપર ચઢી આવ્યો કાન્તીલાલને આ પ્રમાણે રોફ જોઇ રંભા પોતાના મનમાં ચકીત બની ગઇ અને પોતાના મનમાં પુરી ખાંત્રી થઇ કે હવે આ મુરખાને લેહ બરાબર લાગી છે અને હવે મારી જાળમાં જરૂર ફસાશે એમ વીચાર કરી પાનદાનીયુ પોતાના હાથમાં લઇ શેઠ સાથે કાચ ઉપર બેસી પાનપટી બનાવવી શરૂ કરી અને દાસી પાસે દુધ મંગાવવા હુકમ કર્યો અને કાચ ઉપર બેસી શેઠને ખોટી ખોટી અને ઉપરની મોહોખત બતાવી શેઠને લુબ્ધ બનાવી નાંખ્યો. અને આસ્તેથી ગરીબાઇની માફક કહેવા લાગી. વાહાલા આપના વીના આ દાસીને એક પણ પણ્ય એન પડતું નથી. વાહાલા આજ આપને નીત્ય નીયમ કરતાં આટલી બધી વાર કેમ લાગી મારા મનને મને ઘણી અધોરાર્થ મને આવતી હતી. અને આકુળ બ્યાકુળ બની ગઇ હતી પ્રાણનાથ છેવટે આપ ના પધાર્યા હોત તો માહારે કોઇ શાહુકારની બી બની આપની પાસે જરૂર આવવું પડત પરંતુ આપ માહારા સારા ભાગ્યે ઠીક આવી પોઆ છે વાહાલા હવે તો આપ ફક્ત

ઘેર એ વખત જઈ આવે દીવસ આ દાસીની સાથે રહે, તો હૃદય-
 માં આનંદ ઉપજે બહાલા આપ વીના માહારં લોહી બળી જાય છે
 મનને ચિંતા ધણી ઉપજે છે પ્રાણનાથ હું કાંઈ પછસાની દરકાર કર-
 નારી નથી. હું તો ફક્ત આપના દીલનીજ ભુખી છું માહારે દુઃખ-
 પર આપના શીશય સઘળા પુરૂષો ભાઈઓ સમાન છે પ્રાણનાથ
 મેં તો માહારા અંતઃકરણની સઘળી બીના કહી દીધી પરંતુ પ્રા-
 ણનાથ આપ મને ચાહેછો કે કેમ મને તો આપનો પ્રેમ માહારા
 ઉપર જરા કમ લાગે છે વાહલા જે હાથ તે તરત કહી દો વહાલા
 દરરોજ અહીં આપને આવે દીવસ રહ્યા વીના નહીં ચાલે માટે
 પ્રાણનાથ બોલો શું કહો છો. આ પ્રમાણે રંભાના વાક્યો સાંભળી
 કાન્તીલાલ એકઠમ બોલી ઉઠ્યો પ્રીયા મેં તને પહેલેથીજ વચન
 આપ્યા છે અને તેની સાથે તમેને ખુલે ખુલ્લું જણાવ્યું છે કે દીવસ
 કે રાત મળી ફક્ત એક વખત આવી તમેને જરૂર મળી જઈશ.
 પ્રીયા મહારા ધર આગળ જે આ પ્રમાણે હકીકત જાણે તો ફરીથી
 આ મકાન ઉપર આવવાનું મને મુશ્કેલ થઈ પડે. માટે પ્રીયા હું
 તને વચન આપીને કહું છું કે હું તને સારી ધરનો સ્ત્રી કરતાં વીરોધ
 ન ગણતો હોઉં તો મને મારા ત્રણ છોકરાઓના સોગન છે. કહો
 હવે એથી વધારે ખાત્રી જોઈએ છીએ આ પ્રમાણે કાન્તીલાલના
 સોગન સાંભળી ખોટા ડોળ દેખાડવા રંભા બોલી હાં હાં હાં હાં
 હાં વાત કરવામાં સોગન બેસો છો વળા સોગનને શું કરવાના;
 સોગન શું કામ ખાઈ બેઠા. એ તો હવે મને આપની પુરણ ખાત્રી
 થાય છે કે આપ કોઈ દીવસ મારાથી જુદાઈ નહીંજ રાખો પ્રાણ-
 નાથ હું પણ મારા ધરમના સોગન ખાઈને કહું છું કે માહારે તમારા
 વીના અવર પુરૂષ કરવો નહીં અને માહારે એક પણ જુદાઈ
 રાખવી કહો હવે બસ છે.

આ પ્રમાણે કાંઈ ઉપર બેઠા બેઠા બંનેના કાલકરાર થઈ ગયા
 બાદ દાસી પાસે મંગાવેલું દુધ દાસી લાવી હાજર થઈ કાંઈ પાસે
 એક નાની ટેબલ મુકી દીધી તે ઉપર ગ્લાસ અને લાવેલા દુધનું
 વાસણ મુકી દીધું અને બંને ગાસે ભરી તૈયાર કર્યા બાદ એક
 ગ્લાસ ઉઠાવી રંભા કાન્તીલાલને આપવા લાગી. કાન્તીલાલે તે દુધ
 પીતાં તેને સાફ ચોખ્ખી નાજ પાડી દીધી એટલે રંભાએ તેને કેટલાક
 પ્રેમ વાક્યોથી પલાળી અકબહીણ કાન્તીલાલને દુધનો ખાલો પાછ
 દીધો. બાદ બંને જણાએ પ્રાન મુખવાસ કર્યા બાદ થોડીવાર પછી

નાચ મજરો સાંભળવા શેઠે દીલ જણાવ્યું જેવી રંભાએ પોતાની દાસીઓને બોલાવી સુંદર કરખો લલકારવા વરધી આપી એટલે ચંપાએ કરખો ગાંધ સંભળાવ્યા બાદ બંને દાસીઓએ પગે ધુધરા બાંધી એવો તો સરસ નાચ કર્યો કે શેઠે દીંગજ બની ગયા, અને શેઠના મનને પુરો ખાત્રી થઈ ગઈ કે આવી રસીલી ગુણુકા આપણને ફરીથી મળનાર નથી. કેમકે પોતાના પછસા ખરચી મને પુરો શોખ કરાવે છે અને વળી મારા શીવાય પોતાના મકાનમાં બીજાને દાખલ પણ કરતી નથી માટે આ ગુણુકા મારા ધારવા પ્રમાણે સારી સદ્ગુણી બોળી અને ફક્ત દીલની ખાતરજ આપ્રમાણે મારી સાથે લીંગ થઈ ગઈ છે વળી મારી સાથે વચને પણ બંધાઈ ચુકી છે આ પ્રમાણે મારી સાથે વરતવા ખુશી છે તો માલેરે પણ તેનાથી કોઈ ચીજ વધારે ગણતી નહિ આ પ્રમાણે કાંતીલાલ પોતાના મનને ખાત્રી કરે છે અને થોડીકવારપછી કાંતીલાલ રંભા પાસે રજા માગે છે એટલે રંભા તેમને ખોટા પ્રેમ દેખાડી લલ્લા અને નીરદોશ શેઠને આબેહુજ મોહજળમાં પુરણ ફસાવે છે પરંતુ રાત્રીના બાર વાગવાનો સમય થઈ જવા આવવાથી શેઠે મહા પ્રયત્ન પોતાની વહાલી શેણુકાની રજા મેળવી અને ઘર તરફ જવા પોતાની વીકટોરીયામાં બેસી પધારી ગયા આ સવળી હડીકતથી ગાડીવાળો નીસરણીના પગથીઆમાં ઉમો રડી પુરણ માહેત થઈ ગયો હતો.

શેઠના ગયા બાદ રંભા પોતાની દાસીઓની સાથે એકાન્તમાં બેસી વીચાર કરવા લાગી કે શેઠ પહેલે દીવસે આવ્યા હતા ત્યારે પાન ખાતાં શીખ્યા હતા. અને આજ સુધી દુધ પીતા અને નાચ મજરો સાંભળતાં શીખ્યા છે પરંતુ હવે દુધ ખસેડી દાસી સંજે ચઢાવીશું તોજ આ કંજુસ પાસેથી માલ નીકળશે. નહિ તો માલ ખાવો મુશ્કેલ થઈ પડશે. માટે હવે જ્યારે શેઠ આવશે ત્યારે હું નીત્ય નીયમ પ્રમાણે દુધ અને પાન સોપારી મંગાવીશતેવારે તમારે દુધને ઠેકાણે દારૂ લાવી ખડો કરી દેવો. પછી હું તેને ગમે તે રસ્તે ફેંસલાવી પટાવી ચુકતી રચી પાછ દઈશ. અને પુરા વ્યસને ચઢાવી દઈશ. માટે આ મારા કહેલા વાક્યો બ્યાનમાં રાખી તે પ્રમાણે વરતવામાં જીલ ચાલ નહિ. નહી તો વાત મારી જશે, અને બનવા વખત આવશે માટે રમ્યા આ કામ ધણું ચાલાકીનું છે. જીલ પડશે અને એટલી જશે તો હાથથી બાજી જતી રહેશે માટે બરોબર બ્યાન આપજો કાંતીલાલ પોતાને ઘેર તાબડોતોબ પહોંચી ચુક્યો હતો

તેને પણ મારા શીશ્ય એક પણ પશુ એન પડતુ નથી. તે આખો દીવસ મનેને મનેજ ચાદ કરે છે હવે તેને શોખની લહેજત બરાબર લાગી છે એટલે તે મારી જાળમાં ફસાયા વિના રહેનારજ નથી આ પ્રમાણે રંભાનાં વાક્યો સાંભળી ચંપા અને રમા એકદમ ખોલી ઉઠી બાઇ સાહેજ હમારામાં બીલકુલ કસુર નહી આવે અને સતાવેલુ કામ ધણી ચાલાકીથી કરીશું આ કામને માટે આપ જરા પશુવહેમ લાવશો નહિ આપણાં ધારેલા વીચાર પ્રમાણે કામ જરૂર સીદ થશે.

પ્રકરણ ૫ મું.

કાંતીલાલનું રંભાથી ખવાર થવું.

રંભાને ત્યાંથી નીકળી કાંતીલાલ તાબડતોબ પોતે ઘેરઆવી પોહેચ્યો અને એકદમ દાર ઉઘડાવી શયન ભુવનમાં દાખલથઇ ગયો અને પલંગપર સુષ રેલો બીચારાને રંભાની ખોટી પ્રેમ જાળથી આખી રાત બીલકુલ હંધ આવી નહિ અને એ વાત અંતરથી બીલકુલ દુર થતીજ નહી બીચારાને એ દીવસથી આ કુલ ટાની સાથે સખધ થયો છે તે દીવસથી પોતાની ગાય જેવી પવિત્ર બધરીને તો બીલકુલ બોલાવવુંજ મુઝી દીધું હતુ કાંતીલાલને આ આખી રાત જાગ્રતમાંને જાગ્રતમાં તેના તેજ તર્કવીતર્ક થયા કરે છે અને વીચારમાં ને વીચારમાં પ્રાતઃકાળ થવા આવ્યો છે સુર્યના કીરણો પુટવા લાગ્યાછે સેહેજ સેહેજ ઠંડી હવા લેહેડી રહી છે ધાંચ સાડાપાંચ વાગ્યાનો સમય થયો એટલે કાંતીલાલ શયનમાંથી ઉઠી દાતણ પાંણી કરી ચાહ પી ગાડીવાલાને વીકટોરીયા જોડવાની વરખી કરી એટલે ગાડીવાલા હુકમ થતાની સાથે એકદમ સજ થઇ વીકટોરીયા જોડી શેઠ પાસે લાવી ખડો થઇ ગયો. બાદ શેઠ જોઇતો પોશાક પહેરી બચ્ચાં છોકરાંને સાથે લેઇ વીકટોરીયામાં પધારી પોતાના બગીચા તરફ હંકાવવા હુકમ કરી વીકટોરીયાપોતાના બગીચા તરફ હાંકી બગીચા પાસે આવી ખડી રહી. કાંતીલાલજાને તેના તણ બચ્ચાં સહીત શેઠ જંગલામાં દાખલ થયા બગીચોધણી વિશાળ શોખીતો અને સુંદર હતો. ઝાડની ઘટાઓ સારી બાઝીરહી હતી. ગુલાબ મોઢરો ચંબેલી જુષ જાંઘ વીંગેરે ખુખોની સુગંધી મસમસાટ ફેલાઇ રહી હતી આ આખા બાગમાં લીમડાના ઝાડ વીશેષ હતાં બાગમાં પ્રખરો ફર ફર છુટી રહ્યો હતો. ગાંધરવ લોકો સતાર નરખા લઇ શેઠ આગળ સુંદર ગાયનોનાં શોર કરી

રહ્યા હતા. માળી રકાબીમાં ફરક જાતનાં પુષ્પો ગોઠવીધાવી હાજર
 થઈ રહ્યા હતા; ધુલના દાર અને ગોટાઓ માળીએ તે ત્રણેકોકરો
 ઝોના હાથમાં આપી દીધાં હતાં. આ બગીચાની હવા અને પુ-
 શ્પોની સુગંધી એટલીતો સરસ હતી કે જાણે આગમાંથી ગમે તેવો
 કામ વાગા માણસને, પણ સાંથી દૂર જવાનું મન કદી પણ થતુંજ
 નહિ બચ્ચાઓ ઝાડોની ઘટામાં ફર્યા કરતાં હતાં અને પુષ્પોની સુ-
 ગંધી લેતા હતા. પરંતુ જે વખતે સવારના સાત વાગ્યાનો સમય
 થવા આવવાથી વીકટોરીયા એકદમ પોતાની પાસે મંગાવી તાબ-
 ડતોબ પોતાના ઘર તરફ પધારી ગયા. ઘેર આવી પોતાના નીત્ય
 નીયમ પ્રમાણે ખટકર્મ કરી વહાલી ગુણુકાને ત્યાં વખતસર જવાના
 સખબથી તાબડોતોબ જમી લઈ તેની તેજ વીકટોરીયામાં ખેસી રં-
 ભાને ત્યાં એકદમ આવી પહોંચ્યા અને પલંગપર આવી ખીરાજ-
 માન થયો એટલામાં રંભાએ પોતાની દાસી ચંપાને બોલાવી જો-
 કવી મુકેલા વીચાર પ્રમાણે હુકમ કર્યા એટલે ચંપાએ પાનસોપારી
 અને દુધના બદલે દારૂની કોષ ઉંચી જાતની ખાટલી લાવી જે ઠે-
 કાણે રંભા અને શેઠ બેઠા હતા તે ઠેકાણે લાવી રજુ કરી દીધી
 આ સાદીત્યા જ્યાં ચંપાએ લારી શેઠ પાસે લાવી રજુ કર્યા એટલે
 શેઠ બચ્ચા શીશો જોઈ એક દમ ચમકી ઉઠ્યા. અને દુર ખસવા
 લાગ્યા અને રંભાને ધીમેથી પુછવા લાગ્યા વહાલી આ શાની ખા-
 ટલી છે આ શું છે મને કંઈ સમજ પડતી નથી તેથી મને સ-
 મજાવો આ સાલળી રંભા બોલી વહાલા એ આપના જેવા મો-
 જલા શેખીલા સજનો માટે પ્રભુએ પેંદા કરેલી ચીજ છે. તેનું
 નામ ગધુપાંત છે પ્રાણુનાથ ગજરાસો નહિ કેમ ગજરાસો છો. વ-
 ધારે ના લ્યો તો થોડું લેજો હું તમને વધારે આપી ગાંડ બતા-
 વવા નથી માગતી પરંતુ આ ચીજ લેવાથી આપની તરીયતમાં કે
 ટલોક સુધારો થશે અને સુસ્તી માત્ર ઉડીજશે અને અંગપુરતીમાં
 રહેશે. એ સાંભળી શેઠ બોલ્યા વહાલી તું કહેછે એ વાત ખરી
 છે પરંતુ મેં આ ચીજ કોઈ દીવસ લીધી નથી તેમ મેં નજરે
 પણ જોઈ નથી તેમ હું નજરે જોવા પણ માગતો પણ નથીમાટે
 તો પંભારી પાછીજ મોકલી દાઆપણને તો નીત્યનાનીયમ પ્રમાણે
 દુધજ વધારે સારૂ લાગે છે આ લેવાથી લોકોમાં અપકીર્તી વધે
 છે અને શરીરને પણ ક્ષીણતા કરે છે માટે પ્રીયા નકારી ચીજલેવી
 આજથી તમે મને મુકી દો. નહી મુકી દો તો ઉલટું લવીષમાંનુક-

અને ઇળ પહોંચશે માટે તેતો દુરજ કરી નાંખો આ વાક્યો સાંભળી રંભા બોલી પ્રાણનાથ દાર જેવી સરસ અને હુશીઆરી આપનારી ચીજ દુનીયાપર બીજી એક પણ નથી. પ્રાણનાથ ફક્ત પરમેશ્વરે પ્યારની ખાતરજ આ ચીજ દુનીયામાં પેદા કીધી છેમાટે વાહાહા (એમ કહી યુવ બોલી નાંખી પ્યાલામાં દાદી)આજતો આપ આ પ્યાલામાં કાઢ્યો છે એટલો લ્યો અને આજ લેવાથી શરીરને નુકસાન પોહાયે તો પછી આપ બીજકુદ્ર બંધ કરજો, પરંતુ માહારૂં કહ્યું મानी આજ તો આપ લ્યોજ છેવટે માહારાલો-હીના સોગન ખમને રહું છું કે આજતો લીલા વિના ચાલશેજનહી આ પ્રમાણે રંભાના કેટલાક દાલાચલા સાંભળીબોલો અને અભાગીઓ શેઠ સાચી પોતાની અને ખરી દેહ વટારવાને આ એક કુલ દાન ખોટા ઢોંગી પ્યારમાં ફસાઇ જઈ પોતાની દેહને અને ધન દોલતનેનાશ કરવાનો રસ્તો એકાએક હાથઝાલી લઇ અંકદમ મધુનો પ્યાલો મોઢે માંડી દીધો. આહા હા ! હા ! પરમેશ્વર તારી ગતી ન્યારી છે પ્રભુ કામાન્ધ માણસો શુંનથી કરતા પોતાનેધેર પોતાની સ્ત્રી પરી સમાન છે જતાં આ કુતરાના ખોટા પ્યારમાં ફસાઇ જઇ આ અભાગીઓ પૈસાની નાસ્તી અને દેહની હીણતા કરવાનો રસ્તો જરા પણ વિલાંબ ન કરતાં અંધ બની હાથ લીધો, આ મધુ-પાન લીધા પછી અભાગીઓ રાત મૂટી દઇ દીવસે આવવા લાગ્યો અને કોઇ કોઇ વખત તો આખા દીવસો અને આખા ગતો પણ ત્યાંજ રહેતો અને ભરપુર વ્યસન ઉપર જઇ પોહોંચ્યો અને વ્યસન શિવાય શેષને એકબળ પણ ચાલતું નહિ તેથી વ્યસનનેઆધીન થઇ મર્યો અને લાજ આખર મર્યાદા મુકી દઇ આખા દીવસો તેને ત્યાં જ રહેતામાંડ્યું. અનેત્યાંથી ગાડીવાલાનેધર તરફ જવાને હુકમ કર્યો.

કાન્તીલાલને ત્યાંતેમની સ્ત્રી માણેકબાઇને ગાડીવાન નોકરેતે દીવસે જંચેલી તમામ બીના કહી વાકેફ કરી કહેવા લાગ્યો. બાઇ સાહેબ કાન્તીલાલ ભાઇ તો રંભા ગુણીકે ને ત્યાં જઇ દરરોજખોટા વ્યસનને ચાહી દોષતની ખવારી કરવા તઇયાર છે વળી અજ મેં આરી નજરો નજર પ્રત્યક્ષ જોયું છે અને વ્યસને પુરતીરીતે ચઢી ચુક્યા છે માટે બાઇ સાહેબ આ વીશેની આપ પુરતી તજવીજ રાખી રહેને કેમકે રહેતે ગુણુકાને ત્યાં જતાં અટકાવવા એ સારી વાત છે નહિતો પદસે જાત માણસ આખર એ સર્વની ખરાબી કરશે માટે હરકોઇ પ્રયત્ન કરી તેમને ત્યાં નહિ જવા દેવાની પેરવી કરવી એ વધારે ફાયદાકારક થઇ પડશે. આ હકીકત સાંભળી બી-

ચારી માણેકમાઠ તો ચક્રીત બની ગઈ અને મનમાં વીચાર કરવા લાગી કે બોળા પતીને જો હું આ બાબતની વાત પુછીશ તો તે મહારા ઉપર એકાએક ગુસ્સે થઈ જશે ને મને તરછાડી નાંખશે અને વળી વધારે બોલીસતો માલ મીલકતને પછસો ટકા સરવસ લઈ જઈ ત્યાંજ જઈ રહેશે અને આગરને માથે પાણી ફેરવાઈ જશે માટે ભલા ગાડીવાન તું તેમની સાથે દરરોજ ગાડી જોડી જાય છે માટે દરરોજ ત્યાં થું બને છે ને થું થું કરવાના છે, તે તું મને આવી કહેજે તો તારું પરમેશ્વર સારું કરશે તે સાંભળી ગાડીવાળો બોલ્યો બાઈ સહેલ આપની પાસે જવેરાત રોકડ સોનાના રૂપાના ઢગીના બંગલા ઘર વીગેરે મળી આશરે દસલાખની મુડી છે. તેમાં પીરૂ પીઆ પાંચ લાખનું ઝવેરાત સુવર્ણ રીતે છાનું રાખી અમુકકાણે મુકી રાખશે તો તેમને આગળ જતાં ધણો ફાયદો થશે માટે માહાર કંઈ માનો તો તેમ કરો નહિ તો શેક તો તેને કાળ જાણે અરધાંગના બતાવી લીંગ થઈ ગયા છે હવે તો મને પુરી ખાતરી થાય છે કે શેક મીલકતની ખાતરી ક્યાં વિના રહેનાર નથી. વળી આપને બે છોકરા અને એક છોકરી પરણાવવાના બાકી છે માટે માહાર ગરીમનું કંઈ માની પાંચ લાખનું ઝવેરાત છુપી રીતે રાખી બચત કરશે તો આપને આગળ ઉપર છોકરાઓ પરણાવતી વખતે કાંઈ પણ રીતની મુઝવણ નહિ રહે આ બીના સાંભળી બીયારી શેકાણી ઘણી દીવગીર થવા લાગી અને શેકને જોઈ બીયારી રોજ જવાબાની માફક બળતી અને પોતાના મનમાં મનમાં દુભાતી દુભાતી એક સુકા લાકડાની માફક થઈ જવા લાગી.

એક દિવસ શેક ખરે બપોરે ગુણકાને ત્યાં નીકળી પોતાને ઘેર આવી. સારા ભભકાદાર વસ્ત્રો પહેરી કીમતી ઝવેરાતના દાગીના પોતાના અંગ ઉપર ચઢાવી લઈ આશરે એક લાખ રૂપીયાનો માલ સાથે લેઈ આ અભાગણી ગુણકાને ત્યાં જવા સારૂ ગાડી જોડાવી. ગાડીમાં બેસી એકદમ તાબડતોળ રંભાને ત્યાં આવી પહોંચ્યા આ દારૂ ને કામ કીડા અને મોજશોખના ગુચવણમાં લીંબઈ ગયા તે વખતે આ અમુલ્ય રત્નોના દાગીના અને લાખ રૂપીયાનો ખીજો માલ જોઈ રંભાનું મન એકાએક લલચાયું તેથી પોતાના મનમાં વીચાર કરી ચંપાને કહેવા લાગી. આજથી જો આપણે શેકને ખંચેરવા માંડીશું તો તેની સરખે મીલકતના આલીક થવાને વિલંબ નહિ લાગે એમ ધારી રાખી પાસે વિશેષ દારૂ મંગાવી બને જણે

સાથે બેસી પરત મધુપાનશેઠને કરાવી ચક્રચુર બનાવીનાં ખર્ચે ને તેથી બોળા દીલનો શેઠીઓ નીશાને આધીન થઈ ગયો તેથી રંભાએ કાન્તીલાલને ધીમેથી કહ્યું પ્રાણાધાર આપણા અંગ ઉપરનાં દાગીના પહેરવાની આજ માહારી ખુશાલી થઈ છે માટે આજ આપનાજ હાથે મને પહેરાવો. આ પ્રમાણે કાન્તીલાલે નીશાની ધુનમાં પોતાના અંગના દાગીના એકદમ ઉતારી રંભાને પહેરાવી દીધા અને સાથેના એક લાખનો માલ પણ આપ્યો બાદ રંભાએ નીશાવાન માણસ સમજી વિશેષ મગણી કરી, જેથી કાન્તીલાલે નીશાની ધુનમાં ને ધુનમાં પ્રેમયુક્ત હા પાડી અને એકદમ ગુણકાને પોતાના મકાન તરફ હાંકાવી એટલે તાબડતોપ આવી પહોંચી. કાન્તીલાલે રંભાને પોતાના મકાનમાં પોતાની સ્ત્રી ન દેખે તે પ્રમાણે ગુપ્ત રાખી હતી. તીજેરી બોલી હીરા માણેક મોતીના અમુલ્ય હાર તથા કીમતી ઝવેરાત વિગેરે એક લાખ રૂપિયાનો માલ રંભાને સ્વાધીન કર્યો અને પોતાની વિક્ટોરીયામાં બેસાડી વીદાય કરી.

રંભા પોતાના મકાન ઉપર આવી પોતાની માનીતી દાસીઓ અંપા તથા રામાને મળી ઘણા હરપથાં કહેવા લાગી વઢાલી રામા અંપા આ દાગીના આપણા કમળમાં જળવીને મુદ્રા. કારણ આ દાગીના કદાચ દેખશે તો વધારે લેવામાં લાજ્યથી તેને પાછા આપવા પડશે માટે ભુક્તિપદ્મ મુઠ્ઠી દઈ જરાખર બંદોબસ્ત કર. આ બીના સાંભળી રામાએ પોતાની શેઠાણીને પોતાનો ખરો વિચાર જણાવ્યો કે બાપ સાહેબ આપણે કંકડે કંકડે લેવા કરતાં અભાગીઆ પાસેથી આપી તીજેરી મંગાવી એક વખતે જ્યાં માલ લઈ લઈએ તો પાછળથી આપણે તેને વળગતાં જવાની જરૂર પડે નહિ, અને અકસ્મતે ખજાનો પોતાની મેજે બીન બોલાવે હર વખત આવશે અને હાલ તે મોજ મજામાં ને મોજ મજામાં સરવ માલ આપણને આપી પણ દેશે એટલે પાછળથી ફક્ત બંગલો ને બાગ બગીચોજ રહ્યા તેને માટે તેને ફેસલાવી પટાવી આકુ સમજાવી દસ્તાવેજ પાછળથી કરાવી લઈશું. કેમ બાપ સાહેબ આ મારી વાત અકલ જરાખર છે કે નહિ તે સાંભળી રંભા બોલી હા રામા તારા હુશીઆરી અકલ અને ટાડાપણ જરાખર ચક્રાવી યુક્તી બનાવી છે. માટે તારા કહેવા પ્રમાણે જ્યારે કાન્તીલાલ આવે ત્યારે તુરત તેમને પુસ્તી લાલચ અને પુરતો શોખ બતાવી સજી લઈએ તો વધારે સુગમ છે કદાચ પાછળથી તેને કાંઈ લાભાવનાર મગશે તો તે આપણે ધેર

આવવું પણ મુડી ફેરો ને આપણું કામ બનવું મુશ્કેલ થઇ પડશે ને મેહેનત નીજી જશે માટે મારો બતાવેલો વિચાર કરવો તે મને ધણું દુસ્ત લાગે છે આ પ્રમાણે વિચાર કરી બંને દાસીઓને રંભા પોત પોતાને કામે વગળી પડ્યા.

શેઠે ગુણકાને માલ આપી વિદાય કર્યા પછી પોતાના શયનના ઓરડામાં ગુણકા વિશેના પોતાના મનમાં તુર્ગો આણી પોતાના મન સાથે વિચાર કર્યો કે આ દશામાં ધરમાં રહ્યા કરતાં રંભાને ત્યાં આ બો દીવસ રહી મોઢ મનજ માણુવી એજ ધણું ઉત્તમ છે. સગાં-વાહાણાંને સરવને આ ગુણકાનો સંબંધ થયા પછી છોડી દીધા હતાં અને હરરોજના નીચમ પ્રમાણે ફરવા જવાનું પણ બીલકુલ તજ દીધું હતું અને ફક્ત ગુણકાના (બનાવટી) ખ્યારમાં બંધ બતી ગયો હતો.

ગાડીવાળા નોકરનું કલું ખરું માની માણેકપાઇએ પોતાના મન સાથે વિચાર કરી. મુડીમાંથી કાંતીલાલથી બીહીને ફક્ત રૂપીયા એક લાખના ઝવેરાતના દાગીના છુપી રીતે કપજો કરી રાખ્યા. આઠ-હાઠા, પ્રભુ ચાકરે મને આ હપ્તકત ન જણાવી હોત તો અમામી પત્ની બીખ માગના કરી મુકત પરંતુ બીહીને પણ આટલો માલ કપજો રાખ્યો છે તે ધણું સારુ ક્યું છે પ્રભુ તું કરે તે ખરૂં છે આટલું કહી બીચારી માણેકપાઇ પોતાના કામે વગળી પડી.

સંજ્યાકાળ સમય થવા આવ્યો છે સુર્ય અસ્ત થવાની તૈયારી માં છે ઉડતા જનાવરો પોતપોતાના માળાઓ સાંભળી પોતપોતાના માળામાં જતા રહે છે રાત્રીના સાડાસાત વાગવાનો સમય થવા આવ્યો છે અજવાળી રાતના ઝગોર અજવાળાં ઝળકી રહ્યાં છે આ કાશી ચાંદની ખીલી નીકળીએ ચંદ્રમાંનું પુરતુ અજવાળું ખીલી રહ્યું છે એટલામાં ભરમાએક કાંતીલાલ (કપટી ભરી) રંભાને ત્યાં જવાની તૈયારી કરી પોરાક પહેરી તૈયાર થઇ નોકરોને બોલાવી ગાડી મંગાવી ગાડીમાં બેસી રંભાના મકાન તરફ હાંકવા નોકરને હુકમ કર્યો ગાડી એકાએક રંભાના ઘર આગળ આવી પહોંચી ગાડી આવતી જોઇ માળપર બેઠેલી રંભા. એકદમ ધમડધમડ નીચે માનપુર્વક (બોળા) શેઠને પોતાના માળપર બોલાવી મઠ અને મેલ કરી કહેવા લાગી પ્રાણનાથ પધારો દ્રમ ગયા પછી કંઈ બીજો બતાવતો નહોતો બન્યો કાંઈ ધર અજગ આ વાતની જાણ તો નહોતી પડી આ સાંભળી બોલો અને નીચકપટી કાંતીલાલ બોલ્યો

ના ના પ્રિયા એ વાત તે હું જાણુવા દેઉં પ્રિયા આતો શું માગ્યું હતું પણ કદાચ પ્રેમની ખાતર મારો પ્રાણ માગે તો તે પણ આપવા તૈયાર છું તે સાંભળી રંભા બોલી પ્રાણનાથ તે આવતની તોમને આપના તુરફની તો મને પુરી ખાત્રી છે પરંતુ આપને એમજ કેહેતા તો તેને આપને મારી સાથે ખરા દીલથી પ્રીત રાખવી હે.યતો બાગ બગીચા અંગલા ધર વીગેરે રજીસ્ટર ઠરાવી આપો તોહું આપને ખાત્રીથી જાણીશ કે આપનો પ્રેમ મારા ઉપર સાચો છે આ શબ્દો સાંભળી કાંતિલાલ બોલ્યો. વાહ ગાંડી શું તું માહારામાં આટલો વહેમ સમજે છે પ્રિયા એવો વહેમ તમારે સ્વાને પણ નલાવવોમકાનો લખી આપું ઘણી ખુશીથી પરંતુ પ્રિયા શું કહેછો તે સાંભળી રંભા પોતાના મનમાં સમજી ગઈ કે દારૂની માગણી કરે છે એમ ધારી તે બોલી પ્રાણનાથ તે તો હું આપને કહેવાની તૈયારીમાંજ હતી અને આપ એકદમ બોલી ઉઠ્યા પ્રાણનાથ મંગાવું છું એમ કહી રંભાએ દારૂ અને પાન મુખવાસ વીગેરે લાવવાને હુકમ કર્યો એટલે તુરંત ચંપાએ લાવી રજી કર્યા બાદ રામાને શેડના અંગણ અને ધર વીગેરે લખાવી લેવા સારૂ ખત લખનારને તથા જોઈતા સ્ટાંપ લેવા સારૂ મોકલી બાદ થોડા વખતમાં મંગાવેલી ચીજો ઉપરાંત જુદી જુદી જાતનાં અતરો પુલના ગોટાઓ પુલના હારો વીગેરે લાવી રામાએ રજી કર્યા છે બાદ ખત લખનારને શી રીતે લખવું તે સમજણ પાડી તાબડોતોખ ખત રજીસ્ટર કરાવવાનું સુચવી લખવા કહે છે અને કાંતિલાલ શેડ રંભા સાથે મધુપાન અને કામ કીડામાં લુબ્ધ અને છે એટલામાં લખનાર તાબડોતોખ રજીસ્ટર કરાવી નાખે છે બાદ રંભા કાંતિલાલને કહે છે પ્રાણ હવે આપણુ બંનેના હૃદય એકજ થઈ ગયાં છે વાહલા મને આપના વીનાખીલ-કુલ એન પડતું નથી પ્રાણનાથ આજ સુધીમાં મેં ગુણકાએ થઈને પણ આટલી આટલી મજાઓ ભોગવી પરંતુ મેં કોઈ માણસની આપણા જેવી લાયકી મારી જીંદગીમાં જોઈ નથી પરંતુ પ્રાણનાથ મને મારા હૃદયમાં એમ દેહેશત રહે છે કે આપ બાકી રહેલા ત્રણ લાખ રૂપીઆનો માલ લાવ્યા પછી આપે એ તરફ જવું જ બંધ કરી દો તો ઘણુ સારૂ પ્રાણનાથ આ માહારા અંગલામાં મોજ સોખમાં અને મંમતમાં દીવસો ગાળીશું આ સાંભળી બુદ્ધિ દિણ શેડ બોલ્યો વાહલી તારા કરતાં માહારે આ દુનીયામાં શું અધિક છે મેં તને એક વખત કહ્યું છે કે તાહારા કરતાં માહારી દેહ મણુ નકામી છે માટે પ્રિયા માહારાથી જોમ બનશે તેમ કહેલો ચાલ

તાકીદથી લાવીશ તારે બીલકુલ મુઝાતું નહિ પરંતુ વહાલી જ તારા કહેલા વાક્યો અને પ્રતિજ્ઞા પાળ જે બાકી રહેલો માલ લાવવાને મને કાંઈ પણ જાતનો વાંધો નથી આ સાંભળી ગુણકા બોલી અરે જાઓ તમને એટલો પણ મારો વિશ્વાસ આવતો નથી કે હર વખતે એમજ બોલ્યા કરો છો વળી આપેલા કાલ કાંઈ ફરતા હશે વળી થુંકેલું પાછું મુખમાં લેવાતું હશે માટે પ્રાણનાથ એ બામતથીતમારે બીલકુલ નીચીંત રહેવું વાહાલા આ કામ તાકીદથી કરશો તો ઠીક થઈ પડશે પાછળથી વળી યાદ રંગમાં ભંચ કરાવનાર ઉભો થશે તો વીપત આવી નહીં માટે હાલને હાલ જઈ બાકી રહેલો માલ તમામ કુપાડી લાવી અહીં નીચીતથી રહો એટલે પછીકાંઈ જાતનો વાંધો આવે નહિ એ સાંભળી શેઠ બોલ્યા—વાહ પ્રાંયા હું જાઉં છું અને બાકી રહેલો તમામ માલ લઈનેજ આવું છું એટલે પછી ત્યાં જવાની જરૂર રહે નહિ એટલું કહી રંગ માળી કાંતિલાલ પોતાના ઘર તરફ જવા નીકળ્યો.

રામા ચંપા અને રંભા આ બીના બનવાથી હરખાય છે અને એક એક સામા સામી તાર્ણીએ લઈ રહ્યા છે એટલામાં રંભા ચંપાને કહે માહારી વાહાલી ચંપા જ્યાં શેઠ રૂપીઆ લઈ આવે થોડા દીવસ પછી પતંગપરથી ખાંસડાની જગોની ગોઠવણી કરી આપવી કારણુ આ માલ લાવ્યા પછી તેની પાસે કાંઈ નહિ રહે ને ફોગટનું બાર મહીનાનું તેનું ખોરાકી વગેરેનું ખર્ચ આપણે ભોગવવું પડશે અને એમ કયાં વીના હાથયા પુટો અને મુરખનો સરદારઆપણો છેડો મુકશે નહિ માટે પછંસા લાવી આપ્યા કે એડાપાર,

ગુણકાને ત્યાંથી નીકળ્યા પછી શેઠ તુરત પોતાને ગેર તામડતોખ આવે છે મધરાત્રીનો સમય થઈ જવાયા પોતાના ગરનાં બધરાં છોકરાંઓ પોતપોતાના ઓરડામાં બારણા બંધ કરી પોઢી ગયા છે પરંતુ થોડા વખતમાં ગાડીવાન બારણું ઉઘડાવ્યું એટલે શેઠ ઘરમાં પોતાના સયન ગૃહમાં (છેલ છેલીવાર) નીંદ્રાવશ થયા.

પ્રાતઃસકાળ ઉદય થયોછે સુર્વનાં કીરણો ફુટવાની તથ્યારીમાંછે મરવડાઓ ચાંચીઆડ કરી રહ્યા છે પેરોઢીઆનો સગય થવા આવ્યો છે એટલામાં શેઠ નીંદ્રામાંથી ઉઠી બારણાના ઓટલા ઉપર બેસી દાતણ પાણી કરતાં પોતાના મનમાં વિચાર એના એજ રમીરહાએ આખી રાત એના એજ વિચારમાં ઉંઘ આવી નહોતી શી યુકતીથી બાકીના દાગીના લઈ જવા તે સુઝ પડતી નહોતી કદાચ તીબેરી

નોકર પાસે ઉઠાવી બહાર કઢાવું ને કદાચ તે બાણી બચતો માહારી પુરી ફળેતી અને વળી વહાલી રંભાને મુખ પણ દેખાડવા વખત નહીં આવે પણ કાંઈ શીકર નહિ માહારી મીલકતનો માલીક હું છું મને કોણ કહેનાર છે માહારી મીલકતને હું માહારી દીલયાદશે તેમ કરીશ. પરંતુ વહાલી ગુણકાનેતો ગમે તેમ કરી તીજેરી દાગીના સહીત સોંપવી તકરાર થાયતો ખેર પરંતુ એતો મને ક્યાં વીનાનહીજ આજે એમ વિચાર કરી ઝોટલા ઉપરથી ઉઠી સ્નાનકરી ઝટપટ જમી લીધું નીત્ય નાયમ પ્રમાણે સ્નાન કરવું પણ તદન જુલાંજ ગયો જમી રહ્યા બાદ તીજેરીવાલા ઓરડામાં જઈ નોકરોને બોલાવી તીજેરી માલ સહીત નોકર પાસે ઉપડાવી બહાર કઢાવી.

આ તીજેરી બહાર કાઢેલી જોઈ માણેકબાઈ ચીડવાઈને બોલી પ્રાણનાથ આ ક્યાં લઈ જવો ધારો છો આ શું કરવા માંડ્યું છે મને આ પણ જરા પણ સમજણ પડતી નથી શું કાઢને આપી દેવી ધારો છો સર્વ પુંઢને પાકી છીની મુકી દીધી. છતાં પણ પાકી રહેલી મીલકતને પણ ફના કરવાને તક્યાર થઈ લઈ જવી ધારો છો તે બીલકુલ મળવાનું નથી અમારો નીરવાહ અમારે શી રીતે કરવો છોકરાં હજી નાના નાના છે આ વધલવ અને આ સહાયની પ્રમાણે શું અમારે હવે બીજા માગવા શું અમારે મરી જવું આ પ્રમાણે માણેકબાઈના વાક્યો સાંભળી ક્રાંતીલાલ રીસ ચઢાવી બોલ્યો બસ; ચુપ માઈ દીલ ચાહાશે તે પ્રમાણે કરીશ તુ મને કોણ પુછનાર છે તારે મારી વાતમાં બીલકુલ બોલવું નહિ આ મીલકતનાં માલીક કાંઈ તુ નથી એ મીલકત ખાસ મારા પીતાજીએ મારા માટેજ રાખી છે ને હુંજ વાપરનાર છું તેમાં તું શું મને રોકી રાખવાની છે એ એટલું કહી એક ધક્કો મારી દુર ફેંકી દીધી એટલે બોચારી ધીમેથી તેને કહેવા લાગી પ્રાણનાથ આપની મીલકત છે તે કાંઈ હુના કહી શકતી નથી પરંતુ ચાર વરસ રહી આ ત્રણે છોકરાં પરણાવવાં પડશે માટે આ પ્રમાણે કરો તે ઠીક નહીં પ્રાણનાથ આપે તો આબરૂને અને ઇજતને માથે પાણી ફેરવી આબરૂને હલકી કરી નાંખી છે. જેવી રીતે આપણી નાતમાં આપણું ઘર સાડે ગણાતું હતું તેવી રીતે તમેજો તો એથી ઉત્તરું કરી આબરૂને વજેવી નાંખી છે. પ્રાણનાથ આ તમેને ધટીત નથી પરંતુ ભનિષતો આગળવીચારકરી પગલા ભરવાં જોઈએ માટે માઈ કહ્યું માની ને તેટલેથી બસ કરી બેસી રહી નીતીનાં મારગે ચાલશે તો જેવો આપની આબરૂ સારી હતી તેજ માફક પાછી ઠેકાણે આવી જશે ને છોકરાંઓ પર-

જાવતાં વધારે ખરચ નહિ થાય માટે પ્રજાનાથ માફ કર્યું માની
તેમ કરશે તો ઠીક થશે આ પ્રમાણે માણેકપાઇનાં વાક્યો સાંભળી
કાંતિલાલ બોલ્યો બસ ચુપ તું મારી વાનમાં બોલવાને બીલકુલ
લાયક નથી તારા અને છોકરાઓના નસીબને માટે શું હું જવાબ-
દાર છું? બીલકુલ કહી મને તમારી કાંઈ ની જરા પણ ફરકાર નથી
એમ કહી એક લાત મારી નોકરો પાસે તીજેરી ઉપડાવી કાંતિલાલ
ચાલતે પગે નીકળી પડ્યો ગુણકાના ઘર આગળ આવી નોકરો પાસે
તીજેરી ઉપડાવી નીચે મુકી રંભાના જીતાની સાંકળ ઠોકો એટલે
રંભા એકદમ નીચે આવી સાંકળ ઠોકી એટલે તીજેરી નોકર પાસે
ઉપડાવી માળ પર ચઢાવી દીધી અને પોતાની વાહાલી દીલગન
રંભાને સુધી દીધી આ વખતે રંભાએ કાંતિલાલને એટલું તો
માન આપ્યું હતું કે શેઠને નવી મથરની ગાદી ઉપર બેસાડ્યા
અને નાણુક નાણુક ચીજો લાવી શેઠ પાસે મુકી દીધી અને ઘણું
આદર સતકારથી માન આપ્યું આ પ્રમાણે શેઠ રંભાનેત્યાં લગભગ
તીજેરી લાવ્યા પછી બે માસ સુધી લાગટ ત્યાંને ત્યાંજ રહેતા
હતા ખાતું પીતું સુષ રહેતું વગેરે પોતાના ઘરની માફક ત્યાંજ
રાખ્યું હતું અને બધરી છોકરાં ને તો બીલકુલ વીસરી ગયો હતો
અને પોતાનું ઘર માની ત્યાંજ રહેતો હતો તેવામાં એક દિવસ કાંઈ
એક મુસલમાન પાંચ હજાર રૂપીઆના દાગીના સહીત ગુણકાના
માળ ઉપર ધમકારા સહીત ચઢી આવ્યો આ આવેલા મીયાનોબલકો
એવો તો સરસ હતો કે કાંતિલાલ તે મીયાની એક આનીના ગણ
ત્રીમાં પણ નહિ હતો આ આવેલા મીયાને જોઈને અને કાંતિલાલને
આલી થયેલા જોઈને પોતાના મનમાં વીચાર કરી રંભાએતેનેઆદર
સતકાર કરી ગાદી ઉપર બેસાડ્યા તે જોઈ કાંતિલાલ પોતાના મનમાં
વીશમય પામી ગયા ને કહેવા લાગ્યા કે પ્રિયા આજ માફ મનઘણ
ઉદાસ છે તેથી ચંપા પાસે દારૂ મંગાવી આપે તો ઠીક આ વાક્યો
સાંભળી રંભા રીસ ચઢાવી બોલી બેવકુફ લુગ્યા શું બકે છે કાને
કહે છે મારા રોયા ઉઠ ગાદી ઉપરથી નીચે ઉતરી મા બેન ઘેર છે
કે નહી આ સાંભળી કાંતિલાલ બોલ્યો પ્યારી તું કાને કહે છે કેમ
આમ એકાએક મને આમ કહેવા લાગ્યા છો મશ્કરી કરો છો કે
શું મારા રોયા હરામખોર ખારી કરવી કાંઈ રસ્તામાં પડી નથી
ખબકદાર જો હવે બોલીશ તો તારી જીભજ ખેંચી કાઢીશ આ રીતે
મશ્કરી જેવા સવાલો સમજી બીયારો કાંતિલાલ બોલ્યો પ્રિયા આમ

નકામો શું કામ બનાવો છો શું હું આ શબ્દો રંભા બોલે છે નાના
 આ વાક્યો રંભાના હોયજ નહિ શું હું જાણું છું કે સ્વપનામાંથી આ
 ખરી વાત છે શું રંભા આ તુંજ કહે છે આ શબ્દો સાંભળીરંભા
 બોલી બેવકુફ લુચ્ચા મારા મકાનમાંથી એકદમ પસાર થઇજ નહિ
 તો પોલીસ પાસે પકડાવી દેવો પડશે આ પ્રમાણે રકઝક થતી સાં-
 ભળી પેલા આવેલા મીયા બોલ્યા પ્રીયા આ કાણુ છે ? ક્યાં રહે
 છે ? શું કામ આવ્યો છે ? એ તમારા મકાન ઉપર ક્યાંથી ? આ
 સાંભળી રંભા બોલી વાહાલા આ તો એક ગરીબ માણસ છે તે
 વખાનો માર્યા થોડા દીવસ પર મારી દ્રષ્ટીએ પડ્યો હતોતેથી તેને
 મેં નોકર તરફે રાખી સાર સાર ખવડાવ્યું અને આજદન સુધીતેને
 રાખ્યો અને આજ તમને જોઇને રોડ બળવવાને પ્રીયા કરી બો-
 લાવે છે કાહો પ્રાણનાથ કહે તેની કેવી બેવકુફાઇ છે જોયું સાહેબ
 કેવો કેવળ ઘેલો છે જુઓ કાઈ માણસ જુઓ તો કહેશે કે શું આ
 તેનો રાખેલો હશે કેવી સરમ ભરેલી વાત છે (કાન્તીલાલ તરફ
 જોઇને) માટે બેવકુફ તને ખુલ્લે ખુલ્લુ કહુ છું કે ભાઈ મારેતારે
 બીલકુલ કામ નથી માટે તું તારે હવે બીજે નોકરી કર આ
 પ્રમાણે રંભાના કઠોર શબ્દો સાંભળી કાન્તીલાલ બોલ્યો રાંડ શં-
 ખણી અભાગણી મેં તને મારી સર્વ મુડી સોંપી પછસાદાર બનાવી
 મારી નાત જાત બધરાં છોકરાં તજ દઈ મેળમજા અને સુખની
 ખાતર તારો સાથે પ્રેમ ખાંખ્યો તેનું આજ પરિણામ રંભા મને
 તારો બીલકુલ આવી ખખર નહોતી રંભાનું તારે વચન યાદ કર
 રંભા સાથે બેસી બંને જણાએ સામા સામી સોગન ખાધા છે, શું
 તે સોગનને પણ વેચી ખાધા રંભા તારા આપેલા ખરા વચનને
 યાદ લાવી આ વગર વસીલાને હેતથી એક ચુમ્મી આપી પ્રેમથી
 બોલાવ રંભા દસ જાર લાખ રૂપીઆનો માલ અને હરમારખંજલા
 બગાચા વગેરે તને સાચી જાણી મારા સુખનો ખાતર તને લખી
 આપી તદ્દન નીરધન બની ગયો છું રંભા તારા દીલની ખાતરમારી
 પવિત્ર સ્ત્રી અને નીરદોષ બાળકા વગેરેને તમની દષ્ટ તારા ખોટા
 ખ્યારથી જડમુજથી ફસાવી નાંખ્યો પછસાની ખાતર મને ખોટા
 ફંદર્મા નાંખી પછસાની ખરાબી કરાવી બઈરી છોકરાંથી વીખુટા પ-
 ડાવ્યો અનેલાજ આબરમાંથી બીલકુલ કઢાવી નાંખી રખડતો અને
 રજળતો તેમજ પછસા વગરનો કરી નાંખ્યો માટે રંભા જે મશ્કરી
 કરતી હોયતો હવે બહુ થઇ ગયું છે મારું પારખું તેં બહુ જોયું

હવે હદ થઇ ગઇ માટે માહારી વહાલી રંભા આ નીરહોશ પ્યારાને વહાલથી બોલાવ રંભા હજી પણ મને ખાત્રી એમ નથી થતી કે રંભા મને તુચ્છકાર કરશે આ વાક્યો સાંભળી રંભા બોલી ચુપ મ-
ધેડા બેવકુફ તું તારા રસ્તે બોલ્યા ચાલ્યા વગર તું તારા રસ્તે ચા-
લ્યો જ નહિ તો આ એક છુટ અને લાતની સાથે વીદાય થવું પડશે
માટે સીધી રીતે તું તારે રસ્તે ચાલ્યો જ મારા મગજને નકામી તસદી
ન આપ મને તારી વાત સાંભળવાને જરા પણ દુરસદ નથી મને
તારી વાત બીલકુલ મમતી નથી મને તારે મોં તદન હડકાયા કુતરા-
ની માફક લાગે છે માટે આ છેવટે કહું છું કે જ નહીતો એક લાત
મારીશ. (એમ કહી એક લાત મારી નીશરણીએથી ધક્કા મારી જ-
મીનપર મગડાવી દે છે) એટલે બીયારા કાન્તીલાલને માથામાંથી ભ-
મ ભગ લોહી નીકળે છે રસ્તામાં હજારો લોકોનું ટોળું એકઠું થઇ
જાય છે લોકો કાન્તીલાલને બેઠ પોતપોતાના મનમાં વીયાર કરે છે
કે આતો કાન્તીલાલ છે તે અહીં ક્યાંથી એમ વીયાર કરી લોકો
એ તેની સારવાર કરી એટલે જરા લોહી નીકળતું બંધ થયું. બી-
યારા કાન્તીલાલને એકે તરફ જવાની બારી રહી નહિ. છતાં પણ
બીયારા બે હાથની મુઠીઓ વારી આખર સાચવતા પોતાના ઘર
તરફ આફરો ગયો.

રંભાને ત્યાં આવેલા મીયાં ભમકો મારી કાન્તીલાલ જ્યાં દર-
રોજ બેસતો હતો તેજ ગાદીપર બેઠો હતો પ્રીય વાંચકો આ મીયાં
કોઇ સાધારણ માણસ નહોતો પરંતુ તેજ શરૂના એક રસાલદારનો
દીકરો સુલેમાન નામનો હતો તે પોતાના બાપથી છુપી રીતે ઘરમાં
થી હાથ મારી આવ્યો હતો રંભા તથા તેની દાસી રામા તથા ચંપા
ત્રણે મળી વીયાર કર્યો કે ખાલી થયેલું બોખું વચમાંથી દીક કાઢી
નાંખ્યું વળી આ મીયાં લીલા જણાય ને વળી હાલ તેની પાસે મ.વ.
પાણી ચણા છે માટે માહારી વહાલી રામા ગમે તેમ કરી યુક્તી
રચી ભોજની એકદમ કમજ કરી લઇ લુચ્ચાને ગમે તેમ કરી કા-
ન્તીલાલની માફક વલે કરવી એમ કહી રામા પાસે કોઇ ઉંચી જા-
તનો મધુપાનનો શીશો મંગાવ્યો બાદ પોતે અને બંને દાસીઓ
અને આવેલા મીયાં ચારે સાથે મધુપાન કર્યો અને મીયાંભાઇને
મોજશો ખમાં ફસાવી લીંગ કરી નાખ્યો એટલે મીયાંભાઇ આ
રંભાને ત્યાં દરરોજ આવવા લાગ્યા મીયાંભાઇ દરરોજ રોડમાંને રો-
ડમાં આવ્યા કરે છે આ પ્રમાણે આવતાં લમલગ મીયાં ભાઇને
છ માસ વીતી ગયા છતાં પણ દરરોજ રંભાજ પકસા ખરચતી પ-

રતુ મીયાંબાધના પપ્પસા ખાવાની વખત આવી નહીં છ માસ સુધીમાં મીઆની ખાતરમાં રંભાના લગભગ પાનશો રૂપીઆ ઉપડી ગયા તે ઉપરથી એક દીવસ રંભાએ વીચાર કર્યો કે શીકર નહીં મારા રૂપીઆ ખાઈ જનાર છે મીઆં બાધને તો એક તડાકાની સાથે ફસાવી નાખું છું એમ વીચાર કરી પોતાના મતને નીશ્ચય કરી અંદરના ઓરડામાં ચાલી ગઈ.

કાન્તીલાલ માયું ભાગેલું લઈ પોતાને ઘેર આવી એક ઓરડામાં બેસાઈ ગયો કાન્તીલાલનું આ પ્રમાણે માયું ભાગેલું જોયું તેથી માણેકબાઈતો ખીચારી એકદમ શીકરમાં પડી ગઈ ને પોતાના મનમાં ચીંતા કરવા લાગી શું થયું હશે ક્યાંથી વાગ્યું હશે પુછું પુછું તો ખરી વખતપર મારાપર ગુસ્સેતો નહીં થઈ જાય વળી તેમની મુખાકૃતિમાં ઘણો ફેરફાર પડી ગયો છે એ પ્રશ્ન આ શું બન્યું હશે ક્યાંથી થયું હશે પણ લાવ પુછું તો ખરી લઈશે તો કાંઈ શીકર નહીં એક વખત ખાતરી તો કરી લઉં એમ વીચાર કરી કાન્તીલાલની પાસે જઈ પુછવા લાગી પ્રાણુનાથ આપને આ ક્યાંથી વાગ્યું છે આપનો ચેહેરો આટલો બધો કેમ શીકા છે ? લોહી કેમ હડીગયું છે પ્રાણુનાથ આપને આ દશામાં જોઈ મારું દીલ બરાઈ આવ્યું છે પ્રાણુનાથ જે બન્યું હોય તે મને કહો કાંઈ પણ રીતની મનમાં શંકા લાવશે નહિં પ્રાણુનાથ આપને વીતેલી હકિકત અતીતી ઈતી સુધી મને કહી સંભળાવો માહાર મન ગભરાય છે આ વાકયો માણેકબાઈના સાંભળી કાન્તીલાલ બોલ્યો પ્રીયા શું કરું મેં તારું કહ્યું ન માની ખોટા અને શીતુરી પ્રેમમાં માંછલાની જાળ મારફક ફસાઈ જઈ પપ્પસા અને આબરૂનો નાશ કરી બાગ બગીચા બંગલા ઘરબાહાર વીગેરેનો નાશ કરી તથા તાહારા જેવી સદ્ગુણી સ્ત્રીને ત્યાગ કરી ત્યાં મારી વાહાલી દીકરી મણી ત્યાં સુંદર રસીકનો ત્યાગ કરી જગતમાં ખોટા અને ઢાંખી પ્રેમમાં ફસાવનારી રંભા ગુણકાને ત્યાં રહી સંઘળું ખોઈ બેઠો વળી વીવેશમાં આબરૂ ઇજતને પણ ડાઘ લગાડી બેઠો અને વળી છેવટના ભાગમાં માયું પણ ભંગાવી બેઠો અને જીતીઓ ખાઈ ઘેર આવવું પડ્યું પરંતુ પ્રીયા મારા કરમો મનેજ નડ્યાં છે મને પાપીઆને આ શીક્ષા થઈ છે તે બરાબર થઈ છે પરંતુ મારાં બન્યાં છોકરાનો પણ મેં આગળ વિચાર ન કર્યો અને સર્વ ખોઈ બેઠો.

પ્રીય વાચકો કાન્તીલાલનું આ સંઘળું બતાવ બનવાનું કારણ હુંકમાં ફક્ત એટલુંજ હતું કે કાન્તીલાલના બાપે કાન્તીલાલને સારો વિદ્યાબ્યાસ તથા કેળવણી આપી નહોતી તેજ હતું.

કાન્તીલાલનો પશ્ચાતાપ.

મળસકુ પડી ચુક્યું છે સુર્વના કીરણો પુટવા લાગ્યાં છે સવારના છ વાગ્યાનો સમય થવા આવ્યો છે એટલામાં કાન્તીલાલ અને માણેકમાઘ પોતાના ઝોરડામાંથી બહાર આવી પોતાના પતીની આગળની ભુલ થઈ ગએલી હોવાથી હુશીઆરીથી હીંમત આપવા બેડી અને બોલી પ્રાણનાથ આપ જરાપણ ગભરાશો નહિં જે બનાવ બનવાનો હતો તે બની ગયો છે પરંતુ શોક કર્યાંથી તેમાંનું કાંઈ વળવાનું નથી માટે અંતરથી બીલકુલ શોક દૂર કરી નાંખી આપના પીતાજીની જેવી કીરતી જગતમાં ફેલાયલી હતી તેજ માફક પાછી કીરતી મેળવવા કાંઈ પણ પ્રયત્ને તજવીજ કરો. આ સાંભળી બેહોશ થયેલો કાન્તીલાલ બોલ્યો પ્રીયા કીરતી શી રીતે મેળવવું સ્થાવર તેમજ જંગમ સર્વ આપી બેઠો અને આ માહારા વહાલાં બચ્ચાઓનો મનમાં બીલકુલ ખ્યાલ કર્યા વીના આડે રસ્તે આપની મીલકત ઉપર છડી જઈ આડે રસ્તે દોરાઈ ગયો કે જેનાં છેવટે આ પરીણામ આવ્યાં છે મેં કદાચ તે વખતે તાહાઈ કહ્યું મારી આ ફાગટ શોખની જાળમાં ફસાવવાની હીંમત ન ધરી હોત તો બીજામાં આ વખત ન આવત પ્રીયા મને મારા પીતાજીએ બીલકુલ જ્ઞાન કે અબીયાસ કરાવ્યો નહોતો અને કુળવણી પણ આપી ન હોતી તેથી સારા નરસા રસ્તાની બીલકુલ ખબર પડી નહિ અને ફસાઈ પડ્યો. આ સાંભળી માણેકમાઘ બોલી બધી ચીંતા કોરાણે મુકી હવે દીલગીર થવું બંધ કરો હજી પણ પરમેશ્વરની કૃપા આપણા ઉપર સારી છે પ્રાણનાથ આ રસ્તે આપ જતા હતા તેની દરમીયાનમાં આપણા ગાડી વાલાએ દરરોજ મને આ વીષેની લકીકત જાહેર કરી તે ઉપરથી મેં આપનાથી બોધાને એક લાખ રૂપીઆનો ઝવેરાતનો માલ છોકરાઓની શીકર જાણી મેં મારી પાસે જાનો સંધરી રાખ્યો છે માટે તેમાંથી આપણી ચાલતી હતી તેવી ફુકાન ફરીથી ચલાવી જેવી આખર હતી તેવી પાછી મેળવો કે જેથા છોકરાં સારે હેઠણે વસાવવાને બીલકુલ હરકત આવે નહિ આ લકીકત સાંભળી કાન્તીલાલ બોલ્યો મારી વાહાલી ડાહી અને સદગુણી પ્રીયા તને ધન્યવાદ છે તારી ચાતુરીને તારી હુશીયારીને ધન્ય છે મેં તો તને એક કુતરાની માફક ગણી આ વાંઠેલી

અને જોલી બદમા સ ગુણકાને ત્યાં ભવનો હીરા ખોધ બેઠો પરંતુ તેં આ તજવીજ મ. હારાથી જાની રીતે કરી રાખી છે તેથી તારો ઉપકાર લુલવાને હવે પછી પરમેશ્વર કોષ પછુ વખત કારણ આપે નહિં પરંતુ બેહેન મણી ત્યાં બાધ સુંદર રસીકનો અભ્યાસ શી રીતે ચાલે છે? આ સાંભળી માણેકઆધ બોલી પ્રાણનાથ તેનો અભ્યાસ કરાવવો શરૂ કર્યો છે હવે તેમનો અભ્યાસ સારો ચાલે છે ને તારે માટે માસ્તરે પણ જુદો રાખ્યો છે રસીક હજુ નાની ઉમરનો છે પરંતુ મણી તથા સુંદર નવનવ દશદશ વરસના થવા આવ્યાં છે માટે હવે તેમના માનણીની તજવીજ કરીએ તો ધણુ સારૂ કારણ હવે તેમની ઉમર બરાબર થવા આવી છે માટે મણી સુંદરને તો હાલ પરણાવ્યા વીના ચાલે તેમ નથી માટે પ્રાણનાથ માફ કહ્યું માની હજુ આપ એક વરસ સુધીમાં કીરતી મેળવી જેવી કીરતી હતી તેવી કાયમ કરશે તો બવીણમાં છોકરાઓને સારે ઠેકાણે વસાવવાને આંચકો આવો પડશે નહીં આ સાંભળી કાન્તીલાલ બોલ્યો વાઈ પ્રીયા ત્યારે તેમ કરીશું તાહાર કહેવું મને બરાબર દુરસ્ત લાગે છે એમ કહી નોકર ઉપર ચીઠી લખી પોતાના જુના ગુમાસ્તાને બોલાવી મંગાવ્યો અને પોતાની જેવી ચાલતી હતી તેવી સરદારની દુકાન કાન્તીલાલે પાછી શરૂ કરી અને ગુમાસ્તાને સર્વવાતે વાકેફ કરી પેઢીનું કામ તાબડોતોબ વમધોકાર ચલાવવા શરૂ કર્યું.

પ્રકરણ ૭ મું.

સુલેમાનને કેદ.

સંખ્યાકાળનો સમય થવા આવ્યો છે સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયો છે. ધીમે ધીમે રાત : છવાતી જાય છે અજવાળી અજોર રાતનો અંદરમાં ખાલી નીકળ્યો છે વાદળામાં તારા ઝલકી રહ્યા છે એટલામાં રંભા ચંપા અને રામા પોતાના અંદરના ઓરડામાં બેઠા છે ત્યાં સુલેમાન માટે કાન્તીલાલની માફફ કરી નાંખવો અને આવે એટલે સર્વ માલ લઈ પોલીસમાં પકડાવી દેવો એવો વીચાર કરી ત્રણજણા આમળના રૂમમાં આવી બેઠાં અને સુલેમાનની રાહ જોતા હતા એટલાની દરમીયાનમાં સુલેમાન ઘડબડ ઘડબડ એકાએક એક માળ ઉપર ચઢી આવ્યો સુલેમાનને આવતો જોઈ રંભાએ તેને ધણુ આદર સતકારથી બોલાવી મશરૂની ગાદી ઉપર બેસાડ્યા અને પોતાની દાસીઓને નાચ કરવાનું ફરમાવી નાચ કરવો શરૂ

કર્ચો બાદ રામા પાસે દારૂ પાન સોપારી મંગાવી મુલેમાનને હદ ઉપરાંત નીચા કરાવી બેભાન બનાવી દીધો. એટલે રંભાએ રામાને કહ્યું રામા આ મુરખો બેભાન થઈ ગયો છે હવે વિલંબ કર્યા વિના સર્વ માલ કાઢી લઈ પોલીસને બોલાવી ચોર છે ચોર છે એમ કહી પકડાવી દઈએ તો ઠીક કેમ રામા આ મારો વિચાર બરાબર છે કે નહીં એવકુદ્દ ગડીઆએ આજીવીન સુધી માહારા એક હજાર રૂપીયા બાધા છતાં પણ એક પાઈ સરખી પણ કાઢી નથી વળી હાલ દરરોજ પ્રમાણે તે પાંચ હજારનો માલ સાથે લાવ્યો છે માટે તે તમામ માલ કાઢી લઈ કપડાં ઉતારી લઈ જુનાં કપડાં પહેરાવી દે અને આપણા કપાટમાંથી આપણી પહેરાવાની સોનાતી વસ્તુ તેના ગળવામાં મુકી દે એટલે બરાબર સમજને પાત્ર થશે કેમ ચંપા આ વિચાર બરાબર છે; આ સાંભળી ચંપા બોલી બાઈ સાહેબ આપનો વિચાર ધારેલો બરાબર છે માહારા મનમાં પણ તેજ વીચાર હતો હું આપને એમજ કહેવાને ધારતી હતી પરંતુ એટલામાં આપેજ મને કહી દીધું તે સાંભળી બોલી ચંપા વળી મને એક નવો વિચાર આવ્યો છે કે કદાચ એને જનથી મારી નાખીએ તો ઠીક કે નહીં તે સાંભળી ચંપા બોલી બાઈ સાહેબ તે કરીએ એ તો ઠીક પરંતુ કોઈ જાણી જાય અને લાસ પકડાય તો મુદત માર્યા જઈએ માટે તે વીચાર તો મારા ધારવા પ્રમાણે બંધ રાખીએ તો ઠીક આ શબ્દો સાંભળી મુલેમાનને બેહોશ બનેલો જોઈ સર્વ માલ અને કપડાં ઉતારી લીધાં અને ફાટેલાં કપડાં પહેરાવ્યાં અને તેના ગળવામાં રંભાએ પહેરાવી સોનાતી બે વસ્તુઓ મુકી દીધી અને રામાને પોલીસને બોલાવવા મોકલી ત્રણે જણા ચોર છે ચોર છે એમ જુઓ પાડવા માંડે છે તેથી ધણા માણસો એકઠા થઈ જાય છે એટલામાં રામા બે પોલીસ વાળાને બોલાવે છે એટલે પોલીસવાળા ગુલુકાની સીપારસથી પંચાનનામુ કરી માલ કમળે લઈ મીયાંભાઈને ચાર લાતો મારી બેડીઓ પહેરાવી લઈ જાય છે એટલે પોલીસ આગળ થરથરતી જશે બોલવા માંડ્યું મેહેરબાન હું તો ફક્ત શોખની ખાતરજ આ મકાનમાં આવ્યો છું આ ત્રણે મારી રખેલી ગુણાકાઓ છે (પોતાના કપડાં સામુ જોઈને) અરે આ મને ગંધાતા કપડાં ફાણે પહેરાવ્યાં માહારા કીમતી દામીના કાણુ લઈ ગયું હાથ રંભા ઉલટો માલ પડાવી લઈ આ કર્મ કરી બેડીઓ પહેરાવી રંભા તારા ગુણુકાનાં આ લક્ષણુ છે રંભા પ્યારનું પરીણામ આજ

આવ્યુ ? રંભા સધળો માલ લીધો છે છતાં પણ છુટો નહિ ક-
રાવો મેં તને આવી કપટી નહોતી પારી રંભા હું તને બોળી લલી
તેમજ સદગુણી સમજતો હતો તાહારા ભરસાના આરમાં મને આ
ફળ આપે છે રંભા માલ ખાધો તો તો છુટકો કર શું તુ છેવટે મારી
આખર ઉપર હાથ નાંખવા બેડી છે રંભા આટલી માહારી આખર
સાચવ હું તારો ગુણુ નહિ લુલુ રંભા હું તને લાખો રૂપીઆ પેદા
કરાવીશ રંભા હું એક સારા આખરદાર ગરુથ રસાલદારનો છોકરો
છું રંભા એક વખત માહારી ભુલ માફ કર આ શબ્દો સાંભળી રંભા
રીસ ચઢાવી બોલી બેવકુફ ગળે પકુ ચોરી કરવા છે ને આખરની
બીક રાખવી છે ને માલપુરો ખાવો છે અને ઉલટી રાખેલી ઠંસવી
છે ને છુટવાને કાશીશ કરે છે માટે કાળી કાટડીમાં વાસ કરો ત્યાં
એ એકાંતમાં તમને ઠીક પડશે ત્યાં તમને પુરો પ્રેમ મળશે કે ફ-
રીથી આ પ્રમાણે ચોરી કરવી લુલી જશે ગધેડા લુમ્બા ચોર મેહે-
નત કરવાની મુકી દઇ મફતમાં ફેકટમાં ખાવાનું તકાવી ચોરીઓ
કરવાનાં ધંધા કરો છો તેના કરતા બીખ માગી પુરું કરતા હોતો
તમારા ઉપર પરમેશ્વરની મહેરબાની બરાબર રહે પણ કરે શું હરામ
ચસકો લાગ્યો એટલે મેહેનત કરવા તો બીલકુલ ગમેજ શની ચો-
રીઓ કરી મફતનું ખાઈ મોજમજ કરવી છે માટે જમાદાર સા-
હેબ લુમ્બા ને મુસકેટાટ બાંધી લઇજઇ સળને પાત્ર કરાવો કે
જેથી બીજા ગુન્હા ફરીથી કરે નહી આ વચનો સાંભળી સુલેમાન
રીસ ચઢાવી બોલ્યો રાંડો ગધેડીઓ કુત્રાઓ પેલા બીચારા કાં-
ન્તીલાલ શેઠના પણ આજ માફક દસ બાર લાખ રૂપીઆના દાગીના
અને છેવટમાં બાગબગીચા અને બંગલા ઘરબાર સરવે પટાવી લઇ
આખરદારના છોકરાને બીખ માગતો કરી નીસરણીએથી લાત મારી
કાઠી મુક્યો હતો હાય હું તે વખતે તારા ખોટા ઢોંગના કારણથી
કાંઈ પણ ચેત્યો નહી ને તારી જાળમાં ફસાઇ પડ્યો પણ યાદ
રાખજે તારા કપટ તનેજ નડશે કાન્તીલાલ શેઠને હું સારી રીતે
આજખું છું તે અને હું મઝી તારી મઝા શું બનાવીએ છીએ તે તું
યાદ રાખજે એટલું કેહે છે એટલામાં સીપાઇઓ તેને બેડીઓ સ-
હીત લઈ બચ છે.

પ્રકરણ ૮ મું.

કાન્તીલાલના છોકરાઓના લમન.

કાન્તીલાલનો વડો દીકરો ! સુંદર ફર્સ રેન્ડરમાં આ દશમા
વરશે પાસ થયો હતો મણીએ પણ લેડી સ્કુલમાં રહી સારો અભી-

આસ કર્યો હતો અને અગીઆર વરસની ઉંમર સુધીમાં મેટ્રીક સુધી અભીઆસ કરી અંધ કર્યો હતો મણી શીવવાનું બરવાનું તેમજ ચિત્રનું કામ સાર કરી બાણતી હતી મણી ઉપર તેની મહેતીઓની મેહેરવાની સારી હતી તેથી તેને દલ માસે બાણતાં સુધી કાલરશીપ પાંચ રૂપીઆ મળતા હતાં તેમજ તેની સાથે ફળવણી પણ સારી મળતી હતી મણી ઘણી હુંશીઆર ચક્રાર ડાહી તેમજ શાણી અને સદગુણી હતી સુંદરલાલ પણ બાણવામાં ઘણા હુંશીઆર તેમજ નિશાળમાં સઉ છોકરાઓમાં પેહેલો નંબર રાખતો અને દર વરસે પરીક્ષામાં પાસ થતો સર્વ છોકરાઓમાં સુંદરને દર વરસે સાઈ અને બારે ઇનામ મળતું સુંદર ચક્રાર શાણો સુલક્ષણો અને કાબેલ હતો તેનામાં તેના આપના જેવી ભોળાઈ અને આડી ચાલની જરા પણ અસર નહોતી વરી રસીક પાંચ છ વરસની નાની ઉંમરમાં ગુજરાતી પાંચ છ ચોપડી બણી પાસ થયો હતો આ છોકરો પણ તેના અને ભાઈ બેડેન જેવો ડાહ્યો હતો પણ સ્વભાવે જરા તીખો અને ઝાંઝવાળો હતો તેનું પણ ચીત વીઘા અભીયાસમાં થઈ હતું ત્રણે છોકરાઓમાં કાંઈ પણ જાતની જરા પણ ખામી નહોતી.

માણેકઆઈ આ તરફ છોકરાઓને દરરોજ સારી શીખામણ આપતી તેમજ પોતાના પતીને સારે મારગે ચલાવવાનો હેતુ રાખી માણેકઆઈ કાન્તીલાલને કહેવા લાગી પ્રાણુનાથ આપ આપના પૈસા વધારે દેખી નાનપણમાં નિશાળમાંયા વેહેલા ઉડી ઇંગ્રેજનું બીજકુલ જ્ઞાન કર્યા વીના વેહેપારમાં પોતાની દુકાનમાં પડી રહ્યા પરંતુ પ્રાણુનાથ આપે કાંઈ પણ જાતની ફળવણી મેળવી નહીં એથી ભત્રીસ્યનું પરીણામ આવી બન્યું છે માટે પ્રાણુનાથ સુંદર રસીકને પુરતો અભીઆસ અને પુરતું જ્ઞાન કરાવ્યાં શીયાવ સ્કુલથી ઉઠાડ માહારી ખુસી નથી વળી વાહાલી; મણી મેટ્રીકમાં પાસ થઈ છે હવે તેની પરણવાની ઉંમરમાં ફક્ત છ મહીના બાકી છે માટે દીકરી માણસને વધારે બાણવવા ઉપર બીલકુલ વધારે ધ્યાન આપવું નહિ. કારણ કે તે બરાબર શીખેલી છે અને ઘણી હુંશીઆર થઈ ગઈ છે માટે હવે તેની તરફની તો પરણાવવા વિનાની બીજી ચિંતા કાંઈજ નથી વળી સુંદર રસીકનો અભીઆસ ચાલુ છે વળી માસ્તરોની તેમના ઉપર સારી મહેરવાની છે તેથી તેઓને ધારવા પ્રમાણે પુરતી મદદ મળી શકશે માટે પ્રાણુનાથ હવે ચિંતા માત્ર એટલીજ રહી છે કે વાહાલી દીકરી મણી તથા ભાઈ સુંદરના લગ્ન તાબડતોબ કરીએ તો દીક માટે હાલને હાલ ગોરને બોલાવી, તેઓની જન્મ પત્રીક

દેખાડી વીવા કરી લગ્નનો દીવસ નીમીએ કે જેથી મનની ચિંતા
 પુરી થાય આ સાંભળી કાન્તીલાલ બોલ્યો પ્રીયા તમારી મરજી ગોરને
 બોલાવાની છે તે હાલને હાલ ગોરને બોલાવી ત્રણે છોકરાઓની
 જન્મપત્રીકા જોવડાવી વીચાલ કરવાનું નકી કરી બ્રાહ્મણને દક્ષણા
 આપી જન્મ પત્રીકા જોવડાવા પ્રીયા વાહાલી દીકરી મણી સારૂ વર
 અને સુંદર સારી કન્યા સોધવા સારૂ આપણા શાણા મુનીમને મોક
 લો કે ન્યાતમાં તપાસ કરી સોધી લાવે આપ્રમાણે કાન્તીલાલના વાક્યો
 સાંભળી માણેકબાઈએ પોતાના મુનીમને સર્વ વાતે વાકેફ કરી તપાસ
 કરવા સારૂ પોતાની ન્યાતમાં મોકલ્યા મુનીમ પુછતા પુછતા મણીને
 લાયક વરતો આપી ન્યાતમાં એકજ હતો તે છોકરો એ હતો કે
 કાન્તીલાલના મીત્ર બન્સીલાલનો દીકરો રતીકાન્તી હતો મણી માટે
 તો આ વર સોધી કહાડ્યો પરંતુ સુંદર માટે ન્યાતમાં ફક્ત બેજ
 કન્યાઓ હતી તેમાં એકસારૂ ભણેલી ગણેલી હુંશીયાર આગ્રાક અને
 ગરીબ હતી પરંતુ મણીની પંગતીમાં મળીશકે એવી હતી અને બીજી
 કન્યા લાયક નહોતી તેથી તે કન્યા પ્રસન્ન કરી તે કન્યા તેમના સ
 બંધ પ્રેમચંદ્ર શેઠની દીકરી તારા હતી આ બાબતેનો તપાસ કરી
 મુનીમ તુરતા તુરત શેઠને લાંબાવી સૂઝળી હકીકતથી શેઠને વાકેફ
 કર્યા બાદ મુનીમ સાથે નાળીએર મોકલાવી બન્સીલાલને ત્યાં મણીનું
 રતીકાન્ત સાથે માગુ કબુલ રાખવા નાળીએર અને રૂપીઓ ન્યાત
 રીવાજ મુજબ લઈને આવ્યા કાન્તીલાલ શેઠની પાસે આવી મુનીમે
 સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી બાદ થોડા વખતમાં પ્રેમચંદ્ર શેઠને ત્યાંથી
 આવેલા માણસને નાળીએર અને રૂપીઓ આપી લગ્નની તૈયારી કર
 વાનું તેમજ લગ્નના મહુરતનું જોખીઓ પાસે જોવડાવી. દીવસ નકી
 કરી મણીના લગ્ન એક દીવસ અગાઉ તેમજ સુંદરલાલના લગ્ન એક
 દીવસ પછી એમ નકી કરી મુનીમ સાથે કહાવી મોકલ્યું કાન્તીલાલે
 પોતાના મનનો આગળનો શોક તદ્દન કાઢી નાંખ્યો અને લગ્નની તૈ
 યારીઓ કરવાની તજવીજમાં રહી જોષ્ટો સરસામાન મંગાવવા તથા
 માંડવો મંધાવવા પોતાના ગુમાસ્તાને હુકમ આપ્યો બાદ મુનીમે લ
 ગ્નના આઠ દીવસ અગા સર્વ સાહીય તૈયાર રાખી સજ થઈ ગયા.

મુકરર કરેલા દીવસે મણીના સસરા બન્સીલાલ શેઠ બારે વર
 ઘોડો ચઢાવી ગોડાઓ પાલખીઓ. ગાડીઓ વાળઓ તાંશાઓ
 સરશાંખો દોલો છત્રીઓ વાડી અને દાડખાનાના લલકા સાથે
 ધમધમાકાર વરઘોડા બજાર ફેરવી રતીકાન્તને ઘોડાપર બેસાડી, દારૂ
 ખાનું છોડતાં છોડતાં કાન્તીલાલને ઘેર આવી પહોંચ્યા એટલે કાન્તી-

લાલે સાજનને સારો ઉતારો આપ્યો કાંતીલાલે વિશાળ માંડવો આ-
શરે સોગજ પહોળો તેમજ સોગજ લાંબો ચોખંડો આગળથી બં-
ધાવી તરબાર રાખ્યો હતો આખા માંડવામાં પાંચસો બતીઓ ઉપ-
રાંત વીજળીની સાંછટા ઢાંકી દીધી હતી વરઘોડો ઉતર્યાબાદ રતીકાં
તના આપે જનમયાઓને નાળીઝર આપી વીદાય કર્યા બાદ કાંતી-
લાલે પોતાની વહાલી દીકરી મણીને ઘણી ઉત્સાહથી ચોરીમાં બેસાડી
વણા હેતથી કન્યાદાન દીધું બાદ નાતના રીવાજ પ્રમાણે કન્યાને
લઈ ધમધોકાર રાત્રીના બાર વાગ્યાના સુમારે રતીકાંત તથા મણી
તથા બાજુ એક કાંતીલાલના સગાની સ્ત્રી મણી ત્રણેને રથમાં બે-
સાડ્યા વાજ વગડાવતાં પોતાને ઘેર ઘણા હરખથી ગયા.

બીજો દીવસે સુંદરલાલના લગ્નનો સર્વ સાહીબ તરબાર કરી
રાખ્યો હતો એટલે રાતરે નવવાગે વરઘોડો ચઢાવી કેટલાક વાજ
તેમજ કેટલાક તાંસા તેમજ કેટલાક ઢોલો તેમજ કેટલીક શરણાષ્ટ્રો
ચાલેલા હાથીઓ ઘોડાઓ વીગેરે ભરપુર ભલકાથી ઠાઠ કરી પોતાના
દીકરા સુંદરલાલને ઘોડે બેસાડી પાનના બીડાં ચડાવતાં ચડાવતાં
વરઘોડો આગળ ચલાવવા માંડ્યો એક કલાકના સમયમાં બાજર
ફેરવી વરઘોડો પ્રેમચંદ શેઠના ઘર તરફ જઈ પહોંચ્યો આ વરઘોડા
માં દારૂ ખાનાના એટલો ઠાઠ કર્યો હતો કે આખે રસ્તે એક પણ
પણુ દારૂખાનું છોડ્યા શિયાય રસ્તાં નહોતાં વરઘોડો ઉતર્યા પછી
પ્રેમચંદ શેઠે પોતાની ચથા શક્તી પ્રમાણે ઉતારો આપી સધારણુ
બતીઓ પોતાના ઘર આગળ ખરી ગોઠવણ સારી કરી હતી બાદ
કાંતીલાલે જનમયાઓને નાળીઝર આપી વીદાય કર્યા બાદ તેમ
ન્યાત રીવાજ પ્રમાણે કન્યાને લઈ ધમધોકાર રાત્રે રથ મંગાવ્યા વર-
કન્યા અને કન્યાની સાહેલી ત્રણેને રથમાં બેસાડ્યા બાદ વાજતર
સાથે તાબડોતોય પોતાને ઘેર આવી પહોંચ્યા.

પ્રીય પાંચકો આ બંને લગ્નમાં કાંતીલાલ શેઠને આશરે
પોણોલાખ રૂપીઓ ખરચ થયો હતો.

પ્રકરણ ૬ મું.

કાંતીલાલનું મરણ.

એક દીવસ રંભા તથા તેની દાસીઓ એકાન્તમાં બેસી કાંતી-
લાલના દસ્તાવેજના આધારે મકાનો કબજો લેવા વીચાર કર્યા અને
રંભા કહેવા લાગી વાહાલી ચંપા દસ્તાવેજના આધારે ઘર અને
આમ બંગલાઓ તાબે લેવા હુકમનામું તાબડોતોય બજારી ઝટપટ

તાબે લઈ લેવા એમ કહી ફારટમાં જઈ હુકમનામું બળવી સીપા-
 ધને સાથે લઈ કાંતીલાલ શેઠનાં મકાનો વીગેરે તાબે લેવા વારંટ
 લઈ તાબડોતોળ કાંતીલાલને ત્યાં ગયા બાદ તડાફાની સાથે રંભાએ
 મકાનો તાબે લીધાં એટલે કાંતીલાલને મકાનનો કબજો ખાલી કરી
 તુરતા તુરત બાહાર નીકળી જવા ફરજ પડી અને એકદમ બીજા
 મકાન ભાડે લઈ તુરતા તુરત બીજે રહેવા ગયા.

બીયારા કાંતીલાલે રંભાની પાછળ લાખો રૂપિયા ખર્ચ્યા છતાં
 પણ ભોળા અને સાફ દીલના કાંતીલાલને આખરે વીનાનો તેમજ
 પછસા વીનાનો અને માણસ વીનાનો કરી મુકયો જ્યારે સાદ્યબી હતી
 ત્યારે કાંતીલાલની બરાબરી કરનાર આખા શહેરમાં કોઈ નહોતું
 પરંતુ કપટની બરેલી રંભાએ તેને બીયારાને નીરધન અને આખરે-
 હીણુ કરી નાંખ્યો વળી પડતી ઉપર બીજા તરણુ લાખના દાવા કાંતી
 લાલના આપના લેણુદારોએ કરી કાંતીલાલ ઉપર હુકમનામું મેળવી
 હુકમનામું બળવવા આવ્યા આ બનાવ જોઈ બીયારો કાંતીલાલ
 બેહોશ બની ગયો ઘરના કેટલાક મકાનો છતાં પણ બીયારા ભોળા
 કાંતીલાલને ભાડે રહેવા ફરજ પડી પ્રભુ ચડતી પર ચડતી અને
 પડતી ઉપર પડતી તું એક પળમાં કરી નાંખનાર છે. કાંતીલાલનો
 વીયાર પોતાના છોકરાઓને પોતાના જેવા નહીં બનાવવા સાફ જ્ઞાન
 અને સારી ડેળવણી આપવાનો વિશેષ હતો પરંતુ પડતી આવવાથી
 બીયારા કાંતીલાલને એકે તરફની બીલકુલ આશ રહી નહીં સદગુણ
 વાંચકો આ દુઃખો અતીશ કાંતીલાલપર પડવાથી બીયારો પોતાના
 શરીરથી ઘટી જઈ તદન નીરમળ અને દુઃખજો પડી ગયો અને દેવું
 વધારે થઈ જવાથી ક્ષયરોગ એકદમ તેના શરીરને લાગુ પડ્યો આ
 વખતે કાંતીલાલની ઉંમર આશરે પંત્રીસ છત્રીસ વસંતી હતી અને
 મણીની ઉંમર તેર વસંતી થઈ હતી. ને સુંદરની ઉંમર અગીયાર
 વસંતી થઈ હતી. ને રસીક બીયારો નવ વસંતો પુરો થયો હતો
 આ ત્રણે છોકરાંઓ કાંતીલાલને દુઃખી જોઈ પોતાના મનમાં ઘણા
 દુઃખ પામતાં હતાં કાંતીલાલનું શરીર દિવસે દીવસે ક્ષીણુ થયા કરતું
 હતું બીયારા કાંતીલાલને નાની વય છતાં દુરુદ રોગના કારણથી
 દાકતરને દીવસમાં બે ત્રણ વખત બોલાવવા જરૂર પડતી હતી કાંતી-
 લાલ નાની વયમાં છત્રીસ વસંતી ઉંમરે આ દુરુદ ક્ષય રોગથી દેહ
 છોડી પરલોક ગયા હતા. આ શોકજનક મૃત્યુની પજવાથી તેના ત્રણ
 છોકરાં અને તેની પવિત્ર સ્ત્રી માણેકબાઈ માયાં કુટી મરવા સરખાં

બની ગયાં હતાં. કાન્તીલાલનું મરણ નીપજતી વખતે કાન્તીલાલ પોતાના દવા દારૂમાં વાપરતા વધેલા ફક્ત રૂપિયા પાંચ હજાર મુકી ગુજરી ગયા હતા.

સદગુણ વાંચકો કાન્તીલાલને આ દેહ નાની ઉંમરમાં છોડી પરલોકમાં જવાનું કારણ માત્ર આ ગુણીકા અને મધુપાનજ હતું અને તેથીજ દેહની દીવસે દીવસે ક્ષીણતા થવા આવી હતી. અને મરણ નીપજ્યું હતું.

બીયારી માણેકબાઈને કાન્તીલાલના મરણના તેરમે દીવસે આબરૂના પ્રમાણમાં આશરે રૂપિયા એક હજાર નાત ખરચમાં વાપરવા પડ્યા હતા. શેઠના ગુજરી ગયા પછી છોકરાઓની શીકરમાં માણેકબાઈ દરરોજ બળી જતી કારણ બન્યાઓને કુળશુભી આપવી થોડીવાર અધુરી રહી હતી તેમજ તેઓની કાચી ઉંમર અને પદ્ધતિની તંગાસ તેથી છોકરાઓનું શું થશે તે વિષેના વિચારમાં વિચારી માણેકબાઈને દરરોજ અત્યંત શીકર થઈ જતી હતી. બીયારી માણેકબાઈને બન્યાઓના સંબંધમાં લાંબી ઉમેદ હતી પરંતુ નફ્ટ રંભાએ તેમને બીજા માગતાં સત્વર કરી નાખ્યાં હતાં.

હાય પ્રભુ મેં તેમનાથી એક લાખના છુપી રીતે દાખીના નહિ રાખ્યા હોત તો લનીશ્યમાં અત્યારે કાણ જાણે શું બની જત. પરંતુ પ્રભુ તારે અમારું નહિ સાડું ઇચ્છવું હોય એટલે પૈસા અમારી પાસે કેમ રહે. પ્રભુ દુઃખ પર દુઃખ નાખી અમને સાચાને નીરવન બનાવ્યાં અને કુટ્ટાને તવંગર બનાવી. પ્રભુ છેવટે આ દશાને પહોંચાડ્યાં પ્રભુ આ દુખો કરતાં મને તું તારી હજુર બોલાવી લે તો દુખના કુંગરાઓ દેખવા મુદ્દલ જતાજ રહે પ્રભુ જ્યારે ત્યારે અમોને આ દશાને સ્વાધીન કરવા હતા તો પેહેલેથીજ આ દશાને સ્વાધીન રાખવા હતાં કે મુખ દુખની અમને ખબર પણ પડત નહિ પરંતુ પ્રભુ તમોએ તો એથી ઉલટું કરી અમોને રધારે દુખ નાખી દરીઆમાં કુબાડી નાખ્યાં.

રસીકે આ પ્રમાણે પોતાની માના વચનો સાંભળ્યાં એટલે પોતાની માને કહેવા લાગ્યો માણ આપણા બાગ બગીચા બંગલા બંધુ ક્યાં ગયું આ નાના ઘરમાં કેમ રહીએ છીએ મારો સારોસારો પોશાક ગયો. મને કેમ આપતી નથી. બંધુ ક્યાં ગયું કેમ નજરે પડતું નથી માણ મારા પીતાજી ક્યાં ગયા છે ક્યારે આવશે. ત્યાં કંઈ ગામ ગયા છે મા કેમ બોલતી નથી આ પ્રમાણે પોતાના નાના છોકરા રસીકના વાક્યો સાંભળી માણેકબાઈ કુસર્કા લેતાં

લેતાં બોલ્યાં. બેટા બધું આપણી પાસેજ છે. તારા પીતાજી બહાર ગયા છે. માટે થોડીવારમાં આવશે. બેટા ગભરાઇશ નહિ એમ કહી છોકરાને ધીરજ આપી પોતાની છાતી સરસો દાબે છે અને ખુશીમાં રાખી તેને સારૂ સારૂ ખાવાનું આપે છે એટલે રસીક બહાર રમવા જતો રહે છે બાદ થોડીવાર પછી મોટો છોકરો સુંદર બોલ્યો માજી આવા સંકટો મેં કદાચ દીવસ વેઠ્યાં નથી માટે જો તું મને રજા આપે તો મારા દાદાની પાસે જોટલું ધન હતું તેથી ત્યાર ગણું ધન પરદેશ વેડી કમાઈ લાવું માજી મારી હવે બહુવા બીલકુલ ખુશી નથી બીજી સુધી અભીયાસ મેં કર્યો છે તે બસ છે માજી આપણી પાસે મને બહુવવાના પઈસા તો થું પરંતુ ખાવાને માટે પણ બીલકુલ સાધન નથી. માટે માજી મારું સાચું માની મને ફક્ત થોડા ખર્ચ જોટલા રૂપીઆ આપી આફરીકા મોકલો માજી, હવે હું પુખ્ત ઊમરનો થયો છું માટે ગમે તેમ કરી મને ખર્ચવાના રૂપીઆ આપો અને આપની આજ્ઞા આપો એટલે આફરીકા જવા તક્યાર થાઉં આ પ્રમાણે સુંદરનું બોલવું સાંભળી માણેકબાઈ બોલી બેટા તારી ઉમર હજી નાની છે હજી ત્રણ વરસ તો પુરાં થયાં નથી માટે તને મારી છાતી આગળથી કાઢતાં મારી હિમત ચાલતી નથી માટે બેટા ગમે તેટલાં સંકટો પડશે તોપણ હું મારી જાતે દરજી દળી તમારૂં પોપણ દરીય (આ શબ્દો બોલતી વખતે માણેકબાઈ રડી જાય છે.) વળી તમે જે વરસ રહી પગાર લાવતા થશે, માટે બાઈ પછી આપણે થું દુખ છે માટે બાઈ આફરીકા જવાની વાત પડતી મુકી અહિંજ રહેશે તો સર્વ સારાં વાનાં છે બેટા સાયબી હતી ત્યારે આપણીજ સાયબી હતી અને પડતી આવી છે ત્યારે ખરેખર આપણીજ પડતી આવી છે માટે બેટા જે પરમેશ્વરે ક્યું તે માથાપર માની લઈ દીવસો ગાળવા. બેટા તારા પીતાજી કોઈ અવિચારીને ચોર નથી આપણા ગામમાં રહેનારી રંબા ગુણીકાને ત્યાં બોળાઈમાને બોળાઈમાં રૂપીઆ બાર લાખના આશરોનો માલ અને બાગ બગીચા બંગલા સર્વ આપી દીધું. બેટા તેથી આપણી આ સ્થિતિ આવી પહોંચી છે માટે દુખ વચને દુખ ન માનવું અને સુખ વખતે સુખ ન માનવું સર્વ સરખું ગણી દુનીયામાં રહેવું તો છેવટે પ્રભુ ક્યાણુ રહે છે.

આ સાંભળી સુંદર ધીમેથી બોલ્યો. માજી તે ક્યાં રહે છે હું તેની સાથે તકરાર કરી આપણા પાંચા વીગેરે પાંચા મેળવી લાવુ

માણ મને તેનું ધર ખતાવો તો હું તેને ઘેર જઈ મને તેણીપાચકરી
અમણુ ધન પાછું મેળવું આ વાક્યો સાંભળી મલ્લેકજાઈ બોલો બાપ
તે તો બહુ નીચછે તેને ઘેર જવું એ અપણું લુપ્ત નથી માટે
એ વાત બાણુ પર મુકી દે અને તું તારા અબીયાસનો કેકાંઈખીજ
કામનો ખંદોખસ્ત કે ભરિષમાં અગળ દુખ સહેવું મટી જાય.

આ પ્રમાણે માંનું કહેવું સાંભળી સુંદરલાલે જાંઘતાં કેટલાંક
પુસ્તકો મંગાવી ઘેર બેઠા વાંચવાનો અબીયાસ કરવો શરૂ કર્યો પરંતુ
આવી દુરદશા જેવી સ્થિતિ હોવાથી પોતાના મા બેઠેન અને નાના
ભાઈની ખાતર ફક્ત પંદર રૂપીઆની કારકુનની નોકરી કરવો શરૂ
કરી અને પોતાના નીભાવનું સાધન કર્યું.

સુંદર મોટી જહેન મણીને પોતાના સાસરેથી આણું તેડવા
આવ્યું તેથી મણી પોતાના સાસરે ચાલી ગઈ મણીપોતાના સાસરે
રહી. પોતાના પતી કાન્તિલાલની સાથે સુખ શાંતિમાં દીવસો ગાગવા
લાગી. અને પોતાના મા ભાઈઓની ખજર બીજે ત્રીજે કાઢવાલા-
ગી અને તેઓને જોઈ પોતે પણ બીયારી દીલગીરી થવા લાગતી
મણીને પોતાના પતી તરફનું સસાર સુખ સાધારણ રીતે હતું રતી-
કાંતિ નીસાળેથી ઉઠી જઈ તેના બીજા કુછંદી દોરતોની માથેધીરથી
ખરાબ રહેતે પગલા ભરાવા તક્યાર થઈ તે ખરાબદોરતોની સાથેવર-
ણશંકરની માફક કરવા માડ્યું રતાકાન્તી પોતાના મનમાં એમ સ-
મજતો હતો કે માહારા પીતાજીની પાસે પાંચ લાખ રૂપીયાછે માટે
વેહેપાર નોકરી કરવાની કાંઈ જરૂર નથી ફક્ત હું તો ફાંકડા થઈ
રોજ ફરવાનો એમ વિચાર ધારી આ કુછંદ દાસ્તની સાથે રહી આ-
ડે રહેતે ચાલવા માંડ્યું પ્રીય વાંચકો આ ખરાબ દોસ્ત કાણુ હતો
તે એક તેની સાથે નાનપણથી ભણનારો અને સાથે ફરનારો એક
માધુ ઉરફે કુછંદ નામનો વણીકનો છોકરો હતો.

બીયારા કાંતિલાલના આખા કુટુંબની દશા છેક લાસ બની
ગઈ અને મશ્વરનો પુરો કરાધ આવી પહોંચ્યો એક દીવસ એવો
બનાવ બન્યો કે સુ રત્નાલને તેની માએ આફરીકાજવાની ના કહે-
વાથી છુપી રીતે પોતાના ગામથી પછસા પેંદા કરવાની હીંમતધરી
પછસા વીના પગે ચાલો નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

રંભાના ફરણીના ફળ.

રંભા તથા તેની દાસાઓએ સુક્ષેમાન મીયાનેપકડવી પેલીસમાં
મોઢલાબા પછી બીન અને છ માસની સજા કરાવી રંભા પાસે આ

ચીતે પડાવેલું ધન તેની જીંદગીનું સધળું મળી પચીસ લાખ રૂપીઆ એકઠું કર્યું હતું રંભા ચંપા તથા રામાને ધંધો માત્ર એજ હતો કે પોતાની જાળમાં ફરકોછને લાવી ફસાવી પટસા ફરણ કરી આવેલા માણસની આખરને ઘેરો પહોંચાડી ફક્ત પાંચસાનું ચઢણ કરવાનું જાણતી હતી કે એક દીવસના સમાજેએ એક એવો બનાવ બન્યો કે એક પંદસાદારના છોકરાને પોતાના મકાનમાં લાવી ફસાવી દઈ જાનથી મારી નાખી ધરના પાછલના ભાગની છુટી ગટરમાં શય ફેંકી દીધું હતું બાદ પોલીસના માણસો એક બીજી ચોરીના કારણસર તપાસવામાં અચાનક આ છીંડી પાસે થઈ પસાર થતા એટલામાં જમ્હારની નજરે આ શય પડવાથી તેને માટે આડોસી પાડોસી સર્વને ત્યાં જઈ તપાસી કરી બાદ પંચાતનામુ કરી લાસને લઈ રંભાના ઘર આગળ લઈ આવ્યા બાદ ગુણકા પાસે આવી વેહેમ આવવાથી શયની પુરતી તજવીજ કરી તો આખરે ગુણકાએ આ મરણ નીપજવ્યું છે તેવો પુરાવો મળવાથી છોકરો ઢાણ હતો કાનો છે ક્યાં રહે છે તે તપાસ કરી સખને હોશપીતાલમાં યાદી સાથે મો. ફલાવી દીધું બાદ ગુણકાને ત્યાં પાંચ પોલીસ મુકી જપતી રાખી રંભા તથા તેની બંને દાસીઓને જેલમાં દોરી લીધી. બીજે દીવસે ગુણકાના ઘરની જડતી લીધી જડતી લેતાં તેના મકાનમાંથી મરનાર છોકરાના સગાના લખાવ્યા મુજબના દાગીના નીકળ્યા ને તે ઉપરાંત બીજા પચીસ લાખ રૂપીઆનો જવાહીર સીખેનો માલ દાગીના સહીત તમામ મલી આવ્યા બાદ ત્રીજે દીવસે આ ત્રણે ખુની ગુણકા-ઓને ન્યાયની ડોરમાં ઉભી કરવામાં આવી ફરીયાદી તથા તેમના સગાઓથી ગુણકાઓ ઉપરનો આરોપ સખીત થયો એટલે ઉપલી કોર્ટમાં કેસ કમી કર્યા બાદ પંદર દીવસ પછી સફરકુ ગુનેગારોનો કેસ ચાલી. ફરીયાદીની તથા સાક્ષીઓની જુગાનુઓ લઈ ઝડકરોના અબીપ્રાઓને મલ્લતા થઈ જજસાહેબે એ ત્રણે તોમતદારને જનમ કાલા પ્રાણીની સજા ફરમાવી એટલે સીપાઈઓ આરોપીને લઈ જેલને સ્વાધીન કરવા લાગ્યા.

પ્રીય વાચકો આ ગુણકા એટલી તો ખરાબ હતી કે કેટલા આ-ખરદાર માણસોની ઇજ્જતો તેમજ કેટલાક માણસોના જન તેમજ કેટલાક માણસોને માર તેમજ કેટલાક માણસોને જેલ વીગેરે હજારો ફત્તો કરી અણસમજી અને અકલહીણ પુરખોને પોતાની ખોટી પ્રેમ-જાળમાં લાવી ફસાવી નાખતી અને સર્વ ધન હરી લેતી અને પો-

તાનું લલ્લું ઇચ્છતી માત્ર આ સધળું કાર્ય કરવાનું પરીણામ તેને
આ ખુન કરવાથી છેવટે તેને અને તેની સાથે રહી ખરાબ કામ ક-
રનાર દાસીઓ સુધાને જન્મ કાળા પાણી મલ્યું હતું તે માત્ર તેની
ખોટી નીટાચીજ મલ્યું હતું.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સુંદરલાલનો પ્રદેશ.

સુંદરલાલ ઘરથી ચાલી નીકળી રસ્તા એ ગાઉ ઉપર એક કુવા
પાસે બેસી ભાતુ છોડી ખાવા બેસી પાણી પીવા બેઠો બાદ બપોરનો
વખત હોવાથી એ કલાક ત્યાંજ સુષ રહેવાનો વીચાર રાખી સુંદર
લાલ તે વખતે પોતાની પાસેનું પોતાં પાથરી સુષ રહ્યો રહેતાં
સાંજના પાંચ વાગી ગયા બીચારો સુંદરલાલ પોતાને ઘેરથી એક
માઇલ પણ ચાલી કાંઈ વખત બીલકુલ બાહારે નીકળ્યો નહોતો
છતાં સમયે સંકટનો માર્ગો ના ચાલી નીકળે તો પોતાના દીવસ
કેવી રીતે કાઢવા તે વીશે તેના મનને બારે વીચાર થઈ પડતો હતો
પોતાના દેશમાં રહી ફક્ત પંદર રૂપિયાની નોકરી કરવી તેને બીલ
કુલ દુરસ્ત લાગતી નહોતી સુંદરલાલ આગળ અભીઆસ કરવાનો
વીચાર ધણો રાખતો હતો પરંતુ પોતાની સ્ત્રી જોઈ આમળના
દીવસો બાદ લાવીને પોતાના મા ભાઈ બેહેન કાઢીને પણ દુઃખના
દીવસો ન રહે અને સુખ પ્રાપ્ત થવાના હેતુ થીજ નીકળ્યો હતો
સાંજે પાંચ વાગ્યા પછી સુંદરલાલ ત્યાંથી ઉઠી મોઢો સાફ કરી
થોડી વારે ત્યાંયા રવાના થવાની તૈયારી કરી ત્યાંથી નીકળી સુંદર
લાલ આશરે પાંચેક ગાઉ ચાલ્યો નહોતો એટલામાં ભર જંગલમાં
તેને એક જોગી એકઠા થયા તે જોગીની સાથે વાતો કરતા કરતા
સંધ્યાકાળ સમય સુધીમાં ખુબ મલી સાત ગાઉ ચાલી આવ્યા હતા
જોગી અને સુંદરલાલ તે રાતે જંગલમાં એકઠા રહ્યા રાત્રીના સમયે સું
દરલાલે પોતાના ઘરની સધળી હકીકત જોગી માહારાજને અતિથી
પર્યંત સુધી કહી જોગી મહારાજને વાકેફ કર્યાબાદ જોગી માહારાજ
અને સુંદરલાલ ત્યાંથી ચાલી એક અઠવાડીઆમાં સો ગાઉ દુર એક
મોઢોટા રાજ્યમાં આવી પોહ્યાંયા સુંદરલાલને જોઈ જોગીરાજ આ-
નંદ પામતા જોગીરાજનો ભાવ સુંદરલાલ ઉપર પુત્ર સમાન હતો
સુંદરલાલને પણ જોગીરાજને છોડી બીજે જવું ગમતું ન હોતું
સુંદરલાલ જોગીરાજને છોડી બીજે જવું ગમતું ન હોતું સુંદરલાલ

જોગીરાજની સેવા સારી બળવનો હતો. દરોજ શરૂ થઈ હા-
તથી પછી કરી સ્નાન કરી સેવા પુજા કરી બાકીનો અખો વખત
જોગીરાજને પરમેશ્વર માફક માની ફક્ત જોગી રાજાજીની જ સેવામાં
રહેતો. સુંદરલાલ જોગીરાજજીને જોઈ ધણો આનંદ પામતો હતો.
કોઈ વખત જોગીરાજજી બહાર જાય કે એક ઓશીઆળીઆ માફક
એથી રહેતો હતો. તે આમ કરતાં જોગીરાજજી સાથે સુંદરલાલ લ-
ગભગ બે મસ રહેલો જોગીરાજજીએ તેનો અભીવાસ અને ચાલાકી
જોઈ તેને આગળ વધારે અભ્યાસ ચાલુ રાખવાનું સુચવતા હતાં.
અને પોતાની પાસે બેસાડી તેને સારો અભ્યાસ કરાવતા હતાં. આ
સુંદરલાલ હિપર મહારાજજીને અત્યંત દયા હિપજી તેથી તે સુંદર-
લાલના માથે હાથ મુકી કહ્યું કે બેટા કોઈ વખત તારું કોઈ ઠેકા-
ણે અપમાન નહિ થાય. બેટા તારા, મનમાં તું જે કામ કરવું
ધારીશ તે પાર પડશે જે વખતે સંકટ પડે તે વખતે મને યાદ
કરજે એટલે હું આવી મહારાજ થઈશ એવા મહારાજના વાક્યો
સાંભળી સુંદર જોગીરાજજીની ડોક બાજી પડ્યો અને કહેવા લાગ્યો
શેઠજી મનેતો આપની સાથેજ રાખો હુંતો આપને મુકી વીખુટો ન-
હિ પડુ ગુરજી મનેતો આપની સાથેજ રાખો હુંતો આ ચાલ્યો ગુ-
રજી મહારી પાસે કાંઈપણ જાતનું સાધન નથી મહારી માતા ભાઈ
બેનને બીયારા દુઃખ પામશે ગુરજી મને તો આપ બીલકુલ અજાણ
ના કરશો મહાર હૃદય કપાઈ જાય છે ગુરજી આપ વિના મને કોઈ
પણ જાતનો આશરો નથી ગુરજી આ બાળકને રખડતો મુકી ના
જશો મહારે તો આપની સેવા બળવી આપનીજ તેહેનાતમાં રહેવું
છે અને આ જગતમાં આપ વિના બીજું કાંઈ પ્યારું નથી લાભવું
માટે ગુરજી આ બાળકને રાખજો તો રખડતો મુકી ના જશો.

આ પ્રમાણે સુંદરના વાક્યો સાંભળી ગુરજી પોતાના મનમાં
વિચાર કરવા લાગ્યા જે કદાચ હું આની પાસે રહીશ તો તે મારો
કેડો મુકશેજ નહિ માટે હાલમાં તેને એક માદળીયું આપુ કે તેની
ચીન્ટા રહે એમ ધારી સુંદરને કહેવા લાગ્યા બધા મહારે બીજા
કામો માટે ગયા વિના ચાલે તેમ નથી માટે બેટા હુંતને આ એક
માદળીયું આપુ છું તે તું તારા હાથે બાંધજે અને જ્યારે તને સંકટ
પડે ત્યારે મને યાદ કરજે એટલે તુરત આવી ખડો થઈ જઈશ
આ વાક્યો સાંભળી સુંદર બોલ્યો ગુરજી મને એમ વચન આપો કે દર
મહીને એક વખત તને જરૂર આવી મહીશ એ પ્રમાણે વચન આપો
આ સાંભરી ગુરજી પોતાના મનમાં ને મનમાં વિચાર કરી બોલ્યા

તને આધુ' છે તે માદલીયું યુમાવીશ નહીં જો કદાચ યુમાવીશ તો માહારાથી તને દર રહીને મલી શકાશે નહિ માટે માદલીયું જીવની માફક માની જળવી રાખજો નહિં તો પાછળથી પસ્તાવું પડશે લો બચ્યા અબ મેરેકું બહોત ડેર હોતી હવે અબ મે જતા હું એટલું કહી માદલીયું આપી ગુરજ અંતર ખ્યાન થઇ ગયા

પ્રીય વાંચકો આ જોગી મહારાજ કોણ હતા તે માહારે આપને સેહેધમાં જણાવવા જરૂર છે તે જોગી રાજ બીજા કોઇ નાહ પરંતુ સુંદરની અસલ સ્થાતી કરી આપનાર શ્રી પરમાત્મા હતા પરંતુ ભોજો સુંદર તેમને જોળખી શક્યો નહિ તેથી ગુરજ ફક્ત માદલીયું આપી અદર્શ થઇ ગયા.

જોગીરાજજના ગયા પછી ખીચારો સુદરલાલ ધણે મુજવ-જુમાં આવી જતો હતો પરંતુ એક દિવસ સુંદરલાલ ગામના રાજના મહેલ આગળ જઇ હોઁ અને પેહેરાવાલા સીપાઇને કહેવા લાગ્યો. મેહેરખાન અમારે આપના રાજ સાહેબના તાબામાં રહી નોકરી કરવા માગણી કરવી છે. અને આપના રાજ સાહેબને મલવા મારી ઇચ્છા છે માટે રાજ સાહેબને વરધી આપી આપ મને કહેશો આ પ્રમાણે સુંદરલાલનું કહેવું સાંભળી સીપાઇ ઉપર જઈ રાજ પાસે સુંદરલાલની સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી એટલે પરવાનગી મળવાથી સુંદરલાલ પોતાને ઘેરથી ફાટેલા લુગડે નીકળેલો હતો તેજ કપડે રાજ સાહેબ પાસે જઈ સલામ કરી ઉભો રહ્યો અને કહેવા લાગ્યો અન્નદાતાર માહારે આપના નેકી રાજ્યમાં નોકરી કરવા ખુશી છે માટે આપ કૃપા કરીને આ દાસને નોકરીમાં રાખવા કૃપા કરસે રાજજીએ પોતાના મન વિશે વિચાર કરીને પોતાના મનમાં ખ્યાલ કર્યો કે આ છોકરો કોઇ સાધારણ માણસનો ના હોય પરંતુ કોઇ ઉમરાવ ધરનો છે માટે જોઈએ કયા સુધી ભણેલો છે જો સાદે ભણેલો હોય તો ખાલી પડેલી જગ્યા. આપી રાખી હઈ એમ વીચાર ધારી બોલ્યા. વાર છોકરા તે અભીઆશ કયાં સુધી કર્યો છે. તું કયા રહે છે તારી શું હકીકત છે તને જહીં કેમ આવવું પડ્યું છે વીએરે બીના કહી સંભળાવા આ પ્રમાણે રાજના વાક્યો સંભળી સુંદર બોલ્યો હજુર હું મણીપુર નગરનો રહીશ હું હું વણીકનો છોકરો છું માહારા કમ નસીબના કારણથી અહીં આવવું પડ્યું છે મેં હાલ બીએ સુધી અભીઆસ કર્યો છે પરંતુ પરંતુ કહીને છોકરો અચ્છી ગયો અને આખમાંથી ઝળઝળીયા આવવા લાગ્યાં એટલે રાજજીએ તેને હીમત આપી કહ્યું છોકરા નીચીંત રહે બોલ

પરંતુ શું છે આ પ્રમાણે રાજના ધીર ભરેલા શબ્દો સાંભળી સુંદર બોલ્યો. અનદાતાર અમારા ધરણ ધણા પદસાદાર હતા. પરંતુ માહારા પીતાજીને અમારા બચપણમાં અમારા શહેરમાં રહેનારી એક રંભા ગુણીકા મળી હતી તેણે અમારા દશાંશ લાખનો માલ અને આગ બગીચા બંગલા ધર વિગેરે પડાવી લીધું અને અમને દુર દશાને વંશ કરી નાંખ્યા અને તેજ કારણથી મહારા પીતાજી પણ ગુજરી ગયાબાદ અમારી માતા અમને દરથું દરી પેટ ભરવું કબુલ કરતી બાણી પદસા અને આખર મેળવવાની ખાતરથી આપના દેશમાં આવવા જરૂર પડી છે આ પ્રમાણે સુંદરની દીલગીરી ભરેલી હકીકત બાણી રાજજીએ તેને કહ્યું છોકરા જ તાહારો પગાર આજથી દરમહીને પચીશ રૂપિયા ચાલુ કરે છું માટે માહારે કચેરીમાં આવી કામપર હાજર રહેવું. એ સાંભળી સુંદર બોલ્યો જ હજુર ધણી સારી વાત ધણી ખુશીની સાથે સામેલ રહીશ એમ કહી સુંદરલાલ જમી પરવારી રાજ સાહેબના કહેવા મુજબ કચેરીમાં હાજર રહ્યો.

સુંદરલાલ પોતાની નોકરી ઉપર દરરોજ પોતાના અંતઃકરણથી નોકરી બજાવવા લાગ્યો. નોકરી કરતાંકરતાં લગભગ એકમાસ થવા આવ્યો છે એટલામાં એક વખત જોગીરાજ પોતાના વચન પ્રમાણે પુરો માસ થવા આવવાથી સુંદરલાલે પોતાની માટે રાખેલી કાટડી હતી તે કાટડીમાં રાતે બે વાગ્યાના સુમારે સુંદર ભર નીંદ્રામાં સુતો હતો તે વખતે ઓચિંત્ત આવી સુંદરલાલને મળી દરજન દષ્ટ સઘળી બીના પુછી વાકેફ થઈ સુંદરલાલના માથે હાથ ફેરવી વીદાય થવા ધારે છે એટલામાં સુંદરલાલ બોલ્યો મહારાજજી માહારા ઘેર માહારા માંજ અને એક માહારો નાનોભાઈ તથા એક મારી મોહોટી બેહેન છે પરંતુ તેઓનું શું થયું હશે. તેની મને કાંઈ ખબર નથી તેઓ માહારા વિયોગથી ખુરાઈ મરતા હશે અને કલ્પાંત કરી મરત હશે. અને અહીં હું એકલો રહી મુઝાઈ મરું છું આ રાજજી ધણા કંજુસ છે. પગાર વધારે તેવી મને ખાત્રી થતી નથી માટે બાપજી આ પુત્રનું દુઃખ દુર કરો. તે સાંભળી ગુરૂજી બોલ્યા બેટા તું નીર-ભયપણે રહે. તને વચન પ્રમાણે દરમાસે માદલીયુ સાચવીશ ત્યાં સુધી મલવામાં સુકાશ નહિં બેટા તું જરા પણ ઉદાસમાં રહીશ નહિં પરંતુ માદલીયાની સંભાલ બરાબર રાખજે બેટા જ્યાં જમશ ત્યાં તને માન મળશે. બેટા તાહારું બાબત ઉધડવાની હજુ પાંચ વરસની વાર છે. માટે બચ્યા. હિતાવજી કર્યાવિના

આજ્યમાનિ આ રાજ્યમાં પદસાને બચાવ કરી :તાહારા માતાજી ઉપર મોકલજે કે જ્યો તેઓ દુઃખ ભોગવતાં અટકે તે સંભળી સુંદરલાલ બોલ્યો વાઈં આપજી પરંતુ આપજે દર મહીને મને નહિ મળે તો. માહારો જીવ આ બોળીઆમાંથી કાઢી ધર્મ રાજને સ્વાધીન કરવો પડશે માટે આપજી મલવામાં જરા પણ ખામી લાવશો નહિ. આ માદલીઆને હું માહારા જીવ કરતાં પણ વધારે સાચવી રાખીશ પરંતુ આપ જરૂર ધારજો આ સંભળી ગુરૂજી બોલ્યા અચ્છા બચ્યા આનંદમાં રહો. કહી તેના માથા ઉપર હાથ ફેરવી અંતરધ્યાન થઈ ગયા. માહારાજના જવાથી સુંદરલાલ નાખુશ થયો હતો બીચારો આ સખત નોકરી જીવ પગારની ખાતર માહા કષ્ટ વેડી કરતો હતો. આ નોકરી કરતાં સુંદરલાલને લગભગ બે વરસ થઈ જવા આવ્યાં હતાં ત્યાં સુધીમાં પોતાના પગારમાંથી માહા મુસીબતે આશરે પાંચસો રૂપીઆ બચાવી પોતાની મા ઉપર ત્રણસો રૂપિયા મોકલ્યા. તથા પોતાની બેહેનને તથા પોતાની માતાને નીચે પ્રમાણે કાગળ લખ્યો.

ચંદ્રપુર નગર તા.

માહારા વાહાલાં અને માયાજી માતૃશ્રી માણેકબાઈ તથા બેહેન મણી તથા ભાઈ રસીક વિગેરે.

માતૃશ્રીને લખવાને ધણો દીલગીર છું કે જ્યારથી આપની પાસેથી છુટો પડી. પછસા કમાવાની હીમત ધરી ધણું કષ્ટો સાથે ચંદ્રપુર નગર આવી દરબારમાં પચીસ રૂપીયાની ખાતર નોકરી કરું છું અને મહારા પ્રથમના વિચાર પ્રમાણે બે માસ વિત્યાબાદ આ-ક્રંતિ જવા ધાઈં છું માટે માતૃશ્રીને લખવાનું કે હું દેશમાં ક્યારે આવીશ કે જ્યારે માહારા પીતા કરતાં ચાંરગણી આખર મેળવીશ ત્યારેજ દેશમાં આવી પગ મુકીશ, એવી મેં આજથી મારા મનને ખાત્રી કરી પ્રતીજ્ઞા લીધી છે માતૃશ્રી વાહાલી બેહેન મણીને તથા રસીકને ધણી સંભાળથી રાખજો. રસીકને સારો અભીયાસ કરાવજો માતૃશ્રી અહીં નોકરી બે વરસ રહી પાંચસો રૂપીઆ બચાવી તેમાંથી ત્રણસો રૂપીઆ આ સાથે નોટો મોકલી છે તે સંભાળી તપાસી લેજો માતૃશ્રી કાગળ પોહોચ્યાને જવળ નીચેના સરનામાંથી તુરત લખજો તમારી સરવ તબીબેતના સમાચાર તુરત ધખી જણાવજો આફરીકે ગયા પછી ત્યાંનું ચોકસ ટેકાણું લખી જણાવીશ.

લી. વાહાલો પુત્ર સુંદરલાલ.

દે. દરબારમાં

મુ. ચંદ્રપુર નગર.

પ્રકરણ ૧૨ સુ. મણિને પતિથી ખેદ.

સુંદરલાલની બહેન મણી સાસરે ૧૫ વરસની વયમાં આવી હતી બીચારીને જ્યારથી પરણાવી હતી ત્યારથી પોતાના ધણીને ત્યાં જ રહેતી ફક્ત અપસોસ માત્ર એટલોજ હતો કે તેના ધણીને કુછંદી દોષ્ઠતાની શોખત તેને નીશાળમાંજ થઇ હતી એટલા કારણથી થોડા વખત પછી રતીકાન્તે નીશાળ મુદલ છોડી દીધી હતી રતીકાન્તને પોતાના ધરમાં રહેવું બીલકુલ ગમતુ નહોતું ફક્ત કુછંદીઆની સોખતજ પસંદ કરતો હતો વિશેષે વળી ચાર વરસથી સ્ત્રી પોતાને ઘેરજ રહેતી હતી કુછંદી લાલના કારણથી રતીકાન્તે સ્ત્રીને બીલકુલ બોલાવતો નહોતો રતીકાન્ત બહારથી આવી પોતાનાં એકાન્ત ઝોરડામાં બેસી રહેતો પોતાની બધરી અથવા પોતાના ધરના કાંઈ પણ માણસનં બીલકુલ બોલાવતો પણ નહોતો અને તેઓ પુછતાં તો તેઓને બીલકુલ જવાબ પણ આપતો નહિં બધરીને પોતાના ધરમાં દેખે કે તુરત બહાર રવાના થઇ જતો પોતાના માબાપ તેને અત્યંત શીખામણુ આપવા જાય તો તેઓને સામે ભારવા ઉઠતો મણીને આ પતિથી બીચારીને અત્યંત દુઃખ પડતું હતું નાનપણસાં પોતાના પદસાના સુખમાં ઉછળેલી હતી તેથી તેને દુઃખ માહાભાર થઇ પડતું હતું મણી બીચારી પોતાના પતીને હર વખતે હેતથી બોલાવતી અને વહાલ કરવા જતી પરંતુ અભાગીઓ રતીકાન્ત બીચારી ગરીબ બાળાને તરછોડી નાંખી હર વખત વીના વાંકે પુજુળ મારતો હતો એક દીવસ બીચારી ગરીબ મણી પાડોશીના ઝોટલા ઉપર મેહેલ્લાની બધરીઓની સાથે બેઠી હતી તેવામાં દમવયોગે અભાગીઓ રતીકાન્ત રખડતો રખડતો કુછંદીલાલને સાથે લઇ ધર તરફ આવ્યો તેને નેઠ્ઠ બીચારી મણીના તો હોંકજ ઉડી ગયા ને ત્યાંથી ઉડી પોતાના ધરમાં તરતજ ચાલી ગઇ આ વખતે બીચારી મણીનો ચેહેરો છેક શીઘ્ર પડી ગયો હતો અને ચેહેરામાં કેટલોક ફેરફાર પડી ગયો હતો છતાં પણ થર થર તે ફરીરે પોતાના ધરમાં જઇ એક પુણામાં જઇ અભાગીઓની બીકથી લપાઇ ગઇ અભાગીઓ રતીકાન્તે બીચારી મણીને મોટો સાદ કાઢી પોતાની પાસે બોલાવી. દાઢથી ટેહેવા લાગ્યો. માહારા હુકમ વીરૂ વાત કમ કરી માહારી બોલણી તેં શા માટે કરી એમ કહી એકદમ નેતરનાં પચાસ સોટીઓ મણીના ઉધાડા વાંસામાં કુછંદી લાલના

દેખતા લગાવી દીધી છતાં પણ કુછંદીલાલ તેને છોડાવવામાં બીલ-
કુલ બાળ લીધો નહીં પરંતુ બીચારીને હદ ઉપરાંત માર ખાવા
દીધો અને બીચારી પેકિપેક રીડી જુઓ પાડવા મંડી ત્યારે ઉલટી
રતીકાન્તે તેને હદ ઉપરાંત લાનો મારો મહારાવી નાંખી બચારી
મરીબ અબળાનું તેના મોં આગળ શું જોર ચાલે મણી બીચારી
બરાબર રીતે માહેદગાર હતી કે કુછંદીઆની સોજતમાં હદપાર ચાલી
ગયા છે એવી તેને બરાબર ખાતરી હતી રતીકાન્ત બીચારી મણીના
શીખામણુ તો શું માને પણ તેતો તેથી ઉલટો તેના પર આ પ્રમાણે
રાંક અને બોળી અબળાને વીના વાકે મારી તોફાન કરી સખત
ધુન્વતો હતો પરંતુ બીચારી વગર વસીલી શું કરે. પીયરમાં સાથ
કુળ દોવા છતાં પછસાની તંગી પડી ગઈ હતી બીચારીને એક
દુઃખતો એ હતું કે એક લાઇ પછસા કમાવવા પરદેશ ગયો હતો
અને બીજો લાઇ બીચારો અણુસમજુ હતો અને મા બીચારી રાંડી
રાંક હતી દાદાના મુકેલા દસ લાખ બાર લાખ રૂપીઆ રંભાની
ખરાબ સોજતમાં રહી પછસાની અને જાનની નુકસાની કરી બેઠો
પીયરમાં એકે તરફનું સુખ નહોતું મા બીચારી દરણા ફળી પે. પણ
કરતી હતી જાંદગીમાં દુઃખના દાવસો ફક્ત મણીએ આ વખતેજ
જેયા હતા આ દુખાંથી બીચારી મણીને એક તરફની પારી નહોતી
તેથી બીચારી મુઝાઇને પોતાના ઘરમાં સુખે દુખે દાવસો નીલાવતી
હતી મણીના સાસુ સસરા વીગેરે ઘરના માણસો સમજુ તેમજ ડાહ્યા
હતા તેમજ બીચારી મણીને રતીકાન્ત પોતાના દેખતા એક પણ
કંકારો કરે કે તેને ઘણો ઠપકો આપી તરછોડી નાંખતાં રતીકાન્ત
ખરાબ ચાલનો દોવાથી તેના માથાપોને તેના પર બીલકુલ પ્યાર
નહોતો રાખતા કુછંદીલાલના દોસ્તી છોડાવવાને રતીકાન્તના માથાપ
મણી મહેનત કરતા છતાં પણ રતીકાન્ત તેની દોસ્તી છોડવાની હા
કહેતો નહોતો અને ફક્ત તેતો કુછંદીઆની સાથે રહી ખરાબ રસ્તે
જવું અને મણીને મારવી એજ શીખ્યો હતો.

પ્રકરણ ૧૩ મુ.

મુંદરલાલના કાગળ.

બીચારી મણી પતીના દુઃખની મારી સાસુ સસરાની આજ્ઞા
લેઇ પોતાના મા લાઇને મળવા આવ્યા મણી મા પાસે આવી પેકે
પેકે રાવા બેઠી તેને જોઇ તેના માતા તેને ધીરજ આપવા લાગી અને
કહેવા લાગી બેઠા ધીરજ રાખ અકળામણ નહીં શું થયું છે આ કર-

જુથી રવે છે તને શું દુઃખ પડ્યું છે બેટા તારી વાત મને સંભળાવ
આ પ્રમાણે માણેકબાઈના બોલ સાંભળી મણી રાતીરાતી બોલી મા-
તાજી સારૂં ઘર અને સારૂં કુળ જોઈ ઘણા પછલા ખરચી પછસાદાર
ઘર જોઈ જવના કુવામાં નાંખી માતાજી સારૂં જાણતર અને સઘળી
ચાલાકા આ પતીની આગળ ધુળ મલી ગમગમ છે માતાજી મારો સ્વામી
કુછંદીલાલની દોસ્તી કરી વીના કારણે અને વીના વાંકે માર મારી
મારાં હાડકાં લાંગી નાંખ્યાં છે મારાં સાસુ અને સસરા અને આખા
ઘરના માણસો ઘણું કહે છે જ્યાં બીલકુલ નહીં ગણુગારતા આખો દી-
વસ અને આખી રાતો બાહારના બાહાર પડ્યા રહે છે માજી માહારા
પીતાજીએ માહારા હાથ પગ બાંધી તપાસ કર્યાં વીના એકદમ કુવામાં
હડશેલી મુકી છે માજી માહારા પીતાજીએ જણાવી ગણાવી સારી
કુળવણી આપી મને હુંશીઆર કરી આવા નીરદય અને ધાતકી પતી
સાથે માહારો હાથ આપી માહારો જવ એજે કરી નાંખ્યો છે પરંતુ
માજી ગમે તે ઉપાય કરી તેમના કુછંદી દોસ્તદારની દોસ્તી છુટી જાય
તો તે ગમે તેમ કરી ટેકાણે આવી જાય પરંતુ જ્યાં સુધી કુછંદી-
લાલની દોસ્તી છે ત્યાં સુધી પછસાની ખુવારી અને નીરદયપણું તેમ-
ના દીલમાંથી જનાર નથી. એટલી વાત થયા પછી રાત્રીના દશ
વાગેલા હોવાથી મા દીકરી તથા રસીક ત્રણ પથારી પાથરી સુઈ
રહ્યાં બીજે દીવસે મજબૂરના સળકાનો સમય થવા આવ્યો એટલે
ત્રણે જણા પથારીમાંથી ઉઠી દાતણ કરવા બેઠા હતા એટલામાં એક
માણસ લાલ કપડા પહેરી પાસે ચામડાની પાકીટ સાથે કાન્તીલાલનું
ઘર પુછતા આવી ઉભો રહ્યો તે માણસ લાલ કપડાવાલો દોણ હતા
તે આપ સમજી ગયા તો હશેજ તે માણસ બીજે કાઈ નહીં પરંતુ પોજી
મેન હતા તે સુંદરલાલનો લખેલો કાગળ લઈ ટપાલમાં વહેચવા આવ્યો
હતા તે પોજીમેને માણેકબાઈનું નામદષ્ટ હાંકમારી માણેકબાઈના હાથમાં
કાગળ આપ્યો માણેકબાઈએ એ કાગળ લઈ ફેડી વાંચવા માંડ્યો પ્રીય
વાંચકો પ્રકરણ ૧૧ માં લખેલો કાગળ માણેકબાઈએ વાંચ્યો. કાગળ વાંચ-
તાની સાથે માણેકબાઈનું હૃદય એકદમ ભરાઈ આવ્યું તે ઉપરથી
મણી પોતાની માને કહેવા લાગી માતાજી આ કોનો કાગળ છે. તે
મને બતાવો બાઈ સુંદરનો તો નહીંજ માતાજી મને તે જોવા તો
આપો તે સાંભળી માણેકબાઈ બોલી હા બેહેન સુંદરને છે લે વાંચ
એમ કહી માણેકબાઈ મણીને કાગળ આપે છે બેહેન બાઈ ત્રણસો
રૂપીઆ નોકરીમાંથી મોકલાવી આપ્યા છે બાઈ તો ત્યાં પચીસ
રૂપીઆમાં નોકરી કરે છે આ પ્રમાણે માણેકબાઈનું કહેવું સાંભળી

મણી બોલી. માણ બાઈ તો એમ લખે છે કે મારા પીતાણ કરતાં
 આર મણી આખર ને તેના પ્રમાણમાં પૈસા મેળવ્યા શીવાય દેશમાં
 આવનાર નથી. માણ બાઈ તો આવો વીચાર કરી બેઠા છે માતાણ
 બાઈને જો એ આશરે બે સ્વાભેવરસ વહી ગયા છે માણ દુઃખપર
 દુઃખ અત્યંત આવ્યા કરે છે. મને પણ સાસરાનું સુખ અત્યાર
 સુધીમાં તો બીલકુલ નથી. વળી તમારું દુઃખ જોઈ શકાતું નથી માણ
 આપણા ઉપર પરમેશ્વરનો કોપ પૂરો બેઠો છે. માણ મારી બચપણ
 વયમાં સુખના દીગસો આપણનેજ હતાં ને હાલ દુઃખના દીવસો પણ
 આપણનેજ છે વળી વાહાલો રસીક નાંહાનો છે. માણ તમારે પણ
 દરણાં દળી પોપણ કરવું પડે છે તેતો માહારાધી બીલકુલ જોઈ
 શકાતું નથી માતાણ માહારા પીતાણ છતાં કાઈ વખત સેહેજ બળ-
 રમાં જવું હોય તો ગાડી વિના બહાર નોહોતા નીકળતા તે પણ
 આપણેજ છીએ ને હાલ (રડતાં રડતાં વાહાલો સુંદર પગે ચાલી
 નોકરી કરવા પણ સોગાઉ દુર રહ્યો છે માણ આપણે પેલે જનમ
 શું પાપ કર્યું હશે માણ વળી થોડા દીવસ રહી મારી બોનન બા-
 વશે ત્યારે પારકા ધરના દીકરીને શી રીતે નલાવીશું અને ધરનો
 મરમ શી રીતે રહેશે પરંતુ માણ માહારા તારાં બાબીતો બણા સમજી
 છે તે ધરની વાત બીજાને કહી શકે તેવા નથી પરંતુ માણ વાહાલા
 સુંદર ને તાબડોતબ જવાગ લખીશું તો તેના મનને ચિંતા થતી
 અટકશે માણ બાબીને આજ બોલાવી કાગળ વંચાવી શાંત પાડો
 તો પણ બીચારી મુઝાતી હશે બીચારાં બાબી પરણ્યા પછી માહાર
 બાઈનું મોં તો બીલકુલ જોવા પામ્યા નથી તે પહેલાં તો હિલટા
 બાઈને અત્યંત દુખે આવી પડ્યાંને પરદેશ જવું પડ્યું આ પ્રમાણે
 મણીનું બોલવું સાંભળી. માણેકગાંધ બોલી વાર બેહેન તારાં કહ્યા
 મુજબ રસીકને બાઈના સાસરે મોકલી તારાને બોલાવું છું ને
 કાગળ વંચાવી ધીરજ આપું છું ને સમજી બીનાથી વાકેફ કરું છું
 પરંતુ બેટા તું મુઝાઈશ નહીં જે વીતવાની છે તે કાઈ મીથ્યા કર-
 નાર નથી ભવીષ્યમાં જ્યાં સુધી દુખો લખેલાં છે ત્યાં સુધી કાઈ-
 પણ દુખો ટાળી શકનાર નથી માટે બેટા મોટું પેટ રાખી સાસ-
 રોમાં કાઈ હુંકારો કરે તે તું સાખી રહીશ તે પરમેશ્વર તને સહાય
 કરશે માટે બેટા મહારું કહ્યું માની તાહારા સ્વામીની સાથે નમન-
 તાપથી ચાલી તારા બનતા હિપાયે તેમને ઠેકાણે લાવવા પ્રયત્ન
 કર આ પ્રમાણે પોતાની માતાના વાક્યો સાંભળી મણી બોલી

માજી તારા મોં આગળ વધારે શું કહું મારા જેવી ગમ ખાનારી
અને સુખ રહેનારી દુનીઆમાં મોડીજ સ્ત્રીઓ હશે માટે માહારા ઉપર
ગમે તેટલું દુઃખ પડશે તો પણ દુઃખને મણુઆમાં વિના હું મારા
સ્વામીની તથા માહારા સાસુ સસરાની સેવા બજાવવા માહારી અનતી
મહેનત કરીશ પરંતુ માજી ભાઈને માહારા આશીર્વાદ લખાને અને
આવેલા રૂપીઆમાંથી સાચવીને વાપરી નીભાવ કરજો હીજગીર થ-
વાથી કાંઈ વધારે વીશેષ નથી માટે માજી આગળના હીવસો યાદ
લાવ્યા વીના રૂખ હોય તેને સુખ માની લઈ ઇશ્વરનો પહાડ માનવા
કે જેથી બવીખ્યમાં આગળ કાંઈ હીવસં સાર થાય લાભુ હવે
જાગિશુ સાસરે જવાનો વખત થયોછે સંખ્યાકાળ થવા આવીછે
વળી મારા પતી હું કદાચ મોડી જાઉં તો મારા ભોગ મેળવી દે માટે
જાઉશું એમ કહી મણી પોતાના સાસરે ચાલી જાયછે.

મકરણ ૧૪ મું.

રતીકાન્ત અને કુછંદીલાલ.

એટલું કહી મણી તાપડતોખ સંખ્યા સમય થવા આવવાથી
એકદમ પોતાના પતીની બીકથી પોતાને સાસરે મુગી મુગી ચાલી
આવી નહેાર પતીની બીચારીને ઘણી દેસતો હતી વોના વાંકે કમંદી
જી બીચારી ગરીબ સ્ત્રીને એકદમ મારનો વરસાદ વરસાવી દેતો
જતાં પણ એક સ્વર ન કાઢતાં ભારે સાખી એક ખુલ્લે ખેત્રી રહી
પતી તથા સાસુ સસરાની નીત્ય સેવા બજાવતી બીચારી એટરોક
સુધી બહેલી પણ તે શું કરે તેનો ઉપાય શું ચાલે બીચારી મણી
જેવી મારખાઈ સહન કરનારી સ્ત્રી બીજી કાંઈ નહોતી.

રતી કાન્તને તો ફક્ત બે વખત જમવા આવવું ને બાકીને
આખો વખત કુછંદીઆની સાથે રજગવામાં કાઢતો વખતે બીજો
ત્રીજો હીવસે કદાચ તુરંગ આવે જતો તો બીચારીનો વાંસોખો
ખરો કરી નાંખતો પથ્થર કે લાકડું કાંઈપણ નહીં જોતાં તડકા સાથે
ન્યાં ફાવે ત્યાં મારવામાં પુરાડતો બહાર જાય અને બીજાઓ
સાથે તકરાર થાય તો તેમને મારવાની તેનામાં બીજકુલ સત્તા નહો-
તી પરંતુ ગાય જેવી બહેલી ડાહી ચાણી હુંસીયાર ચતુર અને
ચક્રાર સ્ત્રીને બીન વાંકે મુનો જોયા સીવાય ફક્ત મારવામાં જ સાદું
સમજતો હતો વળી બીચારીને તેના તરફનું એક કીન્ચીત માત્ર

પણ સુખ નહોતું પરંતુ બીચારી શું કરે પત્નીની આજ્ઞા લોપવી નહિ તેવું બે ચારી રીતે બચતી હતી. તેથી બીચારી કાચના આધારે ફરી બીચારી પત્નીના સાચુ ન બોલવું તેવો નીચ્ચ રાખી બીલકુલ એક પણ સ્વર બોલતી નહિ.

રતીકાન્ત ઇચ્છે મેટ્રીક સુધી થયેલો હતો. લાંબુ બહાવવાને તેના પીતાનો વીચાર બહો હતો પરંતુ કુચ્છંદીલાલની સોખતથી નીશાળે બાણવું મુકી દઇ આખા શહેરમાં ફક્ત રખડવાનું શીખ્યો હતો. ફક્ત કુચ્છંદીલાલે રતીકાન્તના પૈસા ખાવાની ખાતરથી જ દોસ્તરી કરી હતી. કુચ્છંદીલાલ એવો નો કંબુસ હતો કે પોતાની પાસેની એક પાઇ પણ ખરચવાની આવે કે મરણનુકૂળ તેને થઇ પડતું હતું ; પરંતુ રતીકાન્ત જોવો પૈસા ખરચનાર હોય તો પાસે પૈસા દીવળી કરનાર કુચ્છંદીલાલ તુશીયાર હતો કુચ્છંદીલાલના મનમાં એક દીવસ એવું આવ્યું કે આજ રતીકાન્ત પાસે સો રૂપીયાનો માલ લેવડાવી મોજમજાદા મારવા બહાર ફરવા જવું તેવો વીચાર પારી એક દીવસ રતીકાન્તને મલી સો રૂપીયા લાવવાનું કહી એક સોનાની કંઠી રતીકાન્ત પાસે તેના ઘરમાંથી મંગાવી કંઠી લાવી, રતીકાન્તે કુચ્છંદીલાલને આપી એટલે કુચ્છંદીલાલ બજારમાં સો રૂપીયે વેચી આવ્યો અને રતીકાન્તને ફક્ત પંચાશ રૂપીયા દેખાડ્યા જેથી રતીકાન્તે દોસ્તારનું સાચુ માનીને રૂપીયા ખરાબ રહે કુચ્છંદીલાલના વીચાર પ્રમાણે વાપરી દીધા અને ઉપજેલા રૂપીયામાંના પચાસરૂપીયા કુચ્છંદીલાલે છુપી રીતે પોતાની પાસે રાખ્યા આ પ્રમાણે કુચ્છંદીલાલે રતીકાન્તને આડુ સમજાવી કેટલોક માલ કઢાવી ખાઇ ગયો કુચ્છંદીલાલને આવા દોસ્તારની ખાસ જરૂર હતી અને રતીકાન્તબાઇ તેમને ખરાબર રીતે મલી ગયા એટલે તો કુચ્છંદીલાલબાઇ રતીકાન્તના બાપની મીલકત, રતીકાન્તને કઢાવી ચઢાવી ફેલી આવા માંડેલા વળી કુચ્છંદીલાલ ધરતો બાલકુલ ગરીબ હતો, પરંતુ ચાલચલમતમાં બહો છકલો અને હિડાઈ હતો. પોતે જ્યાં સુધી નીશાળમાં બણ્યો ત્યાં સુધી મહત્તમાં જ બણ્યો હતો અને કુચ્છંદીલાલ રતીકાન્ત નિશાળેથી ઉઠી ગયો એટલે પોતે પણ તરત નીશાળ છોડી દીધી કુચ્છંદીલાલના બાપને પૈસા તરફની પીડા ધણી જ હતી અને વળી ફરમસંજોગે કુચ્છંદીલાલ વળી ખાસ પોતાનું નામ પ્રકાશે તેવાજ નીવડવા લાગ્યા તેથી બીચારે તેનો બાપ તેને શીખામણ દેવા લાગ્યો પરંતુ તે બીલકુલ માનતો નહોતો વધી તેને

અપુરામાં પુરો રતીકન્ટ મળ્યો હતો એટલે તેને મ.આપની કે ખીજ દાખના ખીલકુલ દરકાર નહોતી. વળી ઘર તરફની તો તેને ખીલકુલ ચિંતા હોયજ સારી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

તારાનો સુંદરલાલ ઉપર પત્ર.

માણેકબાઈ પોતાના ભાડે રાખેલા ઘરમાં વિચારમાં ને વિચારમાં બેઠા છે સુંદરને શું લખવું તે વીચાર તેના મનમાં હરદમ આવ્યા કરે છે કદાચ સુંદરને અહીં બોલાવું તો પંદર કરતા વધારે પગાર મળી શકે તેમ છે નહિં માટે પુત્રને તેના વીચાર પ્રમાણે બાંધા આપી જવા માટે હા લખવું જોઈ જાગળ ભવિષ્યમાં સુખ કિપજે કહેવતમાં કહ્યું છે કે દરોકો સુખનો દરોકો દુઃખ માટે વાહા-લા સુંદરની મરજી જવાની છે તો ભલે વળ્ય તેને જવા માટે મા-હારે ખુશી જણાવવીજ એ વીચાર ધારે છે એટલામાં સુંદરની વા-હાલી પત્ની તાજડતોખ પોતાના દીયર સાથે સાસુ પાસે આવી પો-હોંચી અને આવી સાસુને પગે પડી તેમના સુખ દુખની ખબર પુછી બાદ માણેકબાઈએ તારાને કાગળ આપ્યો ને ધીરજ આપવા લાગી બાદ તારાએ કાગળની સઘળી બીના વાંચી અને વાંચતાની સાથે ચક્રીત ખની ગઈ અને એકદમ કુમો ભરાઈ આવ્યો. અને પોદ પોદે રહી પડી એટલે માણેકબાઈ તેને ધીરજ આપી શાન્ત પાડવા લાગી બેટા તારાને કાગળમાં કંઈ લખવું હોયતો મને કાગળમાં લખી આ-પને મહારા કાગળમાં તે કાગળ ખીડી ટપાલમાં નાખી દેવડાવીશ એ સાંભળી તારા બોલી સાસુજી આપનો કાગળ લખેલો મને આપો એટલે હું મારા કાગળમાં ખીડી તે કાગળ રવાના કરું તે સાંભળી માણેકબાઈ બોલી વાડું દીકરી તેમ કરજે લખી આપું એમ કહી નીચે પ્રમાણે કાગળ લખે છે.

વાહાલા પુત્ર સુંદર લી. તારી અભાગણી માતા માણેકબા-ઈના આશીર્વાદ.

મુ. ચંદ્રપુરનગર.

બેટા તારાને કાગળ અને સાથે રૂપીઆ ત્રણસોની નોટો મો-કલી તે પોહોંચી છે એમાસ રહી ત્યાંયા ઉપડી આફરીકા જવાનું જણાવ્યું તે જાણ્યું છે પરંતુ બેટા આફરીકા જાવતો સાવચેતી રાખી જજો. કાંઈ રીતે મનમાં મુકાઇસ નહિં બેટા તને મહારા આશી-ર્વાદ છે. માટે સત્વર પધારજો બેટા સંકટો ધણા પડે છે દરજી

દળી પેઠે ભરવું પડતું હતું પરંતુ જમારથી વારા મોકલેલા રૂપિયા
આવ્યા છે. ત્યારથી દરણું દળવું બંધ કર્યું છે. મણી તથા ભાષ
રસીક સારી પેઠે છે બેટા મુંઝાપણ નહિં કાગળો લખવામાં કમ્પુર
રાખીશ નહિં હર અઠવાડીએ ખુસ ખખર લખવા સુકાશ નહિ
સ્થીતી પ્રમાણે ચાલજે બધા સાથે હળી ગળી રહેજે. બેટા હું જ
જીંધું કે તાહારો પુત્ર નીશાળ સુધીમાં પણ દોષ દીવસ ગાડી વિ-
ના ગયો નથી તેટલાજ કારણથીજ દુર દેશનો મામલો જળી પેહે-
લાં મેં તને નાં કહેલી હતી પરંતુ બેટા તારી હીમત પુરી છે. તો
ખુશીથી આફ્રીકે જ ભાષ તથા બેહેનની ચિન્તા રાખીશ નહીં ભાષ
રસિકનો આભયસ આલુ છે બેટા દુઃખના કુંગરો ગયા છે પરંતુ
વિશેષ લખવાને દીલગીરીજી પરંતુ સત્વરથી આફ્રીકે જઈ તાહારા
મનની ઉમેદ પુરી કર માહારી તને પુરુષ આશીશ છે.

હી. તારી વહાલી માતા.

માણેક્યાપના આસીરવાદ.

મણીપુર નગર તા.

આ પ્રમાણે પત્ર લખી માણેક્યાપએ તારાને આપ્યો એટલે
તારાએ પત્ર લખવા શરૂ કર્યો.

પ્રાણી અધીક વાહાલા સુંદરસલ, જી. ચંદ્રપુરનગર.

હરિગિત છંદ.

વાહાલા રસિલા એકલા ચાલી ગયા વનવાસમાં
મુંજને મળ્યા નહિં હેતથી તેથી રહી ઉદાસીમાં;
મન માહરું બહુ બળે તુંજવીણ વહાલા હરબરી,
આ દાસીને આપો મળો વાહાલા રસિલા તરફડી.
પરણવા પછી તુંજને રસીલા નવ મંળી એકાન્તમાં,
તેથી રસીલા મન રહ્યું હરદમ થડી મળવા જમા;
નાણું રસિલા નવગણું તું પ્યારને દિલમાં ધર,
આ જીવ જતા નવડર નહિ, પ્યારાને અળગો કર.
મુજ સાસુ વહાલા એકલા રહે છે બણા ઉદાસમાં,
મુજ નણદીને પણ દુઃખ મોડું સાસરાના વાસમાં;
મુજ સાસુએ તેડું કરી બોલાવી મુજને પાસમાં,
આવ્યા શંસક મુજ દીવર પ્યારા તેથી ચાલી સાથમાં.
સાસુએ કાગળ આપીયોતે હૃદય સાથે ચાંપીયો,
વાંચી બણી ચકીલ મર્મ તે મન વિષે અકળાવીયો;

સાસુએ કાગળ આપીયો પ્યારા રસિલા હાથમાં,
 મળવા તુંને અઠળાઉં છું હે પ્રાણ પ્યારા આથમાં;
 જાન્યાર પ્યારા જાનથી લુક્ષી જશે નહિ દાશીને,
 તુજ વિચે ગથી ઘેલી જનું હે કાન્ત પ્યારા કામને;
 પીતા તમારાને મળી ગુણીકા હરામી કામની,
 ધન સીચવ્યું બોળાકેનેથી તે હતી રામની.
 પિતા તમારા એ બધી મુડી ગુમાવી હાથથી,
 તેમ તમારા મનવિશે ચિન્તા વધી ગઈ માસથી;
 તમખસે રહી દુઃખ સુખમાંની આવું પ્યારા હેતથી,
 તમવિના નવ રહું એકલી તેથી કરોને એકલી,
 સુંદર રસિલા સાનથી સમજવું તું જને આજથી,
 મારે તેહાવે પ્રાણ પ્યારા આવું તજી કૌકાજથી;
 હું નીદથી હરોજ જાગી જાગ કરતી હિંતી,
 જાણે પ્રીતમ પાસે હતી તેવી મુંને ખાતી હતી.
 દીવસ બધા દીલગીર લાજે તમ ગયા તે દીનથી,
 પણ શું કરું હું કર્યા મરું લાજે ક્ષે જે દીલથી;
 બોજન મુંને મમ્મું નથી પાણી મુંને સમ્મું નથી,
 હું કર્યા જઈ રહું કામની એ વેદના હાતી નથી.
 જાણ ન લેલા મુંને પ્રેમની ચિન્તા વધી ગઈ કામની,
 તે પાઠ પુરી પ્રેમલેલા હૃદય સાથે દાખની;
 જ્યાં વાત મારી કર્યા રહું હું પ્રાણપ્યારા દીલથી,
 શું એકલી મુકી રસિલા આલી ગયા શું રીતથી.
 એરી વિશે સેઉ દેખતા મુજ હાથ ઝાલ્યો હેતથી,
 એ વાત પ્યારા યાદ લાવી પ્યાન દહને રીતથી;
 નાણું મુંને ગમતાં નથી બહાલા મને મળતા નથી,
 મેળવ રસિલા નેણુ તારા પ્રીત ચકી તું હેતમાં.
 આ દાશીને બોલાવીને ધીર રાખ પ્યારા પ્રેમમાં;
 વાણુ રસિલા પ્રેમનું વાપ્યું શરીરે હર ધડી,
 તે જુઝવો પ્રીતમ રસિલા પ્રેમ સાથે આ ધડી.
 મન આહરું મળવા ભમે પણ ના દીકા કંઈ નાચજી,
 માંડી થઈ ભમતી ભમું હોડાવો મહારા કાંનજી;
 તુજ પ્રેમના ગહરાટમાં આ અંગ મારું મમું પડી,
 હે નાથ મારા જાણવોન દાસીને બધું રીતથી;

મારા રસીલા પ્રેમની ભજના કરી છે બધારથી,
 પરમાણુ આપું એટલું બહો રસીલા પ્યારથી.
 આ દાસીને બોલાવો પ્યારા પ્રેમના હિમંગમાં,
 બોબન જમો સાથે રહી આ પ્યારીની પણ સંગમાં.
 મણીપુર દીસે સુન્ય જેવું પ્રાણુ પ્યારા હરવડી,
 તેથી રસીલા તેડાવો આ દાસીપર નીલા કરી;
 અરધાંગના છું રસીક પ્યારા આપના હું અંગની.
 માટે રસીલા મોકલો તેડ વધારી ખંતથી.
 પ્રીતમ વસે પરદેશમાં તે દુઃખ ઝાડું મન વિશે,
 આવી મળું તુજને હવે તો એમ મન ધારૂ વિશે,
 તુજ વિણ પ્યારા અંગ મારું શોભતું નથી દેશથી,
 પણ શોભશે તુજ સાથે પ્યારા એ બધું મળી સંગમાં.
 સુંદર રસિલા પ્રેમ તારો મન વિશે બહો દાખતો,
 પણ ક્યાં જઈ કહું પ્રાણુ પ્યારા હેતથી વધારતો;
 જોખન રસીલાં જન્ય છે મન માહરું અકળાય છે,
 તમ સાથમાં નવ આવવાથી મન વિશે જહારાટ છે
 સુંદર ચતુરા ચીતથી આ પ્યારીને પણ પ્રીતથી,
 મનમાં લહી પત્ર લખી બોલાવો પ્યારા પ્રીતથી,
 આ જન્મત વાહાલા ઝેર જેવું તુજ વિના મન થાય છે,
 નવ અન્ન બાવે દાસીને ચીત એદશે અકળાય છે.
 સહિ સાથ બહાલા સુન્ય દીસે આપ ગયા. તે દીનથી,
 કાંઈ કામ પ્યારા નવ સુઝે આ પ્યારીને પણ ચીતથી;
 જોખન રસીલા જન્ય છે ચિન્તા કણી મન થાય છે,
 તેથી રસિલા તેડાવો આ મન પણ અકળાય છે.

લી.

આપની બહાલી અસ્થાંગના.

તારા.

આ પ્રમાણે કાગળ લખી પોતાનો કાગળ તથા પોતાની સા-
 સુનો કાગળ એક કવરમાં બીડી સરનામું લખી તૈયાર કરી પોતાની
 સાસુની આજ્ઞા મારે છે સાસુજી કાંઈ વખત કાંઈ કામ પડે તો
 બોલાવજો મુઝવણમાં આવશે નહિ. પરમેશ્વરે જે વખત આજ્ઞા
 તેને સદા સુખ માની લઈ સદા આનંદમાં રહેવું સાસુજી આજ્ઞા
 વાહાલાં નણુંદ ક્યારે આવશે તેમની પણ વધી એક પીમ જેમ

હી છે સાસુજી સુખ વખતે સુખ ન માનવું ને દુખ વખતે દુખ ન માનવું સરવે દીવસો સરખાજી મમજવા. ધીરજથી પરમેશ્વર સારો વખત જલદી મેળવસે સણુરીના ફળ મીઠા છે વહાલા દીયરજી રસીક તો હજી નીશાળે ગયા હશે તેમને અભીયાસ સારો કરાવજો નાન-પણથીજ તે તો ચંચળ છે તે આગળ જતાં ધણા દુશીઆર થશે. માટે સુખ દુખ સદન કરી વાહાલા દીયરજીને સારો અભીયાસ કરાવજો. સાસુજી હવે હું જાઉં છું જે વખતે કામ પડે તે વખતે મને બોલાવજો. કોઇ વાતે મુઝવણમાં આવશે નહિં સાસુજી પ્રણામ કરું છું (એમ કહી માથુ નમાવી પગે લાગે છે બાદ તારા કાગળ લખ કાગળ ટપાલમાં નાંખી પોતાને પીએર ચાલી જાય છે.)

પ્રકરણ ૧૬ મું.

તારા અને હેની સખી લલીતા.

તારા પોતાના સાસરેથી નાકળી પોષ્ટમાં કાગળ નાંખી. પોતાના પીતાજીને ત્યાં આવી પોતાના ધરમાં એક ખુણામાં નીરાક સજ પોકે પોક અને ધુસકે ધુસકે રડવા બેઠી તેને જાણ તેના માઆપે તેને પોતાની પાસે બોલાવી ધીરજ આપવા માંડી પ્રેમચંદ રેકના પેટે ફક્ત આ એકની એકજ દીકરી હતી એને દીકરાનું ફરજન નહોતું તેથી પોતાની છોકરી છોકરા સમાન રાખતા હતા. તારા પોતાના પીતા આજ પોતાના પતિ વિશેની હઠીકત કહેતાં શરમાતી હતી તેથી બીચારી મુઝબને એક ખુણે બેસી રહી હતી. અંતરની વાત કાને કહે કાને પુછે શું કરે બિચારી લાચારી કરવાની જગ્યા મણી-પુર નગરમાં કોઇ ઠેકાણે નહોતી. પરંતુ બિચારી લાચારી સાથે પોકે પોક રાતી. ધુસકે ધુસકેને ધુસકે ધુસકે પતિના પરદેશ ગયાની બીના પોતાના માઆપને કહેવા લાગી. પિતાજી માહારા સ્વામી પરિસા પેદા કરવાની ખાતર પગે ચાલી સો ગાઉ દુર ચાલી ગયા છે વળી અધુરામાં પુરં એવું પણ કાધુ જે કે તેમના પિતા કરતાં ચાર ધણી આખા અને ચારમણા પદસો મેળવ્યા સિવાય મણીપુર નગર જોવું હસમ છે વળી ત્યાંથી ચાલી આફ્રિકે જવા નક્કી કર્યું છે. પિતાજી માહારા સાસુપર તેમનો કાગળ આવ્યો છે. તે કાગળ મને વંચા-વૈ છે અને તેમાં આ પ્રમાણે સદ ખુલ્લું લખેલું છે માટે

પિતાજી બધીજામાં શું લખ્યું હશે પિતાજી બધું ખાવું પીવું પૈસો
 ટકા સગા વાહાલાં સવળાં તેમના વિના ખારા નથી લાગતાં પિતાજી
 પરદેશના મામલામાં કાણુ જાણે શું થશે. પિતાજી માહરાં સાસુજી
 કહેતાં હતાં કે તેમના પિતા છતાં કાંઈ પણ વખત નીશાળે સરખા
 પણ કાંઈ વખત ચાલીને ગયા નથી. પિતાજી તેમણે કાંઈ દીવસ
 પરદેશ ભોગવ્યો નથી, પિતાજી માહારા સાસરામાં એક ઉપર એક
 દુઃખ ઓથિ-નુ ઓથા કરે છે પિતાજી મળીપુર નગર મને શુન્ય
 ભાગે છે ઝેર સમાન થઈ પડ્યું છે. પિતાજી છેવટ જીવનજી કહુંકું
 કે ફક્ત માહારા સ્વામીના દુઃખ ભાગ લેવા હું તેમની તરફ જ-
 મ્ય મેં તેમના ઉપર મને બોલાવવા સાદુ ખુદ્દો કામળ લખ્યો છે.
 પિતાજી મને કાંઈ સૂઝતું નથી. હું ક્યાં જાઉં ક્યાં રહું ક્યાં ફર ક્યા
 હજું ક્યાં મળું પિતાજી મને કાંઈ કાંઈ થઈ જાય છે. માહારા જીવ
 મહારાજ છે માહારા મન અકળાય છે. એટલું કહી એકદમ ધરણી
 ઉપર ઢળી પડી. આ હકીકત સાંભળી પ્રેમચંદ શેઠ તથા તેમની
 સ્ત્રી વિજેરે બીજાં માણસો મહારાવવા લાગ્યાં. બાદ પ્રેમચંદ શેઠ
 પોતાની સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યા પ્રીયા તારાને શું થયું હશે ગાંડપણ
 નેવા બોલ કેમ બોલે છે. તેની બોલી ચાલીમાં આટલો ખરા ફે-
 રફાર કેમ થયો છે. પ્રીયા બોલાવીએ છીએ તો પણ જવાબ દેતા
 નથી માટે તેની નાહાંનપણની સમજણી લલીતાને બોલાવી લાવકાવ તે
 આવશે તો તેની સાથે બોલશે. ને તેને રમતમાં નાંખી સવળું જુવ-
 વી દેશે. માટે તાકીદથી જઈ લલીતાને બોલાવી લાવ. એટલું કહે-
 તાર્માં પ્રેમચંદ શેઠની સ્ત્રી લલીતાને ઘેર જઈ બોલાવી લાવી આવે
 છે લલીતા આવી તારાને બોલાવે છે. બેઠેન તારા મારી સથે તો
 બોલ. તારા મને તેં ઓળખી. એટલું કહેતાર્માં તારા તેના મોં સામું
 જોઈ બેઠી થઈ તારાના માળાપ લલીતાને મુઠી બીજાં આરડામાં
 ચાલ્યા ગયા. બાદ તારા લલીતાને કહેવા લાગી બેઠેન લલીતા દુઃ-
 ખનો પાર રહ્યો નથી. વીરોગી દુખડાં દહન કરે છે બેઠેન શું કરે
 મને કાંઈ સૂઝતું નથી. લલીતા માહારા પતી ક્યાં છે હાય પતી !
 પતી પતી પતી ક્યાં શોધું સખી બગીચે ગમ્મ હશે વાડીમાં ગયા
 હશે સખી પ્રાણુવલ્લભ ક્યાં હશે હમયાના હારતું શું થયું હશે તારાને
 વાયુ બરપુર બેઠેકી ગયું છે.) ના ના સખી પાસેજ છે. આ રહ્યા
 શું તેમની મુખાકૃતિ છે. કપાળ કેવું વીશાળ છે. ભમરા ફરેજો
 રહી છે કામળ હાથ ફેરી શોભી રહ્યા છે સુંદર પોશાક કેવા પડ્યો

છે. વાહાલા રસીલીને મુકી ક્યાં ગયા હતા વાહાલા શું મને તુમ્હ
કરી નાખી. મારો વાંક શો પડ્યો છે. વાહાલા રસીલીને આવી ઝટ
મળો વાહાલા કેમ રીસાયા છે વાહાલા છેક રીસાઇજ નથી કે. વ-
હાલા નહિજ બોલો જવ ત્યારે ના બોલો તો ફુંજ રીસાઈ જાઉં છું.
જો જો પછી બોલાવવી પડશે માટે બોલો અને હાસીના સામી
નજર કરો વાહાલા કેમ હલ્યના કડીણ ચર્ષ ગયા છે વાહાલા મે
કામ યુનો તો કોઈ નથી. યનો થયો હોય તો માફ કરો હું આપને
પગે પડું છું વાહાલા હું આપના દુઃખની ભાગીજ છું વાહાલા આમ
શું કરો છે. રસીલીને કેમ ટળવળાવો છે. આટલું કહે છે એટલે
લક્ષીતા તેને ધીરજ આપે છે. બેહેન તારા પતી આવે છે તે તને
જહુ ચાહાય છે તારા તું જરા ગભરાયેલી છે. માટે ચાલ પેલા બાગમાં
જઈ દવા બાગમાં આમ ગાંઠાવેડા શામાટે કરે છે તે તો તને હરદમ ચા-
હાય છે બીલકુલ અજાણી નહિ કરે માટે વાહાલી સખી ચાલ બાગ ત-
રફ જઈએ. એમ કહી લક્ષીતા તેને બાગમાં લઈ જાય છે. બેહેન તારા
જો આ ગુલાબ ફેવો સારો છે આ ડમરો ફેવો મેહેકો રહે છે આ
ચંબેલી બુધ બુધ ફેવડો મોગરો વિજેરે પુષ્પોની સુમધી ફેવી સ-
રસ ફેલાઈ રહી છે. આ ઝાડોની પટા ફેવી સરસ બાઝી રહી છે.
તારા તને આ પુલોમાંથી ક્યા પુલો ગમે છે બોલ તને ક્યા પુલ
લાવી આપું આ સાંભળી તારા જરા વીસરી જઈ જવીતરને કહેવા
લાગી. બેહેન લક્ષીતા મને મોજગતા બે ચાર ફુલ લાવી આપ મો-
ગરો મને જહુ ગમે છે. તેની સુમધી મને સારી લાગે છે આ સાં-
ભળી લક્ષીતા તેને બે ચાર ફુલ લાવી આપે છે. એટલે પુલોની ને
બાગની ધામધુમમાં પોતાના પતીને વીસરી જાય છે. ને તેને સારી
રીતે શુદ્ધિત લાવે છે અને તેના પીતાને ત્યાં લઈ જાય છે લક્ષીતા
તારાને તેના પીતાને ઘેર મુકી પોતાને ઘેર ચાલી જાય છે.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

ચંદ્રપુરથી સંદરલાલનું આફ્રિકા નીકળવું.

ચંદ્રપુર નગરમાં સંદરલાલ દરબારમાં નોકરી બજાવે છે.
બાદ આફ્રિકા જવાની ધારેથી મુદત પૂરી થવા આવે છે બાદ દર-
બારમાં નોકરી છોડવાની અરજી આપી સંદર રજા મેળવે છે. રજા
લઈ પોતાના મકાને આવી બેસે છે એટલામાં પોષ્ટવળો ટપાલ વડે

યવા આવે છે સુંદરલાલનું નામ પુકતો આવી સુંદરલાલ પાસે ઉભો રહે છે અને કામળ લઈ સુંદરલાલને આપે છે તે કામળ વાંચી સુંદરલાલ ચક્રાંત બની જાય છે જવા માટે માતાની અગ્નાનો જળામ આવી ગયો છે પરંતુ મારા કામળને વહાલી તારાને ક્યાંથી ખખર પડી હશે બન્નેના કામળ એકબીજા પર ખીડીયામાં ક્યાં આવ્યા હશે. પ્રિયાએ તો મારી પાસે બોલાવવા લખ્યું છે ને બોલાવી સાથે જાઉં તો વેહેપાર નોકરીમાં મુદ્દલ જીવ રહે નહિ કવિતા લખી લાખી અને એક એક શબ્દ ખરા અને સાચાજ લખ્યા છે. બીયારીએ માહારી સાથે લખે ક્યાં પછી મુદ્દલ મોઢો પણ મેળવ્યું નથી તેનું સખળું લખવું બ્યાં જળી છે પણ શું કઈ દુર દેશાવર સી જાતીને ક્યાં લઈ જાઉં તેને શું જળામ લખું ના લખું તો તે આવ્યા વીના રહેજ નહિ અને

કામ મરી જાય રહેવતમાં કહ્યું છે કે સીંહ રાજા અને બાળક એ ત્રણે હરો મહા ભુરી છે પરંતુ લઈ જાઉં ને ત્યાં ભવીષ્યમાં દુખ પડે તો એકની સાથે બંનેને બોગવવું પડે પણ એ શી રીતે શાને તેના કામળના રૂપ પ્રમાણે તે ખુલ્લું જણાવે છે કે હું આવ્યા વિના રહેનાર નથી પણ કાંઈ ક્ષીકર નહિ આફ્રીકા જઈ તેઓના ઉપર કામળ લખીશ કલ્પ ને અહીંથી લખુ તો તે આવ્યા વીના રહેજ નહિ માટે આફ્રીકા જઈ લખવા તેજ વધારે દુરસ્ત લાગે છે આ પ્રમણે સુંદર વિચારમાં વિચારમાં બીયારો હરબડી મુઝવણ કરતો હતો આ કામળની વાતમાં ને વાતમાં એક દીવસ સુંદરલાલ નાહવાની ઓસરીમાં નાહવા બેઠો હતો ત્યાં પેલા યોગીરાજ મહારાજે આપેલુ માદળીયુ કાટડા ઉપર મુક્યું હતું. નાની રહ્યા પછી સુંદરલાલ પોતાનાં કપડાં પહેરી તથા ચર્ચા એવામાં એક સમરી હડતી હડતી આવી પેલું માદળીયું ચાંચમાં ભરવી છીડી મધ અને કુવા ઉપર જઈ જીને ચાંચ પહોળી કરવા મધ એટલે માદળીયું કુવામાં પડી ગયું સુંદરલાલ કપડાં પહેરી બાહાર ફરવા ગયો પરંતુ માદળીયું લેવું જુલો ગયો હતો બાદ બાહારથી ફરી આવ્યા પછી માદળીયું યાદ આવ્યું બાદ બરમાં સખળી જગોપર શોધી વળ્યો પરંતુ માદળીઆનો બીલકુલ પત્તો લાગ્યો નહી તેથી બીયારાને વધારે શોક થયો જે તરફની તેને સહાય હતી તે ચીજ જતી રહી તેથી તેને થયો શોક ઉત્પન્ન થયો એક ઉચાટ તો મનમાંથી ગયો નથી છતાં આ બીજો ઉચાટ આવી ઉભો રહ્યો આફ્રીકા જવાને સુંદરલાલને બેજ દીવસ બાકી રહ્યા હતા વળી માદળીયુ જવાથી યોગીરાજને મળવાની

આશ બીલકુલ મુકી દીધી અને બીચારો આ ચીંતામાં ને ચીંતામાં
આરૂઢ બની ગયો હતો પરંતુ શું કરે આફરીકેતો જવુંજ અને પછસો
તથા આખરે પણ મેળવવી તેવું તેણે પોતે પણ લીધું હતું તેથી
મને તેમ થઇ જાય તો પણ આફરીકે ગયા વીના તેને છુટકાજ
નહોતો તેથી બીચારો ઉચાટમાં ને ઉચાટમાં પોતાનો સામન પેકકરી
તમ્બાર થઇ રહ્યો બાદ જતી વખતે પોતાના રાગની આજ્ઞા લેવા અને
સલામ કરવા ગયો બાદજુજ પછસા છતાં ટ્રેનમાં બેસી રવાના થઇ ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

મણીને જાનથી મારવાના વિચાર.

રતીકાન્ત અને કુચ્છંદીલાલ એક દીવસ રતીકાન્તના ખાનગી
ઝોરડામાં બેસી મણીની વીજની બોલણીની વાતો કરતા હતા તે વખતે
મણી બીચારી સોષના કામમાં બરાઇ ગઇ હતી તે વખતે કુચ્છંદી-
લાલ રતીકાન્તને કહેતો હતો (તે વખતે રતીકાન્તના બાપ કાંઈકામ
સાર : ત્યાં આગ્યા હતા તે આ વાત સાંભળતા હતા) રતીકાન્ત તારી
જે ધણી ખરાબ ચાલની છે આપણી બોલણી ધણી કરે છે વળી તારા
માખાપને બોલુ સમજવી અને ખરમાંથી ટાળવાને તેમને સમજાવે છે
આપણી મજાકમાં ધણી અડચણો લાવી મુકે છે. વળી આપણે
નાંખ આપણે છીએ તે તેની આંખમાં આવે છે. વળી ઝેરીલી અને
ખારીલી છે તે વળી વીજેપમાં નકારી ચાલની છે. વળી ખરીબ ધ-
રની છે તેથી તેના જીવ પણ ધણો ટુંકો છે. વળી તે આપણને
મુખેથી બેસવા પણ દેતી નથી. માટે જો તું માહાર કહું માનેતો
વચમાંથી ફાંસ કાઢવાનો સહેલોસટ ઉપાય બતાવું આ સાંભળી રતી-
કાન્ત બોલ્યો બોલ મીત્ર તું શું બતાવે છે; તે જરૂર કરીશ. આવું
સાંભળી કુચ્છંદીલાલ બોલ્યો-ત્યારે જો આજ રાત્રે તાહારી સ્ત્રી
સૂંવા આવે એટલે (છરો બતાવીને) આ છરાવતી તેવું એકદમ
વચમાંથી ગળું દાબી છરો ફેરવી દેજે એટલે વચમાંથી કાટણું નીકળી
જાય. પછી આપણે રાતો રાત દીની પોટલી બાંધી તેના પીએરજી
મુકી આવીશું એટલે આપણા માથે નહી આવે. આજ રાત્રે સુષ
રહેવાને પણ વહેલો આવજો એટલે તે પણ વહેલી આવશે એટલે
તેને તારા ઝોરડામાં રાખી નીચે આવી તારા માખાપને કહે જો કે
શું એ તેને પીએર ગઇ છે એટલે તારા માખાપો પણ જાણશે કે
મણી તો તેને પીએર ગઇ છે એમ સમજશે એટલે તાહારા માં

પણ નહીં આવે. વળી તારી આતમા તને તો પહેરામણી સાથે
કન્યા મલકે માટે આક્રમક વયમાંથી કાઢી નાખે તો ઠીક આજ રાત્રે
જો તું હા કહેતો હોય તો હું પણ તારા ઓરડામાં આવી સાત
વાગ્યાથી છુપાઈ રહું એટલે આપણે બંને જણાથી એ કામ બરાબર
બનશે આ પ્રમાણે કુચ્છંદીલાલના વાક્યો સાંભળી ખરાબ સોજાતના
કારણથી રતીકાન્તે તેને તે પ્રમાણે કરવા હા પાડી એટલે છુપી રીતે
ઉભા રહેલા છુદાના તો હોશજ ઉડી ગયા નીચે ઉતરો બનસીલાલે
તે હકીકત મણીને અને પોતાની સ્ત્રીને કહી સંભળાવી વાકેફ કરી
અને મણીને કહેવા લાગ્યા ખેટા મણી તું જરાપણ ગભરાઈશ નહીં
અભાગીઆને કુચ્છંદીઆની સોજાત થઈ છે; તેથી જ જાગડો છે,
આજ સુધી હું તાર કલું ખ્યાનમાં બીલકુલ નહોતો લેતો પરંતુ
આજતો મને પુરી ખાતરી થઈ ગઈ છે આ વાત જો મેં કદાચ
સાંભળી ન હોત તો કુચ્છંદનો ભરેલો કુચ્છંદીઓ આજ ખુન કર્યા
વીના રહેત નહીં પણ સારા નશીબે આ વાત મારા સાંભળવા
આવી તે ઠીક થયું પરંતુ ખેટા તું તારે એક અડવાડીયું તાહારા
પીચેર રહે કુચ્છંદીઆની વલે શી રીતે કરવી તે હું મારા વીચાર-
માંથી એટલું કહે છે એટલે મણી પોતાના સાસુ જાસનાની આજી
લેઈ પોતાના પીયર ચાલી જાય છે રતીકાન્તનો આપ મણીના ગયા
પછી પોતાના મનમાં વીચાર કરે છે રતીકાન્ત કુચ્છંદીઆની શોખ-
તથી હાડથી ગયો બીચારી ગાય જેવી કાઢી ભોળી શાંણી અને
ભણેલી. હુશીઆર ચતુર અને વીવેકી સ્ત્રીને આવા આવા ખેટાખેટા
આરોપો મુકી બીચારીને જનથી મારો નાખવાનો વાચાર ધારે છે
પરંતુ હાલ બોલાવાનો વખત નથી એ કુચ્છંદીઓને તો એક દીવસ
પુરા ફસાવી જેલમાં મોકલાવીશ તારેજ પાંચરો થશે. હાય એ
અભાગીઆઓની ક્યાં સુધી દીંમત ચાલે છે જ્યાં સુધી એજેલમાં
ગયો નથી ત્યાં સુધી આ અકરમીલાલ તો સુરવાનાજ નથી પેલા
ટકાની ખરાબી કરાવી નાખે છે આ કુચ્છંદીઆએ તો મારા કુળનું
સત્ત્વા નાશ કાઢવા માંડ્યું છે પણ ઠીક છે તાતાબા કર્યો તે ઠીક
નહીં ફરીથી બીજવાર જોઈ લેવાશે પછી એના કુચ્છંદીઆના કુચ્છંદ
દેખાડી દઈશ.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

આફ્રીકામાં સુંદરલાલની નોકરીના શોધ.

સુંદરલાલ ટેનમાં આફ્રીકા આવી પહોંચ્યો હતો અને વીચી

માં મુકામ નાખ્યો હતો આફ્રીક આવતા સુધીમાં ફક્ત તેની પાસે રૂપિયા પંદર વખ્યા હતા. સુંદરલાલને બીયારાને જાની સહાય મળે બીયારો આ શહેરમાં પહેલ વહેલો આવ્યો હતો તેથી શહેરમાં તેને કામની ઓળખાણ પણ નહોતી. રસ્તાનો પણ ભોમીઓ નહોતો એકદમ ઠંકાણું પડતું મુશ્કેલ હતું તેથી કરીને એક દિવસ બપોરના આર વાગે બજારમાં આવી ઉભો રહ્યો આ વખતે સુંદર ગરીબ સ્થિતિનો હતો પરંતુ તેનો દેખાવ એવો તો સરસ હતો કે રૂપ તો પરમેશ્વરે જેવું બેટલું હતું તેવુંજ આશુ હતું વળી માથે કેસરી બતીની પામડી પહેરલો હતો. રેશમી કારતું ધોતીયું બારીક પહેરેલું હતું ઝીણી મલમલતું પેહેરણું પેહેરેલું હતું રેશમી સાડીઓ કમળ ઝીકનો ભરેલો શોભી રહ્યો હતો ચોબગલાતું કેડીયું પેહેરેલું હતું પગમાં ચકચકાત છુટ પહેરેલો હતો આ પ્રમાણે સુંદર સાધારણ કપડાં પેહેરેલાં હતાં પરંતુ તેને આ દરેક એવો તો સરસ સોમી લાગ્યો હતો કે બહુ અજાણના અંદરમાં તેજ અને તે સરખા લાગે તેમ લાગતું હતું આ પ્રમાણે સુંદર બજારમાં સરવ વેપારીઓની દુકાન તરફ ધ્યાન દર્શાવે કરતો હતો. કંઈ ચીજનો શું લાવ છે ને કંઈ ચીજ કેમ મળે છે તે વીજેરેની પુસ્તી માહેતી મેળવતો હતો પછસા પેંદા કરવાનો તેને એક રસ્તો ધણો યાદ આવ્યો હતો પરંતુ તેટલું કરવાને બીયારા પાસે પછસા નહોતો તેથી પોતાનો વીયાર અંતરમાંને અંતરમાં રાખી પાછો પોતાના મુકામ તરફ ચાલ્યો ચાલ્યો ગયો બાદ લગભગ એક માસ વીતી ગયો પરંતુ નોકરીનો પતો લાગવા માંડ્યો નહિ અને પાસેના પછસા બીલકુલ ખુટી પડ્યા પાસે એક પાછ સરખી પણ રહી નહિ અને મનમાં ધણે મુકાવવા લાગ્યો આખી રાતોની રાતો વેપારના અને નોકરીના વિચાર કરતો હતો બીયારાને આખી રાત ઉંઘ પણ આવતી નહોતી આફ્રીક આવી ઉલટો બીયારો પીડમાં આવી પડ્યો પરંતુ સું કરે પોતે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે એટલે તેને ધેર જવાનો તો બીલકુલ વીયાર આવતો નહોતો એક દિવસ તો બીયારાને આખા દિવસના મુદ્દલ કપડા પડ્યા બીયારો શું કરે અસ્થિનો એકરો તેથી નીચ નોકરીનો થાય નહી આ પ્રમાણે બનાવો બનવાથી તે વખતે તેને પેલા જોગીરાજી યાદ આવ્યા એટલે વીયાર કરવા લાગ્યો કદાચ આ વખતે જોગી રાજી હોતો માહારે કાંઈ પ્રકારની શીકર કે ચીંતા રહેત નહિ વળી તેમણે મને આપેલું માણીયું પણ હું

ખોઈ બેઠો શું કરું પરમેશ્વરે ધારી હશે તે કરશે લગભગ આમ કરતાં કરતાં સુંદરને આર કડાકા થયા પરંતુ કાંઈની પાસે જઈ પોતાની વાત ખુલી કરતો નહિં એક દીવસ મળસકામાં ઉડી સવારમાં બગ્ગર તરફ નોકરીની તલાસમાં ખીચારો કર્યા કરતો હતો એટલામાં એક વરધ વણીક અસંખ્ય પદસાવાળો માણસ આ સુંદરલાલની નજરે પડ્યો તેથી સુંદર ડોસાની નજરે પડ્યો પછી થોડીક વારે સુંદરને આ ડોસાએ બોલાવીને પુછવું છોકરા તારું નામ શું છે ? તુ ક્યાં રહે છે અહીં સા કામે આવ્યો છે ? આ પ્રમાણે ડોસાનું પુછવું થયું એટલે સુંદર હીંમત રાખી બોલ્યો શેઠજી માહારું નામ સુંદર છે હું મણીપુર નગરમાં રહું છું અને અહીં નોકરી અગર વેહેપાર સારું આવ્યો છું તે સાંભળી ડોસો બોલ્યો તારે તું માહારે ત્યાં નોકરીમાં રહીશ ? તો તારી અહીં કાંઈ ખાતરી આપનાર છે. તે સાંભળી સુંદર બોલ્યો શેઠજી નોકરીમાં રહેવાને હું ધણો ખુશી છું પરંતુ માહારી અહીં કાંઈ ઝોળખાણ આપનારું નથી કારણ હું આ દેશમાં આજ પહેલ વેહેલો આવ્યો છું મારે જે આપને મને નોકરીમાં રાખવો હોયતો હું આપને ત્યાં નોકરી માહારા ખરા અંતરથી કરીશ આ પ્રમાણે શેઠે સાંભળ્યું એટલે શેઠે તેની ચાલાકી અને હુંશીયારી જોઈ બોલ્યા છોકરા જ તને આજથી દર મહીને ભોજન સાથે રૂપીઆ પચાસ પગાર આપીશ અને તાહારે ફક્ત માહારા ઘર ખાતે રહેવું બોલ તાહારી ખુશી છે હાલમાં મેં મારા ઘરના ગુમાસ્તાને રમ્મ આપી છે મારે માહારે હાલ માણસની જરૂર છે જે રહેવું હોયતો મને હા કે નાનો જવાબ દો કે પછી હું મારે ખીજા માણસની તજવીજ કરું આ પ્રમાણે શેઠનું બોલવું સાંભળી સુંદર બોલ્યો હાજી હું તે પ્રમાણે રહેવાને ખુશી છું એટલું કહે છે એટલે તે વૃદ્ધ ડોસો સુંદરલાલને પોતાની હવેલીએ લઈ ગયો. સેકને ઘેર જઈ સુંદર પોતાની નોકરીનું કામ સાંભળી લે છે. અને દરરોજ સવારમાં ઉડી સુંદરલાલ લજ્જાથી ધરનું શાક પાંદડું વિગેરે લાવતો હતો પોતાના આપની સાયબી વખતે ખીચારો ઘેર એક પા માછલ પણ ચાલીને ખીલકુલ જતો નહોતો પરંતુ શું કરે નોકરીને આધીન થવું પડે. તેથી ખીચારો દરરોજ શેઠને ત્યાં આ પ્રમાણે ધરનું કામ કર્યા કરતો હતો નોકરી કરતાં કરતાં સુંદરલાલને ૧૫ દીવસ વીતી ગયા ધરના તમામ માણસોના નામ કામ અને ઘરના રીવાજનો ભોમીયો પુરણ થઈ ગયો હતો ગરના સંઘળા માણસોને સુંદર ધણો ખાચો

લામતો હતો સરવ ધરના માણસોની સુંદર પર પ્રીતી સારી હતી સુંદર તેઓના મતને મળીને ચાલતો હતો સુંદરની બોલી ચાલીની છદ્મ જેમ ધરના તમામ માણસો વીશમય પામી જતા સુંદરના લરેણ પોતાના નીચમ પ્રમાણે નોકરી કરે છે એટલામાં પોતાની મા તથા બહેન તથા સ્ત્રી એકદમ યાદ આવ્યાં અને વીચાર કરવા લાગ્યો કે તેઓના કામળને આવે આશરે બે માસ થવા આવ્યા અને તેઓ માહારી ફીકરમાં બેઠા હશે માટે તેઓને કામળ લખી શાન્તી આપુ એમ વિચાર કરી નીચે પ્રમાણે કામળો લખે છે.

મુ. મણીપુર.

મારાં વાહાલાં અને માયાળુ માતૃશ્રી માણેકખાઇ લી તમારો વહાલો પુત્ર સુંદર! વહાલા માતૃશ્રી સહી સલામતથી આફ્રીકા આવી પહોંચ્યો છું હાલમાં ફક્ત પચાસ રૂપીઆની નોકરી કરું છું પદ્મ હાથે તો વેપાર ધંધો સારો ચાલે તેમ છે માહારી તખીએત આરી છે આપની તથા મોહોટી બેહેન મણીની તથા લાઇ રસીકની તખીયતના સમાચાર લખી જણાવશે તમારો લખેલો કામળ ચંદ્રપુર મુકામે મળ્યો હતો તમારા આશીરવાદ આવ્યાથી હું બહો ખુશી થયો છું બેહેન તથા ભાઇનું હેત એક વડી પણ વીસરતું નથી હરવડી યાદ આવે છે પણ શું કરું લાચારજી દુર દેશનો મામલો રહ્યો એટલે ઇલાજ નથી માહારી ફીકર ચીન્તા કરશે નહિ હું ખુશી આનંદમાં છું હરવખતે ખુશી ખમર લખતા રહેશે કામળનું સરનામું કરોતો નીચે પ્રમાણે કરજો હાલ એજ.

લી. વહાલો પુત્રો સુંદર.

ઠ. હંસરાજ મોતીના બંગલે આફ્રીકા.

માતૃશ્રી તથા ભાઇને તથા બેહેનને તો કામળ લખી ચુક્યો પરંતુ વાહાલી તારાને શી રીતે લખવું? તે તો ચોધારે આંસુ પડતાં હશે માટે હાલ તો તેને ધીરજ આપવાનેજ ફક્ત લખું તો ઠીક એમ વિચાર કરી નીચે પ્રમાણે લખે છે.

મુ. મણીપુર.

પ્રાણથી અધીક વાહાલી તારા લી. તને હરરોજ યાદ કરનાર વિયોગી પતિ સુંદર.

(આ પત્ર વાંચજો પ્યારા—એ રાગ.)

મેં પત્ર વાંચીયો પ્યારી તેથી મન અધીરી વધારી,
તારા વાહાલી તું માહારી, હે પ્રાણ થકી પણ પ્યારી;

તું શોય નહિ મન ધારી નવ આવ સાતી તું માહારી-મેં પત્ર.
 મેં પત્ર લખ્યો મન મેલી, તું સાંભળ કામળ વેલી;
 ન કરો કદ્દાંત હિંમત મન ધાર સણુર પણુ રાખ,
 પ્રાણથી વાહાલી તુંજ ધારજ રાખ મન ધારી- મેં પત્ર.
 દુર દેશે કામ નહિ તારું હે માન્ય કહું તું મારું.
 તું માન્ય ખરું કહું માન્ય દીલથી ધાર મનથી વાર;
 દુખ છે ભારી કર કામની વાત વીચારી. મેં પત્ર
 તે કમળ લખીઓ તે મોટો, તારો પણુ જગમાં ટોટો
 ખરી કહું વાત શીખને ધાત, કેમ ગભરાય
 ન આવતુ આંહી; મારી શીખ અંતર આણી. મેં પત્ર
 તુંજ લશ્વું સરવે ખોડું મેં પણુ લીધું છે મોડું
 ખરે મન ધાર દીલે કાંઈ લાય પછી પરતાય
 માનતું માહાર તનથી એ કદી નવધાર મેં પત્ર
 વાહાલી વધારે શું લખું જો કદાચ તને અહીં ખોલાવું : તો
 મારી પ્રતીજ્ઞામાં ખામી આતે હાલમાં મેં પચાસ રૂપીઆની નોકરી
 હાથમાં ઝાલી. છે પરંતુ આફરીકા જેવા શહેરમાં પચાસ રૂપીઆમાં
 પુર થઈ શકતુ નથી માટે પ્રીયા જોતું માહાર કચું માની માહારી
 હેતરવી હોયતો એ વાત તું અંતરથી ખીલકુલ ખસેડી મુક મીટે
 પ્રીયા હું વધારે લખવા અંધ કર છું પ્રીયા પરમેશ્વર મનની મુશ્કેલ
 માડશે ને તને જલદી મળવા વખત આપશે હાલ એજ.

લી. તને હરરોજ યાદ કરનાર વિચોગી પત્ની
 સુદરલાલ.

પ્રકરણ ૨૦ મું

રતીકાન્ત અને કુચ્છંદીલાલનું કેદખાતુ.

બન્સીલાલને ત્યાં રતીકાન્ત પોતાના ધરમાં પોતાના ખાનગી
 રૂમમાં બેઠો હતો એટલામાં તેનો દોસ્તદાર માધુ ઉરફે કુચ્છંદીલાલ
 રતીકાન્તને જુઓ મારતો ધરમાં એકદમ ધસી આવ્યો તે વખતે
 કુચ્છંદીલાલ પાસે એક લાલ કપડે બાંધેલી પોટલી હતી તે લઈ
 રતીકાન્ત પાસે ગયો અને કેહેવા લાગ્યો રતીકાન્ત આજતો લેહેર
 પડે તેમ છે જો આ માલ માહારી પડોસના ધરમાની ધાપ મારી
 લાવ્યો છું આ માલ કાંઈ આપણા વાપરવાથી હાલ ખુટે તેમ પશુ
 નથી પરંતુ તે ક્યાં વેચશું ? હું વેચવા જાઉં તો કાંઈ જાણી

જય માટે આ માલ તો આ વખતે તું તારા હાથે વેચી લાવજે
 એટલે તારા આપની તારે ખીલકુલ ઓશીયાર મંડી જશે એ કંબુજ
 તને એક પાંચ સંખી પણ આપતો નથી આ માલ દશ હજારનો છે
 માટે તું આ માલ માલને આપણે જેમ જોઈએ તેમ તેમ તું વેચી
 આપે છે આ સાંભળી રતીકાન્ત બોલ્યો વાર દોસ્ત એમાં શું શીકર
 છે એ કામતે માહાર છે મને કાણુ ફેરનાર છે મને તો લોકો
 જાણુ છે કે પેતાના ઘરમાંથી લાવી વેચી જય છે માટે દોસ્ત એવા
 માલનો મેં ઘણાવેચી નાંખ્યા છે તો આ માલના તે શા ભાર છે
 પરંતુ દોસ્ત તેં આ માલ શી કળા કરી લીધો તે સાંભળી કુચ્છંદી-
 લાલ બોલ્યો જ માંડા એમાં તે શું લેવું હતું મારી પાડોશમાં પેલા
 મકનજી કરીને રહે છે તેનું ઘર મારા ઘરની સાળો સાખ છે તે ઘણો
 પધસાદાર છે ઘેર છોકરે છઠ્ઠુ કાંધ નથી જતે એકલો છે અને પધશે
 ઘણો છે આતો ફક્ત બહારના હાટીઆમાં પડી રહેલો માલ લાવ્યો
 છું પણ ખીજી વખત ફરીને જરાબર લાવીશ પણ આતો ખીકનો માર્યો
 જેમ તેમ કરી ઉતાવળમાં ઉચકી લાવ્યો છું તે સાંભળી રતીકાન્ત
 બોલ્યો પણ તું આ માલ તેના ઘરમાં શી રીતે જઈ લાવ્યો તારી
 કેવી ચાલાકી છે તે તો જોઈ અરે મીત્ર મારી ચાલાકી તો મેં સે-
 હેજંમાંજ ચલાવી છે મીત્ર મકનીઓ હરેજાજ રાત્રે સાત વાગ્યાથી
 બજાર જય છે એટલે મેં એક દીવસ એવો વિચાર કર્યો કે મકન-
 જાંઘ બહાર જય કે તરત મારા ઘરના કોઠડેથી ચઢી ઉતરી તેની
 અગાશીમાં જઈ એમ ધારી તેમ કરી અગાશીમાં ગયો પછી અગા-
 શીવાળી ખારીની સાંકળ મચરડીને તોડી નાંખી પછી હું તેના ઘરમાં
 પસાર થયો પછી તે હાટીઆમાં જે માલ મુક્યો હતો તે હાટીઆને
 વાસેલું તાળું ખીલાવતી ભાગી નાંખ્યું અને માહીનો તમામ માલ
 પોટકા સાથે ઉચકી તારી પાસે લાવ્યો છું આ પ્રમાણે ખીના સાંભ-
 લી રતીકાન્ત બોલ્યો શાખાશ દોસ્તદાર શાહબાજ છે હવે તો આપણા
 બહાર પડશે હવે કાણુ આપને જાણુ તેવું છે માહાર નામતો કાંઈ
 દેનાર નથી કારણુ કે મારા આપની આખરે આજકાલ ઘણી છે માટે
 હું આ માલ સોનાની રણી પાડી વેચવા જઈશ તો કાણુ માહાર
 નામ દેનાર છે એમ વીચાર કરે છે એટલામાં પોલીસો અને પગી
 પગલાં ઓળખતાં ઓળખતાં રતીકાન્તના ઘરમાં પગલું નીકળવાથી
 રતીકાન્તને ત્યાં જપટી મુકી. આદ રતીકાન્તના ઘરની જડતી લેઈ

પોલીસે માત્ર કબજો લીધો. અને રતીકાન્તને કુચ્છંદીલાલને ખાંધોને બેઝબો પહેરાવી. પોલીસ તેમને જ્યારે દોરી ગયા.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

રતીલાલનું પરદેશ નીકળવું.

માણેક્યાઈ તથા તેનો નાહાનો પુત્ર રસીક તથા મણી ત્રણે પોતાના ઘરમાં બેઠા છે રસીકનો મેટરીક સુધી અભ્યાસ પુરો થવા થી નોકરી કરવાનું કહે છે બાઈ રસીક સુદર બાઈના કાગળને આવે ત્રણ મહીના લગભગ વીતી ગયા વળી આવેલ રૂપીઆ સગળા ખરચમાં વપરાઈ ગયા અને પાછા એની એજ દશામાં આવ્યા માટે દીકરા હવે તારો અભ્યાસ બંધ કરી નોકરી સોંપી કાઢીને નોકરી કરેતો આપણા ગુજરાનનું સાધન થાય બાઈ હવે મારાથી દરજ્જા કે મણુરી બીલકુલ થઈ શકતી નથી ને હવે આપણો બીજો ઉપાય કાંઈ રહ્યો નથી માટે બેટા ગમે તે કાંઈ સારા સરાફને ત્યાં ઠેકાણું જોઈ નોકરી પર ચઢે તો ખરચમાં અગવડ પડે નહીં બેટા બાઈનું મોં ક્યારે દેખીશું તેતો આદરોક જઈ ચુક્યો હશે માટે બેટા માહારા પ્રપર દયા લાવી ને કરીનું સાધન કરે તો ઘણું સારૂ આ પ્રમાણે માણે- ક્યાઈનું બોલવું સાંભળી રસીકબોલ્યો માણ તમે જરા પણ ગભરાસે નહીં માગે વીચાર હવે શક્ય બંધ કરવાનોજ થયો છે માણ દુઃખ ભોગવવા કરતાં સરાફની દુકાને રહી નોકરી કર. તો નામા વીગેરેમાં મને ઘણો ફાયદો થાય વરસે દીવસે પોણાસો રૂપીઆ આવશે તેમાં આપણું ખરચ નહીં શકશે માટે માણ માહારો પણ હવે એજ વીચાર છે એમરસીક પોતાની માતાને કહી બીચારો નોકરી સારૂ બજાર ગયો બાદ મણી પોતાની માને કહેવા લાગી માણ સુદરબાઈ તો દેખાવા ઘણા સુસ્કેત છે માણ હવે આપણે કંઈ આધાર રહ્યો નથી હથ્થર આપણા નશીબમાં કોણ જાણે શું કરવા બેઠો છે માણ આ દુઃખ સહન થતા નથી દુઃખ પર દુઃખ પડ્યા કરે છે મારા સસરા મારા ઉપર હેત ધણું રાખે છે પણ આ કુચ્છંદીઆની સોગતથી માહા- ના પતી બીલકુલ નફ્ટ થઈ ગયા છે. આ પ્રમાણે મણીએ તેની માને મરમમાંકહ્યું પરંતુ પોતાને મારી નાખવાનું વાત બીચારી મા- પાસે પણ બોલી નહીં ને પોતાના મનમાં દુભાવા લાગી આટલી વાત કરે છે એટલામાં રસીક બજારમાંથી નોકરીનું નકી કરી પોતાની

માથહેન પાસે આવ્યો માછ હાલમાં મેં સુમારતી દરમાસે રૂપિયા પંચાસી ઠરાવી છે હવે આપણે ખાવા વીગેરેનું દુખ નહીં પડે એ-
 દહુ કહી મણી તરફ જોઈ મણીને ઉદાસ જોઈ બોલ્યો કે બેઠન તું
 કેમઉદાસમાં દેખાય છે જોન તને શું થયું છે હું કેમ અફસો-
 સમાં દેખાય છે તને શું દુઃખ પડ્યું છે બાઈ કાંઈ નહિં હું સ-
 હેજ બેઠીછું મને કાંઈ દુખ નથી બાઈ તેં નોકરીનું નકી કર્યું છે એ
 બાઈ સરસ કર્યું છે વેપારીને ત્યાં રહ્યો છું તેથી તને નામાની પણ
 ધણી સમજણ પડશે અને મેટ્રીક સુધી સારો અભ્યાસ કર્યો છે તેથી
 હવેતને કાંઈ બાણતર વીશે વધારે આગળ ચલાવવું જરૂર જેવું નથી
 બાઈ બરાબર નોકરી કરી નીભાવજો આ પ્રમાણે વાતો કરતાં રતીના
 નવ વાગી જાય છે, એટલે ત્રણ જણા પોત પોતાની પથારીમાં સુઈ
 રહે છે આખી રાત બીચારી મણીને બીલકુલ ઊંઘ આવતી નથી
 આખી રાત પોતાના પતીનાને પતીનાજ વીચાર કર્યા કરે પોતાનો
 પતી જ્યારનો કુચાલે ચાલતા શી પ્રેયો હતો ત્યારની બીચારી રાત કે
 દહાડો એક વીખ સમાન લાગતો હતો આ રાત્રે બીચારી મણી જેમ
 તેમ પથારીમાંજ રહી.

પ્રાતઃસકાળે ઉઠી ત્રણે જણા દાતણ પાણી કરી નાહી ધોમ વ-
 ખત કાઢવાના કારણથી બીચારી મણી પોતાનું ભરત કામ ભરવા બેઠી
 એટલામાં સુંદરની સ્ત્રી તારા પોતાને પીયેરથી અધવી ખખર પુછવા
 લાગી નણુંદજ કેમ ખુશીમાં તો ખરાને હા બાબી ખુશીમાંકું
 આવો બાબી નણુંદજ કેમ તમે દીવંગીર જણાઓ છો તમારૂં મન
 આજ ધણુ ઉદાસ લાગેછે ના બાબી મને કાંઈ નથી મારૂં મન કાંઈ
 ઉદાસ નથી બાબી હું ખુશીમાં છું મને કાંઈ નથી નણુંદજ તમે
 ના કહો છો પણ મને આજ તમારૂં દીલવણુ ઉદાસ લાગે છે.
 બાબી મને તો કાંઈ નથી હતો ફક્ત ભાષના કાગળની રાહ જોઈ
 બેઠીછું ને ભાષનીજ ફીકરમાં હતી પણ દીવસ થયા ભાષનો કા-
 મળ નથી તેથીમને ધણો ઉચાટ થાય છે. મારે હવે કામળ આ-
 વવો જોઈએ તે સંમિળી તારા બોલી નણુંદજ ટપાલ વાળો સેહેલા-
 માં કાગળ વેહેવવા આવ્યો છે. લાવો જોઈએ એને પુછી જોઈ જો
 હોય તો એમ કહી કાગળ વાળાની પાસે આંવી કામળ વાળાને પુછે
 છે એટલે કાગળ વાળો માણેકખાષના નામનો કાગળ તેને આપેછે
 તે લઈ મણી પાસે આવેછે કાગળ ફાડી વાંચે છે તારા પોતાનો
 કામળ બાણ પર જઈ વાંચે છે તે જોઈ મણી પુછે છે બાબી શું

અમારાથી પણ જાનો વાંચશે કે ? મને પણ નહીં વંચાવો કે ? દ્યો
 નણુંદજી વામો મારે તમારાથી શું જાનું છે. એમ કહી મણીને તારા
 પોતાનો કાગળ વંચાવે છે અને માણેકગાદીનો કાગળ માણેકગાદીને
 અપે છે ને મણીને કહે છે જાની મારા ભાઈ અરુ લખે છે તમે
 ત્યાં જાઓ તો તેનો વેપાર નોકરીમાં બીજાકુલ જીવ રહે નહીં માટે
 મારૂં કહું માતી જવાની હડ મેલો દો. કાલે સવારે મારા ભાઈ
 આવશે એમ કહી પ્રકરણ. ૧૯ વાળો કાગળ અંધ કરે છે પછી તારા
 કહે છે નણુંદજી નણુંદજી હાલમાં તમારૂં કહેવું માથે ચઢાવું છું
 નણુંદજી મને તો સવળુ થુનુ સુનુ લાગે છે નણુંદજી કાગળમાં તો
 દીકાસો આપ્યા કરે છે ને બોલાવાને માટે ના પાડે છે તો કેમ થશે
 મારો જીવ હાથ રહેતો નથી. મારૂં મન તેમને જોયા વીના મજરા-
 ય છે શું કરે મને કાંઈ સુઝ પડતી નથી. શું કરે નણુંદજી ગમરાહિ
 છું તે સાંભળી મણી બોલી જાબી એ સવળી કલ્પના મુકી દો ને
 મારી પાસે બેસા ભરત કમ શીખો જુઓ આ કાર કેવી સરસ
 ભરી છે કારમાં આ પુલો કેવા સરસ દેખાય છે નણુંદજી આ કાર
 મને બહુ ગમી છે આ કાર ભરતા મને શીખવાડો. મને ભરતા શી-
 ખવું છે એટલું કહે છે એટલામાં તારાના દીબેર રસીક અગ્નરથી
 ઘેર જમવા સાર આવે છે એટલે તારા તેન કહેવા લાગી કાંઈ
 કહી થોડા દીવસથી મેં સરાફની નોકરી કરવી શરૂ કરી છે બાર
 માસે પંચાશી પગાર કર્યો છે કેમ હીક કર્યું ને ! હા એ બરાબર
 કર્યું છે. એ મને હીક લાગે છે; એટલું કહી પોતાની નણુંદ પાસે
 જઈ ભરત કામમાં ગુંથાઈ જાય છે એટલામાં માણેકગાદી બોલી.
 બેન ભાઈના કાગળમાં તો એમ લખે છે કે આફરીકા સહી સ-
 લામતથી પહે.ચ્યો છે હંસરાજ મોતી નામના શેષને ત્યાં ખાવું પીવું
 અને રૂપીઆ પચાસમાં નોકરી રહ્યા છે. વળી ખુશીના ખપર પણ
 લખે છે ભાઈએ તને તથા રસીકને ગણા હેતથી યાદ કર્યા છે બેન
 ભાઈએ આ પ્રમાણે લખ્યું છે. તેવું માણેકગાદીનું બેનણું સાંભળી
 મણી બોલો માણું જેં જાબીનો કાગળ વચી જોયો ભાઈ ખુશીમાં
 છે. આ પ્રમાણે વાતો કરી પોતાનો વખત ભરવામાં તથા ધરના
 કામમાં કાઢી તારાને ભરતકામ નવી નવી જાનનું અતાવે છે તારા
 ધણી હુશીઆર છે તેથી તેને દરેક કામ શીખનાં વધારે વાર થતી
 નથી અને દરેક કામ સત્વરથી અને ચલાકથી શીખી લે છે.

રસીકલાલે આ પ્રમાણે નોકરી સરાફને ત્યાં લગભગ એકવરસ કરી બાદ તેના મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે અટકું આટલું ભણ્યા છતાં આવી ટુંકી અને દેશી નોકરી કર્યા કરતાં લાખની માફક પરદેશ જવું એ વધારે સારું છે વળી કેહેવતમાં કહ્યું છે કે પરદેશ વેઠ્યા પીના પધસો મળે નહિ માટે માછની આગા લખ પરદેશ જાઉંતો ઠીક થાય એમ કહી એકદમ વિચાર કરનાની સાથે પોતાના કપડાં લતાં પેક કરી તથા જોઇતો સામાન લખ પરદેશ જવા રસીકલાલ તૈયાર થઈ ગયો બાદ મા પાસે આવી પરદેશ જવાની રજા માગવા ગયો અને ત્યાં જઈ પોતાની માતાને કહેવા લાગ્યે માતાજી મને આ નોકરી દુરસ્ત લાગતી નથી આવી જુજ! નોકરી મને ભણેલાને બીલકુલ દરવી શરમ ભરેલી છે માટે માજી હું તો પરદેશ ગયા વિના રહેનાર નથી તે ઉપરથી માણેકમાઈ મહારાવવા લાગી અને બોલી બેટા મારી પાસે ડાખ નથી તું પરદેશ જાય તો અહીં મને ડાણુ સાચવે મારે એકલી રહી અહીં શું કરવું મને અહીં જોઈતી વસ્તુ ડાણુ લાવી આપે મારું કામ અહીં ડાણુ કરે તે ઉપરથી રસીક બોલ્યો માજી આપ ખુશી થઈ મને રજા આપો એટલે હું ત્યાં જઈ ખુશી થઈ એટલું કહે છે એટલે બીચારી માણેકમાઈ ડરતી ડરતી કહેવા લાગી બેટા હું તો ના કહુ છું પછી તારી મરજી એટલું માણેકમાઈનું બોલવું થાય છે એટલે રસીક પોતાની માને પગે લાગી પોતાના ટંક પેક કરીને બીચારો તઈયાર કરી સામાન મજૂર પાસે ઉપડાવી ટ્રેન ઉપર ગયો અને ટ્રેનમાં બેસી એક મોટાં ગામની અંદર જવાનો વિચાર કરી ટ્રેન સ્ટાર થવાની સાથે એકદમ ટ્રેનમાં બેસી ગયો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

મેંનાનો સુંદરલાલ પાસે પ્રેમ આવ્યહ.

આફ્રોકામાં સુંદરલાલ દરરોજ પોતાના શેકને ત્યાં પચાશ રૂપી- અને આવા પીવાની ખાતર નોકરી કરે છે નોકરી કરતાં કરતાં સુંદરલાલને લગભગ છ માસ પીતી ગયા છે સુંદરલાલ આખા શહેરનો તેમજ વેહેપારનો ખુદા વાકેફગાર થઈ ગયો હતો કળા વેહેપારમાં ને કંઈ વસ્તુમાં શું શું મળે છે તે તેને બનાવર માલમ પડ્યું હતું તેથી શેક પાસે સુંદરલાલે રજા માગી પરંતુ શેકની આહવા સુંદરલાલ ઉ-

પર સારી હતી તેમજ શેઠના ધરના બૈરાં છોકરાની પણ આદરના શે-
ઠની માફક હતી ધરના સઘળાં માણસો સુંદરલાલને ધણા મનથી
તેમજ ધણા હેતથી બોલાવતાં હતા તેથી સુંદરલાલ મન હરેજ
પ્રકૃતિ રહેતું હતું પરંતુ બીજી નોકરીમાં તેને બીજા શેઠને ત્યાં સો
રૂપીઆ આપવાનો ઠરાવ નક્કી થઈ ગયો હતો તેથી બીયારો પચાસ
રૂપીઆની બીજી નોકરીમાં રહેવાનું ના પસંદ કરી શેઠ પાસે રજા માગી
પરંતુ શેઠ તેને છોડવા બીલકુલ ચાહતા નહોતા એટલે શેઠ તેને
રજા આપવા ના ખુશી જણાવી અને તેજ દીવસથી સુંદરલાલને
હંસરાજ શેઠ પચાસ રૂપીઆ આપવાનું કણુલ કયું અને સુંદર-
લાલને તે જગાએ કાયમ રાખ્યા પરંતુ સુંદરલાલ બીયારો બીજો
ઠેકાણે નકકી કરી આવ્યો હતો તેથી બીચારાને ત્યાંથી નોકરી છોડવા
પોતાનું વચન પાળવા સાફ ધણું મન થતું હતું પરંતુ શેઠના ધરમાં
તે ધણા હળી ગયો હતો અને શેઠને તેનાથી ધણું ભાવી ગયું હતું
તેથી સુંદરલાલને બીજો રહેવાની રજા બીલકુલ આપી નહિ તે
બીજી નોકરી કરતાં પચાસ રૂપીઆ વધારી એટલે દોઢસો કરી પોતાના
ત્યાંજ રાખ્યા સુંદરલાલને દરજ પાડી પરંતુ બીયારો થું કરે બીજા
આશામી સાથે બંધાયેલો હતો વળી આ શેઠના ધરમાં પુરો ભોમી-
ઓ થઈ ગયો હતો તેથી તેને તો બીયારાને એક સપડામણની માફક
થઈ ગયું હતું તેથી વિચાર કરી બીજા શેઠને ત્યાં નોકરી કરવાનું
સાફ ચોખ્ખું નાજ પાડી દીધું અને તે બીજા શેઠ પાસે માફ માગી
અસલ જગીઆએ કાયમ રહ્યો અને પોતાની નોકરી પર પાછો
તતપર થઈ નોકરી કરતી શરૂ કરી બાદ સુંદરલાલ શેઠની આબરૂથી
ઝવેરાતનો ધંધો કરવા શરૂ કર્યો વેપાર અને નોકરી પોતાના ખરા
અંતઃકરણથી કરતો હતો.

પ્રીય વાંચક ! સુંદરલાલના શેઠ હંસરાજ મોટીના જેવા આખા
આફ્રીકા શેઠરમાં કોઈ શેઠ નહોતા હંસરાજ શેઠ બોહોળા કુટુંબવાળો
તેમજ બાળખ્યાંવાળો હતો તેમની સ્ત્રીનું નામ મોહીનાંયા હતું તે-
અને ફક્ત ત્રણ દીકરીઓ હતી. તેમની એક સોળ વરસની હતી
બીજી આર વરસની હતી અને ત્રીજી આઠ વરસની હતી. મોટીનું નામ
મેના હતું વચલીનું નામ ગુલાબ હતું અને નાનાનું નામ ચંચળ હતું
શેઠને છોકરાનું સંતાન બીલકુલ નહોતું તેથી છોકરીઓ ઉપર છોકરા
માફક સારો પ્યાર રાખતા હતા સુંદરલાલ ગુમાસ્તો હતો પરંતુ
સુંદરલાલને શેઠ પોતાના છોકરાની માફક પાળતા હતા સુંદરલાલ પણ

જેમને આપ સમાન ગણુતો હતો સુંદરલાલને કાંઈ પણ નુકશાન થાય
 કે શેઠ તેને માટે મરી પીડતા હતા પરંતુ બીયારો સુદર આખર
 અને પૈસા મેળવવાની ખાતર એ તેવી અવધી નોકરી પણ કબુલ
 કરતો હતો. સુદરલાલ આ નોકરી એવી તો સરસ નીતે કરતો હતો
 કે કાંઈ કામમાં કાંઈ દીવસ જરા પણ ભુલ સરખી કરતો નહોતો
 કે કાંઈ વખત ભુલ થઈ જાય તો કાંઈ માણસ તેને બીલકુલ કપકા
 સરખા પણ આપતું નહોતું સુંદરલાલ તેમની ન્વાતનોજ હતો તેથી
 તેમના હાથની તેમને કાંઈ પણ ચીજ ખાવાને વાંધો આવતો
 નહોતો સુદરલાલ ઉપર મોહીનાં શેઠાણી તેમજ ત્રણે છોકરીઓની
 ઘણી સારી ચાહના હતી ત્રણે છોકરીઓ સુંદરલાલને કાંઈ વખત ન
 જુએ કે તેઓને જીવ અદ્ધર રહેતો હતો. એક દીવસ એવો બનાવ
 બન્યો કે સુંદરલાલ પોતાના વેહેપારના કામ સાથે મોડી રાત સુધી
 રોકાઈ રહ્યો હતો તેથી શેઠના ઘરના તમામ માણસો રાતના જમ-
 વાના વખત સુધી રાહ જોઈ જમ્યા વીના બેસી રહ્યા હતા હરરોજ
 સુંદરના જમ્યા શિવાય શેઠના ઘરના માણસ કાંઈ પણ જમતાં નહી
 તેથી શેઠના મનને તે દીવસે એમ આવ્યું કે સુંદરલાલ શેહેરના
 ભોમીયો નથી, તેથી આડે રસ્તે ચડી ગયો હશે. માટે તેને શોધવા
 સાર માણસો મોકલુ એમ ધારી પોતાના તમામ માણસોને આખા
 શેહેરમાં શોધવા સાર મોકલ્યા પરંતુ સુદર તો પોતાના વેપારના કામ
 સાથે બજારમાં સોદા કરવાની ધામધુમમાં ભરાઈ ગયો હતો. તેથી
 બીયારો ખાવું પીવું બીલકુલ તેવખતે ભુલી ગયો હતો. આ દીવસે
 સુંદરલાલે ઝવરાતના દાગીના ખરીદ કીધા હતા તેથી તેમાં તેને એક
 લાખ રૂપીઆની ખાદ પડી હતી તેથી બીયારો એક ગાયની માફક
 બની ગયો હતો અને આખરે દરીઆમાં પડી મરી જવાનો વીચાર
 કરી તૈયાર થઈ ગયો હતો તે વખતે રાત્રીના બાર વાગ્યાનો સમય
 હતો તે વખતે શેઠના શોધવા મોકલેલા નોકરો બજારમાં વેહેપારી-
 ઓનાં ટાળામાં તેને એકઠા થઈ ગયા નોકરોએ સુંદરલાલને તાકીદથી
 શેઠ પાસે લઈ જતા કહ્યું એટલે બીયારો સુંદરલાલ તો ફીકાફ્ય
 બની ગયો ને પોતાના મન સાથે એવો વીચાર કર્યો કે આ ખાદના
 રૂપીઆ શી રીતે આપીશ ! હાલ મારી પાસે એક લાખ આના સ-
 રખા પણ નથી હાથ હવે હું શું કરીશ આ લોટા મને ક્યાંથી
 મળી ગયા. જો તો મળ્યા હોત તો મારે આ સગળી પંચાત દુર
 થઈ જાત. હાથ હવે તો કાલે સવારે માદારે આ રૂપીઆ આપવા

પડશે. આ પ્રમાણે ખાદના ને ખાદના વીચારો કરી સુંદર મૂઠ બની ગયો એટલે આ માફકનો ચહેરો જોઈ નોકરો તેમને કહેવા લાગ્યા સુંદરલાલભાઈ આજ આપનો ચહેરો કેમ ઉદાશ લાગે છે તમે ઘેર જમવા અત્યાર સુધી કેમ આવ્યા નથી આપના વિના આખા ઘરનાં માણસો જમ્યા વીના બેસી રહ્યા છે માટે આપ જલદી પધારો હું આ ગાડીલાવ્યો છું માટે માફારી સાથે પધારો આ પ્રમાણે શબ્દો સાંભળી સુંદરલાલ પોતાના મન સાથે વીચાર કરી એકદમ ગાડીમાં બેઠો અને શેઠનાં ઘર તરફ રવાના થઈ ગયો. સુંદરલાલને આવેલો ધરના તમામ માણસે તેની સામે ખારણા સુધી લેવા આવ્યા અને સુંદર લાલને જોઈ ચક્રીત બની ગયા. વળી સુંદરલાલનો ચહેરો જોઈ ધરના તમામ માણસો સોચમાં પડી ગયા કારણ સવારના ચહેરામાં અને હાલનાં ચહેરામાં ઘણો તફાવત હતો તેથી તેને સંઘળાં પુછવા લાગ્યા કે સુંદરલાલ આજ તમારા ચહેરામાં આટલો બધો કેમ ફેર ફાર થઈ ગયો છે આજ તમને કાંઈ તુકશાન થઈ ગયું હોય એમ લાગે છે કે કાંતો કાઢની સાથે તકરાર થઈ હોય. પરંતુ કાઢની સાથે તકરાર કરે એવોતો છેજ નહીં માટે તકરાર તો નહોતજ હોય એમ ધારી સુંદરલાલને પુછવા લાગ્યાં સુંદરલાલ તમોને આજ શું થયું છે અત્યાર સુધી જમવા કેમ નહોતા આવ્યા તમારી રાહ જોઈ ધરના તમામ માણસો જમ્યા વીના તેમના તેમ બેસી રહ્યા છે. માટે જમવા ચાલોઆ પ્રમાણે ધરનાં તમામ માણસોનાં વાકયો સાંભળી સુંદરલાલ બોલ્યો. હું શેઠે જ વેહેપારના કામ સારૂ રોકાઈ રહ્યો હતો હું અત્યારે ખાર વાગ્યા પછી નહીં જમું મને બીલકુલ ભુખ લાગી નથી પરંતુ તમો સંઘળાં ભુખ્યાં છો માટે જમી લ્યો આ પ્રમાણે સુંદરલાલને જમવા માટે તેઓએ ઘણી રગઝગ કરી છતાં સુંદરલાલ જમવા બીલકુલ બેઠો નહીં અને છેવટે ચાકીને ધરના મેતાશિવાય તમામ માણસો પોતપોતાની થાળી લઈ જમવા બેઠા અને મેતા અને સુંદીર જમના તેમ પોતાના ઓરડામાં સુઈ રહ્યો.

બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળનો સમય થવા આવ્યો છે. પરાકીઆના પાંચ સાડાપાંચ વાગ્યા છે સુર્યના કીરણો ફૂટવાની તૈયારીમાં છે સેહેજ ઠંડી વેહેવા લાગી છે મધ્યાહ્નો ધોંધવાટ કરી રહ્યા છે મળુ-રીઆઓ પોત પોતાના કામે ચાલી નીકળ્યા છે એટલામાં આખી રાત જાગેલો સુંદર પધારીમાંથી હઠી બેઠો થયો રૂખીઆ શી રીતે આપવા તે તેના મનમાં આખી રાત વીચાર આવ્યો હતો બીચારો

વીચારમાંને વીચારમાં સોસવાઇ જઇથી થઇ ગયો હતો આ વાત
 શેઠને કરવી કે નહીં તે તેના મનને એક મોટો ભારે વીચાર થઇ
 પડ્યો હતો એટલામાં સવારનું પગેઢીયું બરાબર ખીલી નીકળ્યું વળી
 આ વાત શેઠ જાણેતો હશે તેવી તેને પાછી દેસત હતી વળી
 છ કલાકમાં બજારમાં જઇ ખાદના રૂપીઆ આપવાના છે તેથી બીચારો
 ભયનો માર્યો પથારીમાં આઠ વાગ્યા સુધી પણ ઉઠી બહાર આવ્યો
 નહોતો આ ખાદ પડવાથી બીચારા સુંદરની આખાદ અને પૈસા
 મેળવવાની વાતતો જોકે બાળુપર રહી ગઇ હતી પરંતુ બીચારાને તેના
 બદલે ઉલટી ખાદ આપવાની વખત આવી હતી તેથી બીચારાને એ
 કદમ અફસોસ થવા લાગ્યો પરંતુ તે દીવસે પોતે પુરી હિંમત રાખી
 બજારમાં ગયો લેણદારોએ સુંદરને દેખી ખાદના રૂપીઆની ઉધરાણી
 કરી તેથી સુંદરે તેઓ પાસેથી ચાર દીવસની મેહંતલ પદંસા આપવા
 સાર માગી લીધી સુંદરને આફ્રિકામાં ઝગઝગ અત્યાર સુધીમાં એક
 વરસ થયું હતું પરંતુ બજારમાં તેનો આબરુ એવીતો સરસ બંધાઇ હતી
 સુંદરને દશલાખ રૂપીઆ સુધીનો માલ ધીરી શક્તા હતા તેથી
 લેણદારોએ તેને ચાર દીવસની મુદત ધણી ખુશીથી આપી હતી
 ખાદ વેહેપારીઓ તેની સાથે વેપાર આટલું દેવું છતાં પણ ધણી
 ખુશીથી કરતા હતા આ દીવસે પણ સુંદરલાલે એક હીરો ખરીદ
 કર્યો હતો તેમાં પાછી તેને એક લાખ રૂપીઆનો ખાદ આવી હતી
 આ ખાદ પડવાથી બીચારા સુંદરને પુરો મરણ વખત આવી પો-
 હોવ્યો હતો પરંતુ સુંદરલાલ પણ એક વેહેપારીનો દીકરો હતો
 તેથી વેહેપાર કરવામાં પાછી પાનો કાઢતો નહોતો ખાદ ગયા છતાં
 પણ પોતાનો વેહેપાર જારી રાખતો એ વખતના સોદામાં મહી સુંદર-
 લાલને બેલાખ રૂપીઆ ખાદ આવી તેથી બીચારો થોડો થોડો વેહેપાર
 કરતો હતો પરંતુ વેહેપાર કર્યા વીના બીલકુલ રહેતો ન હતો આફ્રિકા
 આવી ઉલટો સુંદરલાલ ભારે દેવાદાર થઇ ગયો ને પેહેલાં કરતાં
 શરીરમાં પણ ઘણો નબળો પડી ગયો હતો તેથી તે એકદમ માદો
 પડી ગયો હતો પથારીમાંથી ઉઠવાની પણ શક્તિ રહી નહોતી મંદવાડ
 છતાં પણ દેવાના રૂપીઆ આપવાની તેના મનને હંદમ ચિન્તા રહેતી
 હતી. લોકો સુંદરલાલ પાસે મંદવાડ વખતે પણ ઉધરાણી કરવા આ-
 વતા હતા પરંતુ શેઠે સુંદરના આ રૂપીઆ વીશેનિ બિલકુલ વાત
 જાણતા નહોતા પરંતુ એક દીવસ સુંદરના બે લેણદારમાંનો એક
 લેણદાર સુંદરલાલને બજાર ન આવતો જોઇ ઉધરાણી આપ્યો હતો

પરંતુ સુદરલાલ ભરરોમની અંદર પડેલો હતો તેથી તેનાથી બીલ-
કુલ જવાબ દઈ સકાશ તેવું નહોતું પરંતુ તે વેહેપારીને હાથની
સમસામાં સમજાવ્યું કે મને મટશે એટલે તમારા રૂપિયા બાજુ
સાથે આપી જઈશ— આ પ્રમાણે સમજા કરવાથી શેઠની મોટી ડોકરો
હરદમ સુંદરી પાસેજ બેસી રહેતી હતી તે ડોકરી જાણી ગઈ હતી
તેવી પોતાના બાપને એ બીના કહી આવી તે ઉપરથી હંસરાજ શેઠ
બાહારના હોલમાંથી સુંદર સુતો હતો તે હોલમાં આવ્યા ને પુછવા
લાગ્યા સુંદરલાલ આલોડા તમારી પાસે શું માગેછો આ પ્રમાણે
ડાસાનો સવાલ સાંભળી બીચારો ભર મંદવાંડમાં બોલી શકે તેવો
નહોતો પણ બે આંગળી કરી ડાસાને દેખાડી કહ્યું બે લાખ રૂ-
પિયાનું મારે દેવુંછે એમ શમશા બતાવી પોતાની આંખમાંથી એ-
ધારે આંશું નીકળવાં લાગ્યા તે જોઈ શેઠે તેને પાસા તરફ વળી
હીંમત આપી પરંતુ સુંદરની આંખમાંથી નીકળતાં આંસુ બંધ થતાં
નહોતાં પછી ડાસાએ સુંદરને ધીમે આરતે પુજ્યું બાપ સુંદર તને શું
દુઃખ છે મને કહે તું કેમ જનથી મુંઝાઈ નહીં હું તને મારા છોક-
રાની માફક ગણું છું માટે બેગ બેટા બોલ તને શું દુઃખ છે તારા
લેણદારને હાલ બોલાવી તારા સવળા વાના રૂપિયા આપો દઉં છું
સુંદરલાલ તું શું આ માટેજ ગભરાય છે બેટા તાહરે કામ કામમાં
મુંઝાવવું નહીં કાંઈ કામ હોયતો તારે મને તુરત કહેવું જોઈએ મેં
કેમ જીજ તારાથી વધારે ગણું નથી બેગ તને એક માહારા પુત્ર
સમાન માનવું સુંદરલાલ તારા લેણદારો ને મેં બજારમાં બોલાવવા
મોકલ્યા છે તેમને રૂપિયા હું આપી દઉં છું પણ બાપ સુંદરલાલ આ
ડકતર સાહેબ આવ્યા છે તેમને તારી નાડ દેખાડ તે તને શું રોગ છે
તે જોઈ દવા આપે એટલે તને તુરત આરામ થઈ જાય સુંદરલાલ આ
તાહારે ગર છે તું તાહારા મનમાં એમજ સમજજો તું તારા ધરમાં
આ ધરમાં જરા પણ જુદાઈ રાખીશ નહીં બેટા ડકતર સાહેબને
તારી નાડી દેખાડ એટલું કહે છે એટલે સુંદર પોતાનો હાથ ડકતરના
હાથમાં આપે છે ડકતર નાડી જુએ છે એટલામાં બજારમાંથી બો-
લાવેલ વેહેપારીઓ આવે છે તેમને હંસરાજ શેઠ માળ ઉપર લઈ
જઈ રૂપિયા ગણી આપેછે વેપારી રૂપિયા લઈ વીદાય થાય છે
ડકતર જોઈ સુંદરલાલને એક માસે સાડ થશે એમ કહી દવા
આપવાનું કહી ડકતર સાહેબ શેઠના નોકરને પોતાના દવાખાને લઈ
જાય છે બાદ નોકર સાથે દવા મોકલાવે છે ડાકતરને સુંદરલાલને જોવા

સાર દરેકને જે વખત આવવા શેડે દરમાલ્યું હતું દાકતર તે પ્રમા-
 જે દરેકને આવ્યા કરતા હતા દાકતરે આ પ્રમાણે એક માસના
 માટે લગભગ ૭ માસ કાઢી નાખ્યા હતા ૭ માસ પછી સુદરલાલ
 ઓરડામાંથી પગથીઆ સુધી આવી શકે તેવો થયો હતો છતાં સુંદર
 લાલની દવા જારી રાખી હતી આ પ્રમાણે સુદરલાલ લગભગ ખાર
 માસ પછી બે નર સુધી આવી શકે તેવો થયો હતો બાદ શેડે તેની
 રાકતી વચાવવાની દવા આપી રાખી હતી આ પ્રમાણે સુદરલાલને
 છેક સરે થતાં સુધી દોઢ વરસ લાગ્યું હતું બાદ અતલ સ્થાતીમાં
 અવા ગયો હતો આ મંદવાડમાં હંસરાજ શેડને આંસરે દાકતરની
 શ્રી વીગરે ખર્ચ મળી લગભગ રૂપીઆ પચાસ. હજાર થયો હતો.
 હંસરાજ શેડે ઘણા ચલાતા હતા પણ સુદરલાલ તેને ઘણું પ્યારો
 લાગતો હતો તેથી તેને માટે તે લાખો રૂપીઆ ખર્ચી નાખ્યા કશુંલ
 કરતો હતો પણ સુંદરલાલને કહ્યો તે તો તેના પ્રણપર વાત આવી
 જતી હતી મેના આ પ્રમાણે સુંદરલાલનો મંદવાડ બંધ બંધાવી જ્યાં
 સુધી સુંદરલાલનો મંદવાડ રહ્યો ત્યાં સુધી તેને તેના મનમાં ઘણી
 ચીંતા થતી હતી. અને તેની પાસે હરદમ બેસી રહેતી હતી આખા
 ઘરના તમામ મણુશો કરતાં મેનાને સુંદરલાલ માટે ઘણું દુઃખ
 લાગતું હતું મેના સુંદરલાલને એક પણ ન જુએ કે ધાલતી બની
 જતી હતી. મેના તેને દરેકને પ્રેમલાડ કરી બેલાવતી હતી અને
 સુંદરલાલ તેને પોતાના શેડને છોકરી જાગી. બેઠેન કહી
 બોલાવતો હતો, સુંદરલાલે પોતાના દેવાદારને બે લાખ રૂપીઆ હંસ
 રાજ શેડ પાસેથી અપાવ્યા હતા ને વળી પોતે મદો હતો તેના
 ખર્ચનાં પણ શેડ પાસેથી પચાસ હજાર રૂપીઆ લીધા હતા. છતાં
 પણ હંસરાજ શેડનો તેમના ઉપર બાવ તેવોને તેવો કાયમ હતો
 સાબો થ. પછી સુંદર પોતાના મનમાં વીચાર કરવા લાગ્યો હંસરાજ
 શેડના દેવા અઢી લાખ રૂપીઆ થઈ ગયા છે વળી બરાજ પણ તેમનું
 યદે છે તે દેવા રૂપીઆ મારાથી શી રીતે પુરા પાડી શકશે. પ્રમુ
 મારી આશા તો છેક નીશફળ ગઈ તો ગઈ પણ ઉદ્વેગે તે તો મને
 ભારે દેવાદાર બનાવી નાખ્યો વળી ગુરજનું આપેનું માદળીયું પણ
 ઓછ બેઠા હાયા આ વખતે માદળીયું મારી પાસે હેત તો મારે
 આ દશા બોગવવા વખત બીજાકુજ આંતરી મુશકેલ હતી વળી મારી
 પાસે માદળીયું હેત તો ગુરજને પણ માદળીયું મારીપાસે હયાત

હોત ત્યાં સુધી કાલ મુજબ દર મહિને મળવા આવવું પડત પરંતુ
 તે સમયે મારે બધું મધુ પ્રભુ તે તો મારા ઉપર સુખના વદને
 દિલદુ દુઃખ નાખવા મડ્યુ પણ હાય આ વખતે મારી સાહાય કાણ
 કંત પણ હાય હંફરાજ રહે મને જીવતદાન આપ્યુ છે ધન્ય મને
 તે મનો વખત જીલાવવા ન આપે પણ હાય રૂરુજી કંવુ સત્ય છે
 મુરુજીએ । હું હવું કે બધા બધા જાહેર ત્યાં માન પામીશ પણ
 ખરે તે પ્રમાણે થયુ છે અત્યાર સુધીમાં તો કોઈ જગોએ અપ-
 માન થયુ નથી પરંતુ માનમાં બધારો થાય છે પરંતુ મુરુજી શુ કરે
 મેં અકરમએ તેમના કરેવા મુજબનું માદલીયું ખાઈ નાખ્યુ
 તેમાં હું કોનો વાંક કાદું વાંક માત્ર માદારોએ છે કદાચ આ બનેલી
 વાત ઘેર લાદને લખું તો તે ખીચારા જુરી મરે, જો સ્મિને
 લખું તો તે અહીં આવ્યા વીના રહેજ નહી લાઇ ખેદન અનં
 માતા પણ બંધારાં દુઃખમાં જ દીવસો ગાળતાહશે તેઓનું શું થયું
 હશે । હવે હજારો ગઠિ છેટે આવી પડ્યોયું વાહલા લાઇ ખેદન
 માતા ક્યારે મળશે એમ કહી દુખીઆરો સુંદર એકદમ ગડી પડ્યો
 ને ઉપરથી હંસનજ રહે તેને પ્રજવા લાગ્યા લાઇ સુંદર લલતું કેમ
 પડ્યો રૂએ છે । બળા પાછું તને શુ દુઃખ આવી પડ્યું । ખેટા તું
 હર વખતે શોકમાં શોકનાં રહી કેમ ગભરાય છે । આ ઠેકાણે શે-
 ઠના રખો સાંભળી સુંદર ખોલ્યા- પી તજી મને કાંઈ દુઃખ નથી
 હાલમાં મને મારાં દુઃખી મા તથા લાઇ ખેદન સાંભળી આવ્યા છે
 તે ખીચારાઓનાં શું વલે હશે । કરતાં સું હશે । તેઓને નિરવાહ
 મારા ઉપર ચાલે છે મેં ઘેરથી નિકળ્યા પછી અંદર પુર નગરથી ફક્ત
 ત્રણશો રૂપિયા મોકલાવ્યા છે, આ વખતે મને ઘર તરફનો પુરો
 સંતાપ આવી પડ્યો છે. શેજી મારા દુખોમાં કોઈ જાતની ખામી
 રહી નથી દુનિઆપર આ રીતે કોઈ ઉપર દુઃખ નહિ. પડ્યાં હોય પણ
 ફક્ત મને અભાગીઆને જ પડ્યાં છે. શેજી આવાત જો હું મારા
 ઘર આગળ જણાવું તો તેઓ બિચારાને ઝેર ખાઇ મરવું પડે શેજી
 હું તો આપની નોકરી કરી આપનું દેણું રૂરુ કરી આપીશ મારી દેહ
 અહીં ગાળાજી. તોપણ આપનું દેણું પુર કર્યા વીના રહીશ નહી પ-
 રંતુ શેજી વાહલા માતાજી તથા વાહલા લાઇ ખેદન અહિં
 મને । આ બધો સાંભળી શેઠ ખોલ્યા ખેટા તું શું કામ ગભરાય છે
 મેં રૂપિયા આપ્યા છે તેથી તું ગભરાય નહિ સુંદરલાલ તારે તારા

માતાજી ઉપર રૂપીઆ મોકલવા હોયતો મોકલ તું અહીંજ રહેજે તારી માનને તારે જે વખતે રૂપીઆ મોકલવા હોય તેવખતે મારી આગળ કરેજે હું આપીશ. મલરાઇશ નહી તાહારે તારે ઘેર જવું હોય તો પણ ખુશીથી જઇ પાછો આવજે સુદર મુંઝાશ નહી આ તાહાઝ ધર છે એમ સમજજે તું માહારા દીકરા બરોબરજી એકા તું તારા મનમાં જના પણ સેચ લાવશ નહી હસગજ સેકના આખા ધરમાં સુંદલાલને એક પળાણુ ના જુઝ કે તંતજ પોતાના મનમાં ગભરાવવા લાગતાં હતાં સુંદરના ચેહેરા ઉજોળા અમણા હતા તે- સજ તેને ગમે તેવાં હુગાં રેહેરાવતાં તોણુ તેને સાંગ શેલી ઉઠતા હતા સુંદરને નંધ રેહની મોટી છોકરી મેના સુંદર ઉપર શીદ થઇ ગઇ હતી. પરંતુ શેઠ સુંદરને છોકરા બનેબર માનતા હતા તોપણુ છોકરી તે વાત કાંગણે રુકા દઇ સુંદર સાથે પ્યાર વાંધવાનો પ્રયત્ન કંતી હતી પરંતુ સુંદરના મનને તો બીચારાને તે બાબતનુ કંઇજ નહોતુ સુંદરતો તેને હરોબ એહેન કહીજ બોલાવતો હતો તેમ બીજી છોકરીએને પણ તેજ માફક એહેન કહી બોલાવતો હતો અને શેઠની સ્ત્રીને મા કહી બોલાવતો હતો ને શેઠને પીતાજી કહી બોલાવતો હતો બાહારના ચળણ્યા માણસોને સુંદરને તેગનો છોકાજ સમજતા હતા પરંતુ શેઠની મોટી છોકરી મેના સુંદરલાલની ચાલ જટા ચેહેરા રોકે હુંશંકરી નંધ સુંદલાલ ઉપર ફેદ થઇ ગઇ હતી હર વખતે સુંદલાલ બીચારે એકાન્તમાં વાંચના કે લખવા બેઠો હોય કે તેની પસે જઇ બેસતી અને તેના મોં આગળ ચટકા કંતી પરંતુ સુંદર જનાણુ ધ્યાનપર લેતો નહોતો. આ રીતે મેના સુંદરલાલને લગલગ સુંદરના મંદવાડ પેલેલાં એક મસ અગાઉ અગાઉ આ પ્રમાણે કરતી હતી સુંદરલાલ મંદવાડમાં હતો છતાં પણ તેની પારંથ તે બલકુલ હેઠતી નહોતી. તેને ધરમાં માણેના જમવા બોલાવતાં તોપણુ તે હેઠતી નહોતી. ને આખો દીવસ તેનીને તેનીજ પાસે બેસી રહેતી. બીચારા સુંદરને મંદવાડમાં પોતાના સરી સર— ખાનુ પણ બીલકુલ જાન નહોતુ. સુંદરનું શરીર મંદવાડમાં ટાટ સરખું બન ગયું હતું છતાં આ છોકરી તેનાપર જોવાને તેવો આખાદ પ્યાર રાખતી હતી. બીચારે સુંદલાલ મંદવાડમાંથી હઠ્યો ને સાંગે થયો કે સુંદરને આખો દીવસ ઘેર રાખતી હતી સુંદર કોઇ કોઇ વખત બાહાર જવાનું કહેતો તો તેને સુંદર જવા સાફ ના પા-

ડતી. મંદવાડમાંથી ઉઠ્યા પછી સુંદર બોળા બાવે બિચારો એક માસ આખો ઘેર બેસી રહ્યો.

એક દિવસ એવો બનાવ બન્યો કે સુંદર રાત્રે પોતાની પથારીમાં લસલસ નીદ્રામાં હતો તે વખતે રાત્રીના બાર વાગ્યાનો સમય હતો. તે વખતે મેના પણ પોતાની પથારીમાં હતી ત્યાંથી એકદમ ઉઠી સુંદરના પગ આગળ આરતે આરતે જઈ તેના પગ આગળ ધીમે ધીમે મેના છેક પડખા સુધી જઈ પહોંચી. એટલામાં સુંદર જિ-ધમાંથી પાસું મરડી ડાબી બાજુ ફરવા ગયો. એટલે મેના નેને અ-થડાઈ જેથી બીચારો પોતાના મનમાં ગલરાયો. ને પથારીમાંથી ઉઠી દીવો કરી વોલસીટ ખોલ્યો મેના બેહેન મેના બેહેન મેના બેહેન મેના બેન અહીં કેમ આવ્યા છો ? આ શું કરો છો ? તમે કેમ માહારા ઝોરડામાં આટલી રાત્રે આવી ચઢ્યા ? કેમ માહારા કંઈ કામ હતું ? શું કંઈ બહાર મોકલવો છે ! શા કામે આવ્યા છો સું તમારા પિતાજી બોલાવે છે ! અ ધી રાત્રે શું કામ પર્યું છે ! મેના બોલેને કેમ જવાબ નથી દેતાં ? બોલેને કેમ બેલતાં નથી આ પરમાણુ સુંદરલાલના વાક્યો સંભળી મેના બોલી નાના સુંદરલાલ હતો મેહેજ આંવી છું મને તો માહારા ખાનગી કામ છે કહો શું કામ છે ? જે હોય તે કરવાને તૈયાર છું માટે બોલો મેના શું કામ છે. તે કામ તમારાથી યશ ? તમે કરશો ? તમારી લીંમત આવશે ? કામતો તમારાથીજ થઈ રહે તેવું છે; મ.ટે કરશો ? હા કહો શું છે-લાવો તારે વચન આપો કે કામ કરીશુ હા હવે વચન અ પું છું કે માહારાથી બનશે તો તે કામ હું કરીશ. ના તેમ નહિ મને એમ વચન આપો કે તું જે બતાવીશ તેમ કરીશ. પરંતુ મેના મ.રા.ની ના થઈ શકે તેવું હોયતો તો પણ વચનની ખાતર કરવુંજ પડે માટે જો કરવું હોય તોજ વચન આપજો. નહિતો સાફ નાજ કહી દેજો (સુંદર વેચાર કરીને કહેક) ના ના ના છે માહારાથી નહીંજ મને ત્યાર જવ દા તારે સુંદરલાલ માહારે કંઈ તમોને આપવું છે તે તમે જાગવી રાખજો! હા ઘણી ખુશીથી કેમ નહિં જો ને પાછા ફરી જાણ વચન આપ-વામાં જેમ ફરી ગયા તેમ આમાં પણ જો જો ફરી ફરી જત જો જો એ ચીજ તમારે તમારી હયાતી સુધી જાળવી રાખવી પડશે. અને જ્યારે માગુ ત્યારે મને સોંપવી પડશે. હા ઘણી ખુશીથી કેમ નહિં તમારી ચીજ છે ને તમે મુઠી જાઓ છો તો તમો માગવો ત્યારે કેમ નહિં આવું. ત્યારે સુંદરલાલ એ ચીજ સાચવવાની તમારી પુરી.

હીમત છે ? (બોળો સુંદર ખીચારો વિચાર કરે છે) (શું ચીજ હશે ? શું આપશે ? કેવી હશે ? લાવ જોઈએતો ખરા ?) કહી કહે છે. હા લાવો જળવીશ મહારી પુરી હીમત છે. જો જો હો પાછા ફરી જતા જળવવી મુરકેલ પડશે (વળી પાછો વિચાર કરે છે) લાવોને શું છે જાવ જાવ તમે તો હાથવા પશુ દેતા નથી વળી એવી તે કેવી ચીજ છે કે આટલી બધી. પડપુછ ક્યાં કરો છો. અરે એ ચીજતો ધણી અમુલ્ય છે. ને નથી તો જરૂર નથી. માટે બોલો શું કહો છો ? લાવો હું તો કહું છું કે. જળવીશ. માહારે તમારી ચીજ જળવવી એ મહારી ફાંજ છે કારણ હું તમારે ત્યાં નોકર છું એટલે માહારે જળવવાનું જોઈએ. વાર તમારે તમારી પાસે કાંઈ બીજું જગ્યા મુકવાની નથી તે માહારી પાસે મુકવા આવ્યા છો ? બીજું જગ્યાએ મુકું તો શોભે તેમ નથી વળી કાંઈ લઈ જાય તેના કરતાં તમારા જેવા સદ્ગુણ આશામીને સોંપવામાં શું વાધો છે. બહુ સાફ ત્યારે તમારી મરજી મને સોંપવાના છે. તો લાવો. લેવા હોય તો પુરતો વિચાર કરજો. પાછલથી ના નહી રહેવાય. ના કહેશો તો પાછી મહારે તમારે તકરાર થશે. તમે એ ચીજ મને કેમ સોંપો છો ? હું તમારા આપનો લગભગ પોણા ત્રણ લાખનો દેવાદાર છું છતાં તમે મને આ ચીજ સોંપવા, ધરો છો તે તમને મારા ઉપર ભરસો આવે છે ? હા મને તમારા ઉપર પુણુ ભરસો આવે છે મને તમારી જરા પણ અણપત્તન નથી. તે વાત ખરી પણ કદાચ એવી ચીજ હાલ મારી પાસે ન હોય ને કદાચ વપરાઈ જાય તો તમે પોતે વાપરશોને વપરાઈ જશે તો મને હરજત નથી પણ વાપરતાં વધે તો મને પાછી સુંપવી પડશે હા હા લાવો જળવી પાછી આપીશ ધણી પ્રુ-શાંથી લાવો ? ત્યારે લાવો વચન, હું શું બોલ્યા. પાછું વચન વચનને માટે તો મેં તમને પેહેલેથી જ સાફ ના પાડી છે ત્યારે લખી આપો કે તમારી આપેલી આપણુ માહારે તમને જ્યારે માગો ત્યારે પાછી સોંપવી વળી આપેલી આપણુમાંથી મારી પાસે ન હોયને વાપરું ને વાપરતાં જે રહે તે તમને આપવી ને કદાચ બધી વપરાઈ જાય તો દેવા દેવા નહી પરંતુ હોયતો આ લખાણ મુજબ ન્યાયની રીતે એને પાછી આપવી એ પ્રમણે દસ્તાવેજ કરી આપો ? હા દસ્તાવેજ કરી આપું પણ તમે આપ્યા પછી હું વાપરી નાંખુ ને તમે વાપરી નાંખા ને બોલું કહા ફરીયાદ કરવાની દેહેશત રહેતી હો.

યતો માહારે તે ખતનો ખુલાસો કરી તમેને સામે દસ્તાવેજ કરી
 આપવો (સુંદર પોતાના મનમાં શું છે લાવને લખ લખએ આટલો
 બધો ખુલાસો કરી આપે છે દસ્તાવેજે સામા સામી થાય છે છતાં
 આપણે ના રાખીએ અને એમના બાપ જાણે કે માહારી દીકરી આ-
 ટલી થાપણુ આપવા આવી છતાં પણ સુંદરલાલે સંઘરી નહીં તેમ કહે
 માટે લાવ લખાણુ કરતાં વચનમાંજ લખ લઈ એમાં શું હરકત છે)
 આ પ્રમાણે વીચાર કરી બંને જણાઓએ સામા સામી કોલ કરાર
 નહી કર્યા અને સામા સામી વચન આપી રહ્યાં વચન આપ્યા પછી
 મેના બોલી. માહારી થાપણુ કાંઈ મોહોટી નથી ફક્ત જુગ ના-
 હાની છે તે તમેજ જાણવી શકશે તેવી હવે મને માત્ર મનમાં
 પુરી ખાત્રી થઈ ગઈ જો જો પાછા ભુલતા નહી, પાછા ફરતા નહી,
 વારૂ વારૂ જવો જરૂર પાળીશ ત્યારે લ્યો થાપણુમાં આ માહારી
 દેહ આપને સોંપુ છું આ શબ્દો સાંભળી સુંદર ગભરાઈ બોલ્યો.
 અરરરરર આ શું બોલ્યાં આ તમારા મોંઘામાંથી શબ્દ કેમ નીક-
 લ્યો તમે આ શું બોલો છો આ તમને બોલવું શું પડીત છે ? ધરીન
 હોય કે ન હોય પરંતુ ચોકમી કરીને થાપણુ રાખી છે માટે તમારે
 સંઘરીજ પડશે તેમાં તમારી કાંઈ વાત નહિ ચાલે માટે (છાતી
 ઉપર હાથ મુકી) આ મારી આપેલી થાપણુ ફરીકારી (પગે પડે છે)
 આ દારીને સાહાય કરો તે સાંભળી સુંદર બોલ્યો મેના બેઠેન તમે
 મને આવા આવા મરમ ભરેલા શબ્દો કહી લખ્યાની નાખ્યો અને
 એકદમ બોળવી લીધો. પરંતુ તે થાપણે મારાથી કોઈ કાંઈ રખાશે
 નહિ વળી ભુલ્યા મેં તમેને વચન આપતો વખતેજ કાંઈ હતું
 કે માહારી આપેલી થાપણુ કાંઈ પણ હરકત કે આનાકાની કર્યા શી-
 વાય વચન આપ્યા પછી તુરતા તુરત સંઘરી પડશે. પણ બેઠેન
 તમે મને આ ખુલ્લે ખુલ્લું કહ્યું હતું કે આ થાપણુ છે વાહલા
 આવા અઘટીત શબ્દો કેમ બોલો. છો વચન આપ્યું એટલે હવે તો
 આપણો ધણીધણીઆણિનો સંબંધ બંધાયો માટે વાહલા બધી
 વાતો પડતી મુઠી. વચન પાળો વચનથી ખોટા અને દુનીયામાં
 જુદા પડવું હોય તો તમે જાણો. (સુંદર વિચાર કરે છે શું કરવું ?
 કાંઈ સુજ પડતી નથી કયે રસ્તે જઈ ? જો તેને આપ મારો શેઠ
 આ પ્રમાણે બીના જાણશે તો તેની શકતા મને અણી ધાણીએ ધણી
 પીલાવી નાખવાની છે જો તે જાણે તો તેમ કર્યા વિના રહેજ નહિ.

વળી મેં અહીં વચન આપ્યું છે તે પણ ખરી રીતે પાળ્યા વિના ચાલેજ નહિ હાય આતો ફલદી સુડી વચ્ચે સોપારી આવી શું કંઈ કર્મ લીધુંને શું જવા દઉં (એમ વિચાર કરી મોલ્યો, મેનાએ વચન એ ખરૂં મારાથી કાંઈ ના કહેવાય તેમ નથી પરંતુ મેના માહારા ગરીબ ઉપર નીચા રાખી માફ કરે તો બહુ આર માહારી મોટી ભુલ થઈ ગઈ છે. મેના હું તમારો નોકર છું મેં તમારું અંન ખાધું છે તમારું નીમક ખાધું છે માટે મેના મારાથી તે હરામ થનાર નથી. માટે માહારા કરતાં તમને દુનીયામાં લખખો મળસે માટે મારા જેવા દેવાદારને વરવા કરતાં કાંઈ પૈસાદારને વરશે તો તમારી તથા તમારા આપની આખરું રહેશે માટે માહારા કંઈ મારી મેના ખેલેન મને માફ કરે હું તમારો દાસ છું નોકર છું જમ મને માફ કરે. પ્રાણનાથ આમાં શું માફ કરવાનું છે, તમે તમારી ખુશીથી વચન આપી ચુક્યા છો. મેં કાંઈ તમારી પાસેથી જોરબુદ્ધમથી લીધું નથી કે કાંઈ છેતરીને લીધું નથી. તમે બરોબર ચોકસાઈ કરીનેજ આપ્યું છે માટે પ્રાણનાથ શું કામ ના કહે છે આમાં કાંઈ ના કહે ચાલનાર નથી વળી અખતાઈથી કહુ છું કે ના કહેશે તો પણ હું તમેને એક પણ પણુ છુંટા મૂકનાર નથી આજથી તમે મારા દેવાના હારજો. માહારી કા-ટના માહરીઆ છે મારા શીરના મુગટ છે. આપ ગમેતો ગરીબ હો યા તવંગર હો પરંતુ હું કાંઈ ગરીબ તવંગરને વરી નથી હુંતો ફક્ત તમારી દુશીયારીનેજ વળી છું માટે પ્રાણનાથ મારું કંઈ મારી આ અજાણને આપના ચરણની દાસી જન્માસની બનાવે એજ મારી છેવટની અરજ છે પ્રાણનાથ આપના શીવાય દુનીયામાં સઘળા પુરો માંગ લાઇ આપ સમાન છે અને આપ માહારા ભરથાર છે આ પ્રમાણે સુંદરલાલે મેનાના વાંક્યો સાંભળ્યા એટલે સુંદરલાલ પોતાના મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો આ તો લેવા ગઈ પુત ને ખોઈ આવી ખસમ એવો ગાટ થયો હવે કંઈ શું આ વાત જો તેમના પીતા જાણેતો મારા બાર વગાડી દે માટે આ વખત હાથમાં ગગત કરી જરી એમ ધારી પોતાની પથારીમાં સુઈ ગયો અને મેના પણ પોતાના ઓરડામાં આટલીવાત બન્યા પછી ચાલીગઈ બંને જણા પોતપોતાના ઓરડામાં આના આ વીચારમાં બીલકુલ જાગરૂત રહ્યા.

સુંદરલાલ બીજે દિવસે પરાઈઆમાં હીડી એકાન્તમાં બેઠી મેના તરફનાજ વીચાર કરતો હતો તે વખતે તેને પોતાની મા તથા

આમ યાદ આવ્યા કેટલાક દીવસ થઈ ધીર કાગળ લખ્યો નથી માટે માતાજીને કાગળ લખવો એ ઘણું સરસ છે પરંતુ મા બેહેન આમ તથા મારી સ્ત્રી મારા મંદવાડી હકીકત બાજુસે તો એકદમ અલગ આમ જરૂર મનસ પામશે. તે લોખાનું હૃદય ઘણું પોચું છે માટે થોડી ઘણી સારી જિંદગી થયા શીવાય ધીર આગળ કાગળ લખવો ને ઘણું ખોટું છે ત્યારે હાલમાં ત્યાં કાગળ લખવો બંધ રાખું એ ઠીક છે પરંતુ મેના મારી પાછળ આદુ અને સુઠ આમ મંડી છે વળી તેના પીતાજી મારી પાસે લગભગ પોણા ત્રણલાખ રૂપિયા મંગે છે અને બ્યાજ ચઢતું જાય છે દેદાય આ વાત તેના બેવામાં આવશે તો તે મને ઠેર મારશે અને બીન વસીલો માર્યો જઈશે. એમાં જરા પણ શક નથી. માટે મેનાને શું હકીકત દેહી સમજાવી કે તે માદારા ઉપર હાંથી ચાલવું મુકા દે ઠીક છે હવે એને મારી પાસે આવવાદે જોઉં છું ગમે તે યુક્તી કરી તેને બોળવી મારા પરનો મોહ ઉતારવી નાંખવા પ્રયત્ન કરું.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

રતીકાન્તનું કેદમાંથી છુટવું અને સુધરવું.

રતીકાન્ત પીતા બન્સીલાલ તથા તેમની સ્ત્રી પોતાના ઘરમાં દોકરાના કેદમાં ગયાના શોકથી ચીન્તામાં બેસી હતા તેને શું યુક્તી કરી છોડાવવો તે વિચાર કરી કરે છે છોકરો છુટવો મુશ્કેલ છે હું તેને પેલેથાજી કહેતો હતો કે આ કુચ્છંદીઆની સોખત કરી છે પરંતુ આખરે તેને ખખર પડશે એવું ઘણી વખત કહ્યા છતાં પણ ખીલકુલ ધ્યાન દેતો નહોતો તેથી તેના આ વલે આવી પોહોંચી છે પ્રીયા રતીકાન્તને આ વખતે છોડાવવો કે નહીં જો છોડાવી લાવીશું તો તે આ ટેવ જીલનાર નથી માટે બંનેને સજા ખવડાવવી એ ગણું સાફ છે સજા ખાધાવીનાએ હરામખોરો માનવાના નથી ને ઠેકાણે પડવાના નથી માટે પ્રીયા તું કહેતી હોય તો તેને છોડાવવા પ્રયત્ન કરીએ. નહીં તો જેમ થતું હોય તેમ થવા દઈએ. માટે પ્રીયા બોલ તાહારી મરજી કેવી છે તે મને કહે આ પ્રમાણે બન્સીલાલનું બોલવું સાંભળી તેમની સ્ત્રી બોલી પ્રાણનાથ નહીં છોડાવીએ તો લોકોમાં આપની આખરના કાંકરા ધધ જશે ને લોકો

દલદા કહેશે કે હવે આ વખતે પણ હોદ્દાના સમા ના થયા ને
 ઘેર બેસી રહ્યા ને રૈસો વાઢાલો કર્યો. માટે આ વખતે મારા ખારવા
 અમાણે છોડાવી લાવી તેને ઘણી દાખલ કરાણે લાવવો એજ સાર
 છે અને આપણે આ બાપનો એ ધર્મ છે માટે આ વખતે તો તેને
 છોડાવવો માટે જય વકાલ ખારીસ્ટર કરી તેમનો બચાવ મેળવી તેને
 પુછી તેને છોડાવવા પ્રયત્ન કરો એટલું સાંભળી બીચારો રતીકાન્તને—
 બાપ પોતાનો દીકરો ખરાબ ચાલનો છે છતાં દોક લગ્યાએ વકાલ ખેરીસ્ટ-
 ર કરી છોડાવવા સારૂ રૂપક આ પાનસો ખરચી નાખ્યા ને મુદતને દીવસે
 સાફ અને સરખવી રતીકાન્ત વિશ્વ સાક્ષી ન પુરે તેવા સાક્ષીઓ
 સાથે બદોખરત કરી માહાકુસીજતે રતીકાન્તને તેનો બાપ છોડાવી
 લાવ્યો અને કુચ્છંદીલાલ ઉપર સખત પુરોવો પડવાથી તેને ત્રણ વ-
 રસ રખત કેદનું રજા પડી હતી કુચ્છંદીએ સજા ખાધી હતી તેથી
 રહેના તમામ લોકો રાજ થતાં હતાં રતીકાન્તને તેનો બાપ છોડાવી
 પોતાને ઘેર લાવ્યો રતીકાન્ત કાચી જલમાં જઈ આવ્યા પછી લો-
 કોમાં એટલો તો શરમાતો હતો કે જાણે શરમનો માર્ગ બીલકુલ
 બહાર નીકળતો નહોતો તેના મા બાપો તેને આ બાપતનો અને પ-
 હેલાની દોરતની બાળતોને માટે તેને ઘણો રૂપકો આપતા હતા તેથી
 તે ઘણો શરમાતો હતો. અને દરખાસ્તે તેના મનમાં એમ આવતું
 હતું કે કોઈ પણ બીજા માણસની સોખત કરવી નહીં એવો તેના મ-
 નને ખાસ વીચાર થતો હતો અને તેના માબાપોને પણ રતીકાન્તના
 પકડાયા પછી અને છુટ્યા પછી પુરી ખાત્રી થઈ હતી કે રતીકાન્ત આ
 થયા પછી ખોટી વતણું કે જશે એવી તેઓના મનને પુરી ખાત્રી
 થઈ તેથી રતીકાન્તની સ્ત્રી મણીને તેણે કરચું બાદ મણી સસરા-
 જના હુકમથી એકે રવાશે પોતાના પતીના છુટ્યાની વાત જાણી
 એકદમ ચાલી આવી રણીના આવ્યા પછી મણીને જોઈ રતીકાન્ત
 ઘણો શરમાતો હતો કેટલાક દીવસ કુધી શરમને લીધે મણીને બો-
 લાવતો પણ નહોતો તેથી મણી બીચારી પછી પેહેલાની માફક મુ-
 જબશુમાં આવી જતી. બાદ એક દીવસ એવો બનાવ બન્યો કે ર-
 તીકાન્તના મા બાપો કોઈ કારણસર બહાર ગએલાં હતાં અને ર-
 તીકાન્ત અને મણી બંને એકલા પોતાના ઘરમાં હતાં તે વખતે મ-
 ણીને પોતાના મનને એવો વિચાર ધાર્યો કે માહાર પતી મને મા-
 રશે તો કલે પરતુ આવતો તેમને બોલાવવા એમ ધારી મણી ધીમે

સારું આસ્તેથી બોલી પ્રાણનાથ કેમ આમ આટલા બધા હરદીન
 કેમ ક્રોધામમન રહે છે મેં આપનું શું બગાડ્યું છે. મને શા માટે
 બોલાવતા નથી માહારો શા વાંક પડ્યો છે મારી શું કસુર થઈ છે
 પ્રાણનાથ જરા તો બોલો આ આપના ચરણકમળની દાસીને જરા
 તો હેતથી બોલાવો આમ છેક નીરવ્ય કેમ બની ગયા છે મેં
 આપની સાથે સંબંધ બાંધીને આજ ચાર વરસ થતાં સુધી શું સુખ
 દીધું છે સ્વામીનાથ આ દાસીને એક વખત દર્શાને બોલાવો આટલી
 આટલી હકીકત તો કહે છે પરંતુ રતીકાન્ત તો મોહોમાથી શર-
 મનો માર્યો એક પણ સ્વલ્પ બોલતો નથી અને વિચાર કરવા લા-
 ગ્યો કે રખેને કાંઈ મોથું મારશે રખેને કાંઈ દપકા આપશે. એવી
 તેના મનને ધણી ચીન્તા હતી તેથી બીયારો મનમાં સાંજ રડી બી-
 લકુલ બોલ્યો નહીં મણીએ તો તે દીવસે ખાસ પોતાના મનને મરવું
 તકાશી રતીકાન્તના ખોળામાં માથુ મુકી વિયોગની મારી રડી પડી
 ત્યારે છેવટે રતીકાન્ત શરમ દુર કરી બોલ્યો તમે જાન મને માહારાં ફળ
 મળી ચુક્યાં છે. હવે તમને બોલાવવાને બીલકુલ લાયક નથી. માટે
 જાવ હવે હું નીરમાગી પુરી સખ પામી ચુક્યો છું મેં તાકા તથા
 માહારા માઆપોનું બીલકુલ કહ્યું ન માની કુચ્છંદીબારી દોરની કરી
 આપની આખર પર કાચી જેલમાં જઈ પેકા પહોંચાડ્યો છે માટે પ્રીય
 જાવ હું અભાગીયો તમારા જેવી સદ્ગુણી સ્ત્રીને બોલાવવાને બીલ-
 કુલ લાયક નથી માટે પ્રીયા જાવ આ પ્રમાણે રતીકાન્તનું બોલવું
 સાંભળી મણી બોલી. પ્રાણનાથ આપ આ શું બોલો છો (એમ કહી
 મણી પોતે વિચાર કરે છે. શું પ્રાણનાથ આથીજ બોલતા નહોતા
 હવે તેમને યરાયર બોધ લાગ્યો છે હવે ટેકાણે યરાયર આવી ગયા
 છે માટે હવે એ ખોટી ચાલે ચાલતા બીલકુલ અટકશે) એમ ખાત્રી
 કરી મણી બોલી પ્રાણનાથ આપ શું શબ્દો બોલ્યા. આપ ગમે તેવી
 કાળાદીલી લઈ આવ્યા હોય ગમે તેવું મોહું પાપ કયું હોય તો પણ
 હું તમોને કેમ છોડુ પ્રાણનાથ હવે મને ખાત્રી થઈ ગઈ છે કે
 આપને પુરી શીખામણ વળી ગઈ છે માટે પ્રાણનાથ હવેથી બીજા
 અનીતીના રસ્તા મુકી દઈ આપ સુખમાં દીવસો કહાડો તો આ-
 પના મનને કાંઈ જાતની ચીન્તા રહેશે નહિં પ્રાણનાથ અણસમજમાં
 જે થઈ ગયું તેને વિસારી નાખી, આપ આપના પીતાજીની
 સાથે દુકાને જઈ ગયેલી આખરને પાછી મેળવો કે જેથી સંસારમાં

આપના પીતાજીની માફક આપની આખર વધે આ પ્રમાણે મણીના વચનો સાંભળી રતીકાન્ત બોલ્યો પ્રીયા હવે મને બાહાર નીકળતાં ઘણી શરમ આવે છે માટે હું હવે દુકાને તો બીલકુલ જવાનોજ નથી આ સાંભળી મણી બોલી, પ્રાણનાથ કાંઈ ફીકર નહિં આપ થોડા દીવસ ઘરમાં રહો અવ્યાસ કરો અને બનેલી વાતને બીલકુલ વીસારે મુકીદો પ્રાણનાથ હરરોજ આપનું મન હિયુ જોઈ હું મારા દુઃખની વાતો પણ આપને શું કહું મને મારા પીએર તરફનું અત્યંત્ય દુખ તો હતુંજ ને વળી આપની તરફનું મોહોટું દુઃખ આવી પડ્યું જ્યેથી હું મારા મનને દબાવી દબાવી રાખી શરમાઈને બેસી રહી છું પરંતુ પ્રાણનાથ આજનો દીવસ મને આપનું ખુશી પણ જોઈ નવા જન્મની માફક લાગ્યો છે તે સાંભળી રતીકાન્ત બોલ્યો વાર પ્રીયા માહારે આજથી બીજી કાંઈ નહારી જગોએ જવું પણ નહીં અને કાંઈ નહારાની દોસ્તી કરવી પણ નહીં એવી આજથી મારી પ્રતીજ્ઞા છે બસ પ્રીયા હવે તું તાહારા મનને રાજ થઈ તે સાંભળી મણી બોલી. હા પ્રાણનાથ.

એમ કહી રતીકાન્તના હાથ પગ દબાવવા મણી બેસી ગઈને પત્નીની સેવા કરવામાં ગુંથાઈ ગઈ ને તે બંનેના મન એક થયાં અને હરખની વાતો કરવી શરૂ કરી એટલામાં રતીકાન્તના માથાપો રતીકાન્ત માટે ઓચીતાં આવ્યાં એટલે મણી બાહારના ઓરડામાં એકદમ શરમની મારી નીકળી પડી બીચારી મણીને ઘણે વખતે ચારે બાજુના દુખમાંથી આ એક દુખ ઘણી તરફનું દુર થયું તેથી મણીનું મન હરરોજ પ્રકુલ્લીત રહેતું તેમ રતીકાન્તનું મન પણ પ્રકુલ્લીત રહેતું અને બંને જણા પોતાના દીવસો સુખમાં ગણવા લાગ્યા.

સદ્ગુણ વાંચકો આ નોવેલનો અધુરો ભાગ “ મણી અને મેના ” નામની નોવેલમાંથી પૂર્ણ સમજાશે.

સમાપ્ત

૩૫૮૬૮૬૭૮૬૮

સંસાર આંડાની

આર ડોટોઆર્કિટ સુદર ચિત્રો સહિત.

આ પુસ્તકમાં નવીન નવીન વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં છે. જ્યાંકર ખુનરેક અને લોહીની નદીઓ વગવાવનારા દરયાના આગેતુળ ચિત્રો આપે તેવાં કેટલાંક પાત્રો આ નવલકથાવી રમત જામપર કામ કરીને વાંચનારને કવાચત સ્તબિત બનાવી દે છે તે કવચિત્ થરથર કમ્પાવી મૂકે છે. નવ અને સમતાન દોસ્તો કે જે દગાબાજીથી પોતાના દોસ્તનો ધાત અથવા ખુન કરે છે, સ્વામી વખતે તેમનાં દસ્ય કેવાં પાષાણુ નવાં બનાવે છે તથા જાતે એવા દગાબાજીની કેવી દુર્દશા થાય છે તે બધું વિષયો વાંચનાં વાંચકના આંખે માંથી આંસુનાં ધાર બહાર આવે તેમ છે. કાચા હાથની કાનિઓ પ્રેમના ગાટે કે નાં બધાં સાદસા વેડીને, કુપનનું બલિદાન આપવાનાં તૈયારી કરીને તે અન્ય પુરુષના પ્રેમને સંપાદન કરે છે, એ વાંચતાં વાંચતાં ફરીમાં કવાચત કપનાં આવિર્ભાવ થાય છે તે કવચિત્ માત્ર શિથિલ થઈ જાય છે. તે ઉપરાંત મહાત્માઓનાં ચમત્કાર, પશ્ચાત્તોની માપલીલા, પિતાએ પિશાચનું સ્વરૂપ ધારીને કન્યાને ભોંયમાં દટાવવી, દીવાનની દુષ્ટતા, પાળિતો જ્યાંકર બુદ્ધ જન્મસોની બહાદુરી, શયતાની ચક્કર, લોચરાગનાં ભેદ ભરેલાં કુકર્મો મનુષ્યના અવતારનાં પેદા થયેલ શયતાનો, અમૃતમાં હળાહળ નારી બામિન આ, છુપી કટારીનું પરાક્રમ આદિ સર્વ વિષયો વાંચ આ સંસાર એ આંડાની ધાર જ છે એવો સર્વને જાણ થયા વિરહેશે નહિ. પૃષ્ઠ ૩૦૦ પાકું પૃષ્ઠ મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

મહાદેવ રામચંદ્ર બગુપ્તે, - બુકસેલર

ગ્રંથ દરવાજો - અમદાવાદ.

